

Kati Pakarinen

**OSALLISTAVA SUUNNITTELU SOIPEROISEN
LUONNONSUOJELUALUEELLA**

Jyväskylän yliopisto

Liikunnan sosiaalitieteiden laitos

Liikuntasuunnittelun ja -hallinnon

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2001

TIIVISTELMÄ

Kati Pakarinen: Osallistava suunnittelu Soiperoisen luonnonsuojelualueella

Jyväskylän yliopisto

Liikunnan sosiaalitieteiden laitos

Liikuntasuunnittelun ja -hallinnon pro gradu tutkielma 2001

93 sivua + liitteet

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Soiperoisen luonnonsuojelualueen käyttö, alueeseen ja sen kehittämiseen kohdistuvat Taivalkosken kuntalaisten ja eri intressiryhmien mielipiteet sekä alueella ilmenneet mahdolliset konfliktit. Tarkoituksena oli myös arvioida alueelle osallistavan suunnittelun menetelmin laaditun hoito- ja käyttösuunnitelman vastaavuutta asukkaiden ja sidosryhmien kysyntään. Lisäksi suunnitelmaa arvioitiin konfliktien ehkäisyn ja lieventämisen näkökulmasta.

Tutkimusaineiston muodostivat kysely (n = 500) ja strukturoimattomat teemahaastattelut (n = 24). Kyselyn perusjoukon muodostivat yli 15-vuotiaat Taivalkosken kunnan asukkaat. Kyselylomakkeista 60 % palautettiin täytettynä. Kyselyvastaukset analysoitiin SPSS 8.0 for Windows -ohjelmalla ja pääosin puhelimitse toteutettujen haastattelujen aineisto käsiteltiin kvalitatiivisin menetelmin luokittelemalla vastaukset teemoittain.

Soiperoisen alueetta käyttivät eniten 41-50 -vuotiaat, luonnon hiljaisuutta ja erämaisyyttä etsivät retkeilijät, marjastajat, sienestäjät ja kalastajat. Alueen palveluihin oltiin tyytyväisiä, mutta merkittäviä reittejä, nuotiopaikkoja ja opasteita toivottiin kehitettävän. Alueen tärkeimpiä konfliktin aiheuttajia olivat muut virkistyskäyttäjät ja maaston kuluneisuus. Kuntalaisten toiveisiin kyettiin vastaamaan hoito- ja käyttösuunnitelmassa hyvin. Konfliktien ehkäisyn tärkeimpiä toimenpiteitä olivat turhien teiden katkaiseminen, luonnontilan palauttamisen ja maisemoinnin toimenpiteet sekä tiedottaminen.

Soiperoisen alueeseen kohdistuvat näkemykset eivät olleet yleisesti ottaen ristiriitaisia. Valitut osallistamisen menetelmät osoittautuivat riittäviksi, eikä laajempi osallistaminen olisi todennäköisesti tuottanut suunnitelmaan olennaista uutta. Jatkossa Soiperoisen luonnonsuojelualueen suojelutavoitteiden toteutumisen lisäksi olisi tarpeen seurata käytön ja kävijätyytyväisyyden kehittymistä.

Avainsanat: osallistava suunnittelu, osallistaminen, luonnon virkistyskäyttö, luontoliikunta, luonnonsuojelualue, konflikti, ristiriita,

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OSALLISTAVA SUUNNITTELU	7
	2.1 Osallistavan suunnittelun lähtökohdat	8
	2.2 Osallistavan suunnittelun tavoitteet ja menetelmät	10
	2.3 Osallistaminen virkistysaluesuunnittelussa	12
	2.4 Osallistava suunnittelu Metsähallituksessa	14
3	LUONNON VIRKISTYSKÄYTTÖ JA ULKOILU SUOMESSA	
	3.1 Tärkeimmät käsitteet	16
	3.1.1 Virkistäytyminen	17
	3.1.2 Luonnon virkistyskäyttö	18
	3.1.3 Ulkoilu	18
	3.1.4 Luontoliikunta	19
	3.2 Ulkoiluhallinto ja ulkoilupalvelujen taso	19
	3.2.1 Keskushallinnon tehtävät	19
	3.2.2 Paikallishallinnon tehtävät	21
	3.2.3 Ulkoilupalvelujen taso	21
	3.3 Suomalaiset luonto- ja virkistysliikkujiina	22
	3.3.1 Jokamiehen oikeudet	23
	3.3.2 Suosituimmat ulkoilumuodot	24
	3.3.3 Luontosuhteen syntyminen ja luontomotiivit	27
4	KONFLIKTIT LUONNON VIRKISTYSKÄYTTÖSSÄ	29
	4.1 Virkistyskäytön sisäiset konfliktit	29
	4.2 Konfliktien syntyyn vaikuttavat tekijät	31
	4.3 Luonnon virkistyskäyttö ja metsätalous	35
	4.4 Luontomatkaileminen	36
	4.5 Konfliktien ehkäisy ja lieventäminen	37
5	LUONNONSUOJELUALUEIDEN TEHTÄVÄT JA KÄYTTÖ	38
	5.1 Luonnonsuojelualueiden tavoitteet	38
	5.2 Hoito- ja käyttösuunnitelma	39
6	SOIPEROISEN LUONNONSUOJELUALUE	41

6.1	Sijainti	41
6.2	Alueen luonto ja historia	42
6.3	Tehtävä suojelualueverkossa	43
6.4	Nykytila ja ongelmakohdat	44
6.5	Matkailunäkökulma	45
6.6	Alueen hoidon ja käytön yleistavoitteet	45
7	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	46
8	TUTKIMUSMENETTELY	47
8.1	Postikysely	48
8.2	Haastattelut	50
8.3	Tutkimuksen toteutus	51
8.4	Aineiston luotettavuus	51
9	TUTKIMUKSEN TULOKSET	53
9.1	Kyselytutkimuksen aineisto	53
9.2	Taivalkoskelaisten ulkoiluprofiili	54
9.3	Soiperoisen luonnonsuojelualan käyttö	58
9.4	Alueen palvelujen käyttö ja kehittämistoiveet	64
9.5	Vastaaajien luonnossa liikkumisen motiivit	68
9.6	Alueella koetut konfliktit	69
	9.6.1 Alueen muut virkistyskäyttäjät	70
	9.6.2 Ympäristö ja luonnonhoito	71
9.7	Kuntalaisten toiveiden huomioiminen hoito- ja käyttösuunnitelmassa	73
9.8	Konfliktien ehkäisemisen ja lieventämisen toimenpiteet	76
10	TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET	78
11	POHDINTA	83
12	LÄHTEET	86
13	LIITTEET	
	Liite 1 Soiperoisen luonnonsuojelualan kartta	94
	Liite 2 Lehtiartikkeli (Koillis-Sanomat 25.8.2000)	95
	Liite 3 Kyselylomake	96
	Liite 4 Haastattelujen runko	99
	Liite 5 Soiperoisen alueen taukopaikat ja uudet retkeilyreitit	100

1 JOHDANTO

Kuten useat tutkimukset ovat osoittaneet, ulkoilu on suomalaisten tärkein liikuntamuoto. Ulkoilun mahdollistavat sekä kuntien että valtion ylläpitämät virkistys- ja luonnonsuojelualueet ja ennen kaikkea ainutlaatuiset jokamiehenoikeudet, jotka takaavat laajat mahdollisuudet luonnossa liikkumiseen. Vaikka ulkoilu on suosituin liikuntamuotomme ja virkistysalueiden kävijämäärät ovat kasvaneet jatkuvasti, luonnon virkistyskäyttöön kohdistettu valtion budjettirahoitus on supistunut vuosi vuodelta (Erkkonen 2000).

Varojen ollessa rajalliset, niiden kohdistaminen kaikkein olennaisimpaan on tärkeää. Suunnitteluorganisaation käsitys kaikkein olennaisimmasta ei välttämättä vastaa virkistysalueiden kävijöiden ja muiden metsien käytön intressiryhmien mielipiteitä. Luonnon virkistyskäytön, ihmisten ympäristötietoisuuden ja erilaisten kulttuuristen ja symbolisten arvojen merkityksen lisääntyessä metsiin on kohdistunut metsätaloudellisen hyötyajattelun lisäksi yhä erilaisempia keskenään ristiriitaisiakin odotuksia ja arvoja.

Varojen kohdentamisen eniten kysyntää kohtaaviin kustannuskohteisiin sekä erilaisten ristiriitaisten odotusten sovittamisen apuna voidaan käyttää osallistavaa suunnittelua. Osallistava suunnittelu liittyy yhdeksänkymmentäluvulla metsäsuunnittelussa laajemmin omaksuttuun sosiaalisen kestävyysperiaatteeseen. Metsien monikäytön sosiaalista kestävyyttä edistetään ottamalla paikalliset asukkaat sekä muut intressiryhmät mukaan metsien suunnitteluun. Osallistavan suunnittelun tavoitteena on edistää osapuolten välistä tiedonkulkua, ennen kaikkea alhaalta ylöspäin, ja sitä kautta eri tahojen intressit huomioiden päästä kaikkia osapuolia mahdollisimman hyvin tyydyttävään lopputulokseen. Parhaimmillaan osallistamisen avulla voidaan estää ristiriitojen kehittyminen konfliktiksi.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan osallistavaa suunnittelua Taivalkoskella sijaitsevan Soiperöisen luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelman

laadinnassa. Suunnitelman laadinta on osa EU-rahoitteista Life -projektia ”Boreaalisten luonnonmetsien suojelun ja muiden maankäyttömuotojen yhteensovittaminen Syötteen alueella” (Syöte Life). Tutkimuksen aihe syntyi heinäkuussa 2000 ollessani harjoittelijana Metsähallituksella Pohjanmaan-Kainuun luontopalveluissa. Tehtävänäni oli laatia Soiperoisen luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Suunnittelun laadinnassa päätettiin käyttää osallistamisen menetelmiä, sillä tarvittiin tietoa alueen käytöstä sekä kunnan asukkaiden ja eri sidosryhmien toiveista ja mielipiteistä aluetta kohtaan. Menetelmiksi valittiin postikysely (n = 500) ja haastattelut (n = 24), jotka myös muodostavat tämän tutkimuksen keskeisen aineiston.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää Soiperoisen luonnonsuojelualueen nykyinen käyttö sekä siihen kohdistuvat mielipiteet ja kehittämistoiveet sekä alueella ilmenneet mahdolliset konfliktit. Lisäksi tavoitteena on arvioida empiirisen tutkimustiedon sekä laaditun hoito- ja käyttösuunnitelman perusteella kuinka suunnitelma vastaa kunnan asukkaiden sekä eri sidosryhmien kysyntään ja toiveisiin ja millaisin toimenpitein suunnitelmassa reagoidaan esille tulleisiin konflikteihin ja myös niiden ennalta ehkäisemiseen.

Vastaavanlaista tutkimusta ei ole tehty aikaisemmin metsien monikäytön alueella. Virkistysalueiden kävijä- ja kävijäytyvyysyystutkimuksia on tehty useita (esim. Sievänen 1993, Ovaskainen, Horne & Sievänen 1999a ja 1999b) ja metsien osallistavaa suunnittelua koskeva tutkimus on lisääntynyt viime vuosina (esim. Tikkanen 1996), mutta tutkimusta, jossa tarkasteltaisiin alueen perustamisvaiheessa laadittua hoito- ja käyttösuunnitelmaa rinnakkain osallistavan suunnittelun menetelmin saadun informaation kanssa ei ole aikaisemmin toteutettu. Tämä tutkimus antaa siis tietoa siitä, kuinka osallistaminen on todellisuudessa vaikuttanut lopulliseen suunnitelmaan.

2 OSALLISTAVA SUUNNITTELU

Kunnan asukkaan perusoikeuksia osallistumista ja vaikuttamista ajatellen ovat äänioikeus ja äänestys-oikeus (Heuru 1995, 176). Äänioikeudella tarkoitetaan oikeutta äänestää haluamaansa *henkilöä* kunnallisvaaleissa ja äänestys-oikeudella tarkoitetaan oikeutta äänestää tietystä *asiasta* kunnallisessa kansanäänestyksessä. Suomalainen kunnallishallinto perustuu edustukselliseen demokratiaan (emt. 179), millä tarkoitetaan sitä, että kansalaiset äänestämällä valitsevat joukostaan edustajansa kunnanvaltuustoon päättämään kunnan asioista. Demokratian toteutuminen on tapahtunut pääasiassa poliittisten puolueiden kautta. Kansalaisten luottamus puolueita kohtaan on kuitenkin laskenut, mikä näkyy äänestysaktiivisuuden laskuna.

Vuonna 2000 valtakunnallinen äänestysprosentti kunnallisvaaleissa oli 55,8 %. Suomen Gallupin tutkimuksen mukaan tärkeimpiä äänestämättä jättämisen syitä olivat epäluottamus politiikkaa ja poliitikkoja kohtaan (52 % vastaajista) ja äänestämisen hyödyttömyys itselle (39 %). Äänestämättä jättäneistä 21 % uskoi, että äänestämällä ei ole merkitystä, eikä sillä kyettä vaikuttaman. (Keskisuomalainen 2000).

Viimeisten vuosikymmenien aikana osallistuvan, eli suoran demokratian kannatus on lisääntynyt (Heuru 1995, 179). Osallistuva demokratia poikkeaa edustuksellisesta demokratiasta siten, että jälkimmäisessä kansalaisia edustavat heidän keskuudestaan valitsemansa henkilöt, kun taas ensin mainitussa osallistujina ovat yksittäiset kansalaiset. Suoran demokratian menetelmiä on vaadittu edustuksellisen demokratian rinnalle yhä enemmän ja sen seurauksena kansalaisten osallistumismahdollisuudet itseään ja elinympäristöään koskeviin asioihin ovatkin lisääntyneet. Muun muassa uusi rakennus- ja maankäyttölaki velvoittaa, että kaavoitetuilla alueilla on suunnittelun kaikissa vaiheissa taattava asukkaiden osallistumismahdollisuus (Löfström & Tyrväinen 2000, 137). Suomen (1998, 19) mukaan kansalaisten osallistumismahdollisuuksien lisääntymiseen ovat

vaikuttaneet koulutuksen määrän ja laadun kohoaminen sekä yhteiskunnan informaatio-teknologinen kehitys.

Kunnan asukkaiden ja palvelujen käyttäjien edellytyksistä osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan huolehtii kunnanvaltuusto (kuntalaki 365/1995, 27 §). Käytännössä osallistumismahdollisuuksien kehittäminen on kunnanhallituksen vastuulla (Heuru 1995, 180). Valtuusto voi edistää osallistumista a) palvelujen käyttäjien valitsemisella kunnan toimielimiin, b) perustamalla kunnanosahallintoja, c) tiedottamalla, d) asukkaiden mielipiteiden selvittämällä, e) yhteistyöllä kunnan tehtävien hoitamisessa (esim. asukasyhdistykset, kylätoimikunnat), f) aineellisella ja toiminnallisella avustamisella sekä g) kansanäänestyksellä (emt.).

Heurun (1995, 183) mukaan tiedottaminen on tärkein asia osallistumismahdollisuuksia luotaessa. Sen sijaan kunnanosahallinnot eivät Heurun mukaan ole yleensä olleet toimivia ja asukkaiden mielipiteiden selvittäminenkin on osoittautunut ongelmalliseksi ajan, kustannusten sekä menetelmien puutteen vuoksi. Heurun (1995, 179) mukaan korkeintaan 20 % kuntalaisista on halukkaita osallistumaan päätöksentekoon, mutta huomattavasti useampi olisi halukas osallistumaan asioiden valmisteluun ja täytäntöönpanoon, erityisesti, jos osallistuminen olisi tapauskohtaista.

2.1 Osallistavan suunnittelun lähtökohdat

Osallistava suunnittelu on lähtöisin PART- suunnitteluteoreettisesta pääsuuntauksesta, joka painottaa mahdollisimman monien kansalaisten osallistumista suunnitteluun ja päätöksentekoon (Suomi 1989, 5). Suomen mukaan PART-suuntauksen suosio on lisääntynyt ammattimaista päätöksentekoprosessia painottavien rationaalis-teknokraattisen (RAT) ja normatiivis-teknokraattisen (NOT) suuntausten väistyessä tieltä. Rationaalis-teknokraattisen suuntauksen mukaan ihminen on pelkkä manipuloitava objekti jolla ei ole aktiivista osuutta suunnitteluprosessissa (emt, 23). Normatiivis-teknokraattinen suuntaus on RAT-mallia avoimempi ja normatiivisempi, mutta muuten hyvin lähellä sitä. PART-mallin, eli osallistavan suunnittelun keskeinen

idea on ruohonjuuritason ja kansalaisten osallistumisen korostaminen. Tärkeintä on suunniteltavaan kohteeseen liittyvien tahojen tasavertainen osallistuminen suunnitteluprosessiin sekä alhaalta ylöspäin kulkeva informaatio, joka luo perustan osallistavalle suunnittelulle (Suomi 1989, 43).

Osallistava suunnittelu on yläkäsite käsitteille vuorovaikutteinen suunnittelu ja yhteissuunnittelu. Salmikankaan (1998, 27) mukaan yhteissuunnittelulle on tyypillistä asukkaiden järjestäytyneet suunnitteluryhmät sekä suuremman, asukkaista, viranhaltijoista ja luottamushenkilöistä koostuvan ryhmän perustaminen asioiden yhteensovittamista ja tiedonkulkua varten. Kansalaiset, kansalaisjärjestöt, päätöksentekijät ja viranomaiset voivat ratkaista suunnitteluongelmia yhteistyössä ja käyttää näin laadittua suunnitelmaa virallisen suunnitelman rinnalla, sijalla tai sitä täydentämässä (Suomi 1989, 5). Kuten Salmikangas (1998, 33) korostaa, tapauskohtaisuus on yhteissuunnittelun keskeisin ajatus. Yhtä kaikkialle sopivaa yhteissuunnittelumallia ei ole olemassa, vaan yhteissuunnittelumallia tulee toteuttaa paikallisiin olosuhteisiin soveltaen, ei orjallisesti aikaisemmin toteutettuja käytäntöjä noudattaen.

Yhtenä Susskindin ja Elliotin (ks. Mikkola 1994, 20) määrittelemänä osallistumisen ideologiana on konfliktinen osallistumiskäytäntö, jonka mukaan eri tahojen ristiriitaisten vaatimusten tasapainottaminen ja sovittaminen kuuluu viranomaisille. Kansalaisten ja eri intressitahojen eriävät mielipiteet ja suunnitelmien vastustaminen nähdään avoimena konfliktina. Näiden konfliktien ehkäisyä varten pyritään kehittämään erilaisia osallistumisen tekniikoita, joiden avulla pyritään kontrolloimaan kansalaisten ja eri intressitahojen vapaata osallistumista (esim. mielipidekirjoitukset lehtien palstoilla ja mielenosoitukset). Susskindin ja Elliotin (emt.) mukaan osallistumisen tavoitteena on tällöin konfliktien synnyn estäminen ja niiden vaikutusten vähentäminen. Suunnitteluprosessin kannalta on edullisempaa havaita mahdolliset konfliktit aikaisessa vaiheessa ja antaa eri näkökulmien esiintuomiselle kontrolloidut mahdollisuudet (Mikkola 1994, 20.). Aina tavoitteena ei kuitenkaan ole konfliktien ehkäisy ja lieventäminen, vaan tavoitteena voi myöskin olla asukkaiden osallistumisaktiivisuuden lisääminen ja ruohonjuuritason,

viranhaltijoiden ja luottamushenkilöstön tuominen lähemmäs toisiaan (ks. esim. Vuorela 2000).

Osallistavaa suunnittelua käytetympi termi lienee osallistuva suunnittelu. Tässä tutkimuksessa käytetään kuitenkin Metsähallituksen käytännön mukaista, sekä Mikkolan (1994, 15) mukaan kielitoimiston suosittamaa termiä osallistava suunnittelu. Suunnitteluun osallistaminen korostaa asioiden tarkastelua suunnitteluorganisaation näkökulmasta paremmin kuin osallistuminen.

2.2 Osallistavan suunnittelun tavoitteet ja menetelmät

Suunnittelu yhteistyön avulla on todettu tuotettavan paremmin perusteltavissa olevia päätöksiä, jotka myös johtavat tavallista kestävämpiin ja laajemmin hyväksytyihin ratkaisuihin (Loikkanen, Simojoki & Wallenius 1997, 13). Kangaksen (1993, 109) mukaan osallistavan suunnittelun lähtökohtana on kuitenkin oltava aito kiinnostus ja halu ottaa sidosryhmien ja kansalaisten näkemykset huomioon suunnitelman laadinnassa. Osallistaminen pelkän kuulemisen pakon vuoksi ei hyödytä ketään. Sidoryhmien kuuleminen ei myöskään saa rajoittua vain sellaisiin ryhmiin, jotka jo valmiiksi tiedetään suunnitelman kannalta ”helpoiksi” ryhmiksi, vaan erityisen tärkeää on ottaa sellaisetkin ryhmät suunnitteluun mukaan, joilla on eriäviä mielipiteitä. Suunnitelman julkistaminen lähes valmiina aiheuttaa helposti turhautuneisuutta, jos suunnittelusta kiinnostuneita tahoja ei ole kuultu suunnittelun laadintavaiheessa (Loikkanen ym. 1997, 11).

Osallistavan suunnittelun tavoitteena on saada mahdollisten ristiriitojen osapuolet hyväksymään ja ymmärtämään toistensa käytöstä sekä mielipiteitä ja siten pyrkiä lieventämään mahdollisia konflikteja. Ristiriidat itsessään eivät välttämättä ole myönteisiä tai kielteisiä. Rakentavat ristiriidat voivat auttaa osapuolia tunnistamaan ongelmien syntyyn vaikuttaneet tekijät ja saada heidät ymmärtämään, että ongelmat on parempi ratkaista yhteistyössä sen sijaan, että kukin ajaisi vain omia etujaan (Loikkanen ym. 1997, 11). Ihmisten tavoitteiden on todettu olevan yleensä hyvinkin kohtuullisia ja heidän on helpompi hyväksyä

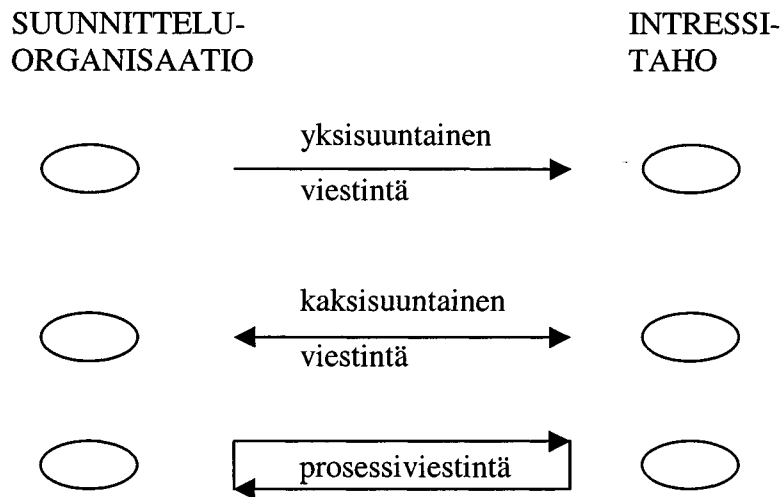
muiden mielipiteitä, jos heidän omia mielipiteitäänkin kuullaan ja niihin suhtaudutaan vakavasti (Korhonen & Savonmäki 1997).

Osallistavan suunnittelun tavoitteena ei ole vastata kaikkien osapuolten toiveisiin, vaan eri osapuolia kuulemalla pyritään tekemään päätökset mahdollisimman hyvin kaikkia osapuolia tyydyttäväksi. Suunnittelussa tulee punnita kuinka suuri painoarvo annetaan kenenkin näkemyksille. Jos suunniteltava kohde on esimerkiksi retkeilyalue, retkeilijöiden näkemyksillä on suurempi painoarvo kuin luonnonsuojelijoilla ja luonnonsuojelualueilla vastaavasti toisin päin (Kangas 1993, 101).

Osallistamista voidaan tarkastella sen *kattavuuden* näkökulmasta, eli siitä kuinka monet tahot ja yksittäiset ihmiset ovat pystyneet osallistumaan suunnitteluun. Kattavuuden lisäksi osallistamisen laatua voidaan arvioida myös seuraavista näkökulmista: 1) osallistamiseen käytetyt *viestintäkanavat* 2) *viestinnän suunnat ja vuorovaikutteisuus* ja 3) *osallistamisen sisältö*.

Viestintäkanavia voi olla useita erilaisia ja yleensä suunnitteluprosesseissa on suositeltavaa käyttää useampaa kuin yhtä kanavaa. Kanavina toimivat esimerkiksi vapaasti saatavilla olevat kyselylomakkeet, postikyselyt ja haastattelut, internet- ja puhelinpalvelut, erilaiset suunnittelukokoukset ja tiedotustilaisuudet sekä työryhmätyöskentelyt (Tikkanen 1996, 19).

Osallistaminen voidaan jakaa viestinnän suunnan suhteen (kuvio 1) *yksisuuntaiseen viestintään, kaksisuuntaiseen viestintään ja prosessiviestintään* (Tikkanen 1996, 19). Yksisuuntainen viestintä merkitsee informaation välittämistä joko suunnittelijalta osallistujille tai toisin päin, jolloin kyseessä ei varsinaisesti ole osallistaminen vaan tiedottaminen. Yksisuuntaista tiedonvälitystä on esimerkiksi lehtitiedote. Kaksisuuntaiseksi viestintä muuttuu, kun tiedottamisen lisäksi kysytään osallistujien mielipiteitä esimerkiksi kyselylomakkein tai haastatteluin. Prosessiviestinnällä tarkoitetaan suunnitelman laatimista tiiviissä vuorovaikutuksessa suunnitteluryhmän tai -ryhmien kanssa. Prosessiviestintä edellyttää välitöntä palautteen saamista puolin ja toisin.

KUVIO 1. Osallistamisen tasot (mukailleen Mikkola 1994; Tikkanen 1996)

Suunnitteluun osallistumisen sisältö voidaan jaotella tietoa välittävään osallistumiseen, kantaa ottavaan osallistumiseen ja työstävään osallistumiseen (Tikkanen 1996, 21). Tietoa voidaan välittää jostakin suunnitteluprosessin kannalta olennaisesta seikasta ottamatta kantaa suunnitteluongelmaan. Kantaa ottavaan osallistumiseen liittyy osallistujan mielipiteenilmaisu. Työstävään osallistumiseen sisältyy tiedottamista, mielipiteenilmaisuja sekä konkreettista osallistumista suunnitelman tekemiseen. Työstävään osallistumiseen kuuluvat myös olennaisesti osallistujien tuottamat tuotokset, kuten kartat, suunnitelmaan liittyvät tekstit, päiväkirjat tms.

2.3 Osallistaminen virkistysaluesuunnittelussa

Luonnon monikäytössä yleisesti hyväksytty periaate on luonnonvarojen kestävä käyttö ja hoito. Kestävän kehityksen ydinajatus on tyydyttää nykysukupolvien tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien tarpeiden tyydytystä (United Nations 2001). Yleensä kestävyys on mielletty pääasiassa ekologiseksi tai taloudelliseksi kestävyudeksi, mutta yhä enemmän on alettu kiinnittää huomiota myös luonnon käytön sosiaaliseen kestävyuteen. Sillä tarkoitetaan muun muassa luonnon käytön ratkaisujen hyväksyttävyyttä paikallisesti ja alueellisesti (Loikkanen, ym. 1997, 12). Sosiaalisen kestävyuden periaatteessa on olennaista se, että muutokset eivät ole sosiaalisesti tai kulttuurisesti tuhoavia. Siten myöskään eri intressiryhmien

luonnonvarojen käyttöä koskevat ristiriidat eivät saa olla tuhoavia (Sievänen 1998a, 62). Näkemykset hyväksyttävistä luonnonkäyttömuodoista ovat usein hyvin erilaisia ja sen vuoksi myös luonnon virkistyskäyttöä suunniteltaessa on tarpeen tarkastella eri käyttäjäryhmien sekä lähialueiden asukkaiden intressejä ja ottaa heidät demokraattisesti mukaan päätöksentekoon.

Virkistyskäyttöä suunniteltaessa sidosryhmien osallistaminen alueiden suunnitteluun ja hoitoon tuo suunnittelijoille käytettäväksi virkistyskäyttäjien omakohtaista asiantuntemusta, jonka avulla alueesta saadaan mahdollisimman hyvin käyttäjien tarpeita vastaava ja alueeseen budjetoidut varat saadaan käytettyä hyödyllisesti (Saastamoinen & Kajala 1995, 61; Pouta & Heikkilä 1998, 39). Asukas- ja sidosryhmäyhteistyön avulla voidaan selvittää alueen käyttöä, alueeseen liittyvää kysyntää ja palveluihin kohdistuvia odotuksia. Suunnitteluun osallistamisella voidaan myös lisätä alueen kiinnostavuutta ja auttaa lähialueiden asukkaita ottamaan alue omakseen.

Vuorelan (2000) mukaan kunnallisissa osallisuushankkeissa osallistumista on tapahtunut nimenomaan välitöntä lähiympäristöä, harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksia koskevissa asioissa. Poliittisen päätöksenteon piiriin kuuluvat asiat eivät niinkään ole saaneet ihmisiä osallistumaan. Myös Paldanius (1997, 11) on havainnut, että yhteissuunnitteluhankkeissa parhaiten ovat toteutuneet pienehköt, suhteellisen halvat, teknisluonteiset fyysisen ympäristön parannusehdotukset. Hänen mukaansa yhteissuunnitteluprojekteja on kritisoitu byrokraattisuudesta, työläydestä ja pitkiksi venyvistä kokouksista (emt.). Nämä havainnot viittaavat samaan, mitä Jubenville, Twight ja Becker (1987, 45) ovat todenneet kansalaisten osallistumisesta. Heidän mukaansa ihmiset jättävät huomioimatta asian tai näkemyksen elleivät he näe asian vaikuttavan suoraan omiin henkilökohtaisiin toiveisiin, pelkoihin ja haluihin tai käsiteltävän kohteen tuovan konkreettista hyötyä itselle. Suunniteltavan asian on oltava myös selkeästi jäsennettävissä. Virkistysalueiden suunnittelu on usein hyvinkin konkreettinen ja helposti jäsennettävä asia, joten osallistumiskynnyskin voi olla huomattavasti pienempi kuin laajempiin poliittisiin suunnitteluprosesseihin osallistumisessa.

MetsäRaaha -suunnitteluprojektissa (Tikkanen 1996, 27) käytettiin monipuolisesti osallistamisen eri kanavia metsien virkistyskäytön suunnittelussa. Projektin tilaisuuksiin osallistujat kaipasivat suunnittelulta konkreettisuutta ja selkeää asiallista ja alueellista rajausta, jotta käsiteltävät asiat olisivat lähellä osallistujaa ja siten lisäisivät myös osallistumisaktiivisuutta. Myös MetsäRaaha -projektissa todettiin, että konkreettisen, yksittäisen alueen suunnitteluun on helpompi ja mielekkäämpi osallistua kuin laajojen kokonaisuuksien suunnitteluun. Vastaavanlaisia tuloksia saivat myös Löfström ja Tyrväinen (2000). Samoin useissa yhteissuunnitteluhankkeista on todettu, että parhaiten toimivat alueellisesti suhteellisen rajatut suunnittelukohteet (Paldanius 1997, 11).

Osallistava suunnittelu on vielä melko uutta virkistysaluesuunnittelussa. Kokeiluja erilaisine käytäntöineen on ollut, mutta suunnitteluprosessit hakevat yhä muotoaan. Ongelmalliseksi on koettu esimerkiksi yleisötilaisuuksissa ja muiden kanavien kautta saadun palautteen hyödyntäminen ja analysoiminen (Löfström & Tyrväinen 2000, 138). Ei ole myöskään selvää, kuinka osallistujien näkemykset vastaavat yleensä alueen koko käyttäjäjoukkoa, sillä yleensä heistä on vain pieni osa mukana suunnittelussa (emt). Tilaisuuksiin osallistuvat edustavat mahdollisesti tavallista käyttäjäjoukkoa voimakkaampaa linjaa. Löfström ja Tyrväinen (emt.) toteavat eri tahojen välisten näkemysristiriitojen aiheutuvan usein ainoastaan tietämättömydestä. Jotta turhia ristiriitoja ei syntyisi tietämättömyyden takia, suunnitteluun osallistujille on kerrottava perusteellisesti eri ratkaisuvaihtoehdoista sekä niiden vaikutuksista.

2.4 Osallistava suunnittelu Metsähallituksessa

Metsäpolitiikassa korostetaan puuntuotannon lisäksi yhä enemmän metsäluonnon monimuotoisuutta sekä sosiaalisia näkökohtia osana metsävarojen kestäväää käyttöä. Osana sosiaalista ulottuvuutta varsinkin metsien virkistyskäyttö on viime vuosina saanut yhä suuremman merkityksen (Erkkonen 1998, 75). Valtion ja muiden julkisyhteisöjen omistamien metsien hoidon ja käytön suunnitteluun kohdistuu tavallista enemmän paineita, sillä ihmiset kokevat metsät kansallisomaisuudekseen ja ovat sen vuoksi halukkaita osallistumaan niitä koskevaan suunnitteluun (Kangas 1993, 97).

Suunnittelukohteiden lähialueiden asukkaiden laajempien vaikutusmahdollisuuksien järjestämistä alettiin edellyttää vuoden 1993 Euroopan metsäministerikokouksessa sekä vuoden 1992 Rion ympäristökokouksessa. Metsähallituskin alkoi samoihin aikoihin käyttää osallistavaa suunnittelua järjestelmällisemmin. Metsähallituksen tavoittelemalla suunnittelun avoimuudella on pääasiassa pyritty metsähallituksen toiminnan uskottavuuden ja hyväksyttävyyden lisäämiseen, konfliktien määrän vähenemiseen ja erilaisten arvojen, tietojen ja taitojen hyödyntämiseen toiminnan rakentavina osina. (Korhonen & Savonmäki 1997, 13-14).

Metsähallitus on joutunut luonnonsuojelijoiden kritiikin kohteeksi käyttämiensä metsätalouden menetelmien vuoksi. Vielä 1960-luvulla metsätalouden henkilöstö sai tehdä rauhassa metsätöitä, mutta niistä ajoista ihmisten ympäristötietoisuus on lisääntynyt niin voimakkaasti, että metsätalouden menetelmät ovat joutuneet suurennuslasin alle. Vanhojen metsien hakkuut ovat aiheuttaneet useita yhteenottoja metsätalouden ja luonnonsuojelijoiden välillä. Metsähallitusta on syytetty liian kovista taloudellisista tavoitteista, joiden uskotaan johtavan metsien ahneisiin hakkuisiin. Metsähallituksen henkilöstöstä 65 % on sitä mieltä, että Metsähallituksen tulosvaatimuksesta ja hoitoalueen hakkuumääristä tinkiminen olisi tärkeää (Mikkola 1994, 126). Metsätalouden ongelmat leimaavat haitallisesti koko Metsähallitusta, vaikka samaan aikaan Metsähallituksessa tehdään arvokasta työtä luonnonsuojelun, metsien monimuotoisuuden säilyttämisen ja virkistysalueiden ylläpidon eteen. Osallistavan suunnittelun tehtävänä on siis myös Metsähallituksen toiminnasta tiedottaminen ja pyrkiä sitä kautta oikaisemaan mahdollisia vääriä käsityksiä ja huolehtimaan siitä, että kaikessa toiminnassa pyritään avoimeen keskusteluun eri osapuolten kanssa.

Osallistavaa suunnittelua käytetään Metsähallituksessa esimerkiksi luonnonsuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmien laadinnassa sekä alueekologisissa suunnitelmissa. Viisivuotisen (1996-2001) projektin aikana alueekologisia suunnitelmia laadittiin 112 kappaletta yhteensä 6,4 miljoonan hehtaarin talousmetsäalueelle. Suunnitelmissa on otettu huomioon metsäalueiden luonto kokonaisuutena ja pyritty minimoimaan ristiriitatilanteita osallistavan suunnittelun menetelmien avulla. Projektin aikana järjestettiin kaikkiaan yli 430

yleisötilaisuutta, joissa oli mukana yhteensä 6 200 ihmistä. (Helsingin Sanomat, 2001)

Mikkolan (1994) mukaan Metsähallituksen henkilöstö kokee osallistavan suunnittelun parantavan suunnittelun responsiivisuutta, eli tarpeisiin vastaamiskykyä sekä suunnitelmien laatua. Kaikkein tärkeimpinä osallistavan suunnittelun tehtävinä Metsähallituksen henkilöstö pitää sidosryhmäkonfliktien vähentämisen sekä toimenpiteiden aiheuttamien vahinkojen ja kansalaisten reaktioiden paremman ennustamisen jo suunnittelu- ja toteutusvaiheessa (Mikkola 1994, 131). Selvä enemmistö henkilöstöstä näkee osallistavan suunnittelun tarpeellisenä, mutta myöntää siihen liittyvän monia ongelmia. Kymmenesosa näkee osallistamisen tarpeettomaksi eikä usko sen myönteisiin vaikutuksiin (Mikkola 1994, 51). Noin viisi kuudesosaa tutkimukseen osallistuneista Metsähallituksen virkamiehistä ja toimihenkilöistä koki sidosryhmäkonfliktit ongelmaksi, johon pitää puuttua.

3 LUONNON VIRKISTYSKÄYTTÖ JA ULKOILU SUOMESSA

3.1 Tärkeimmät käsitteet

Ulkoilun ja luonnon virkistyskäyttö ovat käsitteinä hyvin lähellä toisiaan. Seuraavat määritelmät on tarkoitettu selventämään käsitteiden sisältöä, mutta käsitteiden pienistä eroista huolimatta tässäkin tutkimuksessa käytetään molempia käsitteitä rinnakkain tilanteen mukaan. Virkistyskäyttö käsittää yleensä hieman ulkoilua laajempaa toimintaa. Esimerkiksi moottorikelkkailu ja moottoriveneily luetaan kuuluvaksi luonnon virkistyskäyttöön, mutta ei yleensä ulkoiluun. Myös luontoliikunta -käsite kaipaa määrittelyä, sillä sitä käytetään usein samoissa yhteyksissä kuin edellä mainittuja käsitteitä.

3.1.1 Virkistäytyminen

Virkistäytymisen käsite on saanut alkunsa ihmisen työkykyä ylläpitävistä, mieltä ja ruumista uudistavista kokemuksista (re-create) (Järviluoma 1995, 8). Tällaisilla virkistäytymiskokemuksilla on pyritty parantamaan ihmisten työsuorituksia. Kraus (1971, 266) on määritellyt virkistykseen koostuvan "vapaa-aikana harjoitettavista, ihmisen oman vapaan tahtonsa mukaan valitsemista toiminnoista ja kokemuksista, joihin osallistutaan tyytyväisyyden, mielihyvän tai muiden tunteellisten elämysten sekä henkisten ja fyysisten voimavarojen rikastuttamisen tai henkilökohtaisten ja sosiaalisten hyötyjen saavuttamiseksi". Krausin mukaan virkistäytymisen tavoitteet ovat yksilön, ryhmän ja koko yhteiskunnan kannalta rakentavia ja sosiaalisesti hyväksyttäviä.

Clawson ja Knetsch (1966, 6) puolestaan käsittävät virkistäytymisen aktiviteettina, jota (joita) harjoitetaan vapaa-aikana vapaasta tahdosta. Heidän mukaansa virkistäytymisessä olennaisinta on asenne, jolla aktiviteettia harjoitetaan. Jos toimintaan liittyy pakon tai velvollisuuden tunnetta, kyseessä ei ole virkistäytyminen. Vapaa-aika ja virkistäytyminen ovat käsitteinä lähellä toisiaan, mutta Clawsonin ja Knetschin (emt. 27) mielestä ne eroavat merkitykseltään siten, että vapaa-aika merkitsee *aikaa* ja virkistäytyminen *aktiviteetteja*.

Järviluoman (1995, 8) mukaan virkistäytyminen voidaan jakaa yleisen toimintaympäristön perusteella ulkoiluun (outdoor recreation) ja pääasiassa sisätiloissa (indoor recreation) tapahtuvaan virkistäytymiseen. Ulkoiluksi ei kuitenkaan riitä pelkkä ulkona virkistäytyminen, vaan ulkoilu on tavalla tai toisella luontoon, puistoihin tai muihin ulkoilualueisiin kytkeytyvää. Virkistysalueilla tarkoitetaan erityisesti virkistykseen ja ulkoiluun varattuja, taajamarakenteen sisäisiä tai taajamiin rajoittuvia alueita sekä laajempia, seudullisia ulkoilu- ja retkeilyalueita (Pouta & Heikkilä 1998, 12).

3.1.2 Luonnon virkistyskäyttö

Clawsonin ja Knetschin (1996, 7) mukaan luonnon virkistyskäytöllä tarkoitetaan niitä maa-, vesi- ja myös ilma-alueita, metsiä, soita ja muita luonnon ympäristöjä, joita käytetään tai voitaisiin käyttää ulkoiluun ja virkistäytymiseen. Luonnonympäristöjen fyysiset ja maisemalliset ominaisuudet vaikuttavat alueen virkistyskäyttöön soveltuvuuteen, mutta alueesta tulee virkistyskohde vain jos se on ominaisuuksiltaan käyttökelpoinen virkistysalueeksi. Se mikä tekee tavallisesta luonnonympäristöstä virkistyskohteen syntyy kombinaationa luonnon ominaisuuksista sekä ihmisen halukkuudesta ja mahdollisuudesta käyttää aluetta virkistäytymistarkoituksiin (emt.).

Metsähallitus (1997, 71) on määritellyt metsien virkistyskäytön seuraavasti: "Metsien virkistyskäytöllä tarkoitetaan metsätalouden maan käyttöä vapaa-ajan viettoon tai mitä tahansa metsässä kulkemista, jossa ihminen tuntee saavansa psyykkistä tai fyysistä tyydytystä. Virkistyskäyttö on monivivahteinen tapahtuma, jossa vaihtelevasti yhdistyvät esteettisesti korkeatasoisen ympäristön vaatimus, luonnon tuotteet ja saalis, fyysinen ponnistelu sekä erilaiset mielikuvat. Tavoitteena on virkistyselämys."

3.1.3 Ulkoilu

Virkistysaluekomiteanmietinnössä (1973, 1) ulkoilun ja luonnon virkistyskäyttö määritellään seuraavasti:

"Ulkoilulla ymmärretään ensisijassa ulkosalla (luonnossa) jalan, hiihtäen, pyöräillen, veneillen tai näihin verrattavalla tavalla vapaa-ajanviettämis-tarkoituksessa tapahtuvaa liikkumista sekä tilapäistä oleskelua, uimista, lyhytaikaista telttailua, marjojen ja sienien poimimista, onkimista, joutenoloa, ja yleistä luonnonharrastusta sekä muuta näihin verrattavaa toimintaa."

Ulkoilun ulkopuolelle rajataan loma-asuminen sekä erilaiset moottoriurheilun muodot. Karjalainen & Verhe (1995, 25) sekä Hallikainen (1990, 1) toteavat lyhyesti ulkoilun merkitsevän ulkona tapahtuvaa liikkumista tai oleskelua sekä luonnon hyödyntämistä vapaa-ajan viettämis-tarkoituksessa.

Hallikainen (1990, 4) jakaa ulkoilun neljään, osittain päällekkäin menevään pääryhmään;

- liikuntaulkoilu (esim. hölkkä, suunnistus)
- harrasteulkoilu (esim. lintujen tarkkailu, luontokuvaus)
- hyötyulkoilu (esim. marjastus, sienestys, virkistyskalastus ja -metsästys)
- muu ulkoilu ja luonnon virkistyskäyttö (esim. elämykset)

3.1.4 Luontoliikunta

Vuolle (1992, 11-12) määrittelee luontoliikunnan vapaa-ajalla luonnonympäristössä tapahtuvaksi fyysisesti aktiiviseksi harrastustoiminnaksi, jossa tavoitteena on liikunnan tai muun tarpeen tyydyttäminen. Aidossa luonnonympäristössä ei ole minkäänlaisia rakenteita eikä muutenkaan ihmisen käden jälkiä ja muokatussa liikuntaympäristössä liikutaan luonnossa, mutta tarkoitukseen rakennetuilla liikuntapaikoilla, kuten kuntopoluilla, laduilla, kentillä ja laskettelurinteissä. Keskeistä luontoliikunnassa on nimenomaan toiminnan tarkoitus, eli intentio. Vuolteen mukaan toiminnan tarkoituksen perusteella voidaan erottaa kilpaurheilullinen toiminta, kunto- ja virkistystoiminta sekä hyötyliikunta (emt, 19). Hyötyliikunnan muodot, kuten marjastus, sienestys, kotitarve kalastus ja metsästys sisältyvät luontoliikuntakäsitteeseen. Käsitteeseen ei sisälly toiminta, jonka päätarkoituksena on toimeentulon hankkiminen.

3.2 Ulkoiluhallinto Suomessa ja ulkoilupalvelujen taso

Ulkoilu- ja virkistysalueisiin liittyvät asiat kuuluvat sekä valtion että kuntien hallintoon. Vastuu ulkoiluasioiden suunnittelusta, toteuttamisesta ja ylläpidosta on jakaantunut useille eri tahoille. Kuntien ja läänien sisäisestä tehtävänjaosta määrää uusi liikuntalaki (1054/1998).

3.2.1 Keskushallinnon tehtävät

Valtion tehtävänä on luoda lainsäädännölliset edellytykset ulkoilulle sekä edistää ja ohjata liikuntaa ja luonnon virkistyskäyttöä yleisesti. Virkistysalueisiin liittyvät kehittämistavoitteet ja -periaatteet sekä alueiden suunnittelu- ja perustamisohjeet

määritellään valtakunnallisesti. Valtio tukee ulkoiluhankkeita erilaisin rahoitusmenettelyin. Valtion tehtävänä on myös edistää luonnon virkistyskäyttöön liittyvää tutkimusta ja koulutusta. (Pouta & Heikkilä 1998, 35).

Keskushallinnossa ulkoilun edistäminen kuuluu pääasiassa ympäristöministeriön, maa- ja metsätalousministeriön, valtion liikelaitoksen Metsähallituksen sekä opetusministeriön tehtäviin. Näiden lisäksi myös liikenneministeriöllä sekä kauppa- ja teollisuusministeriöllä on omat ulkoiluun liittyvät alueensa. (Karjalainen & Verhe, 1995, 41-42.)

Ympäristöministeriön tehtävänä ovat ympäristön ja luonnonsuojelun, ulkoilun ja muun luonnon virkistyskäytön sekä kaavoituksen edistäminen. Ympäristöministeriö asettaa virkistysalueita koskevat valtakunnalliset tavoitteet sekä edistää kuntien virkistysaluehankkeiden toteutumista. Tehtäviin kuuluu myös jokamiehenoikeuksien toteutumisen seuraaminen ja turvaaminen sekä luonnon virkistyskäyttöön liittyvä valistus ja tiedottaminen. Suomen ympäristökeskus on ympäristöalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Alueellisten ympäristökeskusten tehtävänä on edistää alueensa luonnon virkistyskäyttöä sekä vahvistaa ulkoilulain mukaiset reittisuunnitelmat. (Pouta & Heikkilä 1998, 35-36)

Maa- ja metsätalousministeriö päättää Metsähallituksen palvelu-, liiketoiminta- ja muista toimintatavoitteista sekä tekee sopimuksen vuonna 1994 liikelaitokseksi muuttuneen Metsähallituksen kanssa yhteiskunnallisten palveluiden tuottamisesta. Sopimuksessa määritellään Metsähallituksen tuottamat luonnon virkistyskäyttöön liittyvät yhteiskunnalliset palvelut sen hallinnassa olevilla maa- ja vesialueilla. Metsähallituksen tehtäviin kuuluvat valtion retkeilyalueiden sekä muiden valtion mailla sijaitsevien virkistysalueiden hoito (Pouta & Heikkilä 1998, 36). Metsähallitus vastaa 33 kansallispuiston, 14 luonnonpuiston ja lukuisien luonnonsuojelualueiden hoidosta ja ylläpidosta (Metsähallitus 2001). Metsäntutkimuslaitos (METLA) tutkii luonnon virkistyskäyttöä muun muassa osana metsien monikäytön tutkimusta. METLAN vuonna 1997 käynnistynyt Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi (LVVI) -tutkimus on selvittänyt virkistyskäytön tarjontaa ja kysyntää Suomessa (Sievänen 1998b, Sievänen 2001).

Opetusministeriön tehtävänä on liikuntakulttuurin edistäminen ja suunnittelu, liikuntatoiminnan edellytysten luominen sekä yleinen liikuntatoimen johtaminen (Pouta & Heikkilä 1998, 37). Näihin liittyen opetusministeriö päättää ulkoiluhankkeisiin myönnettävistä valtionavustuksista. Opetusministeriön alainen läänin liikuntalautakunta päättää kunnille jaettavista liikuntapaikkahankkeisiin tarkoitetuista avustuksista (Karjalainen & Verhe, 1995, 41).

3.2.2 Paikallishallinnon tehtävät

Liikuntalaissa (1054/1998) määritellään kunnan tehtävät seuraavasti: "Kunnan tulee luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnalle kehittämällä paikallista ja alueellista yhteistyötä sekä terveyttä edistävää liikuntaa, tukemalla kansalaistoimintaa, tarjoamalla liikuntapaikkoja sekä järjestämällä liikuntaa ottaen huomioon myös erityisryhmät." Ulkoilulaki (606/1973) määrää kuntien tehtäväksi ulkoilureitin pitämisen, johon kuuluu reitin tekeminen ja ylläpito. Yleisvastuu virkistysalueiden suunnittelusta kuuluu kunnanhallitukselle, koska sillä on valta päättää kunnassa tapahtuvasta asioiden suunnittelusta ja toteutuksesta (Karjalainen & Verhe 1995, 43).

Virkistysalueiden käytännön suunnittelu ja toteuttaminen voivat kuulua useille eri hallintokunnille, kuten kaavoitus-, ympäristönsuojelu-, liikunta-, rakentamis-, matkailu-, kiinteistö-, metsä-, maatalous-, tai tekniselle toimelle (Pouta & Heikkilä 1998, 38). Alueiden hoidosta vastaavat yleensä liikunta-, puisto-, metsä-, tai ympäristönsuojelutoimet. Ulkoiluasioiden hoitoa ja kehittämistä koskevissa asioissa hallintokuntien yhteistyö on usein ollut riittämätöntä (Hirvonen 1999, 2).

3.2.3 Ulkoilupalvelujen taso

Julkisten palvelujen järjestämisvastuusta, määrästä ja laadusta on säädetty laissa, mutta laatuvaatimuksista ei kuitenkaan ole annettu tarkkoja määräyksiä vaan lähinnä suuntaa antavia ohjeita. Laatumääräykset koskevat useimmiten ainoastaan niitä kohtia, jotka vaikuttavat vastuisiin, organisaatorakenteeseen, voimavaroihin ja henkilöstön kelpoisuusehtoihin. (Huuskonen, Ijäs & Lehtoranta 1997, 7-8.). Laatuvaatimusten puute näkyy ulkoilupalveluiden tämän hetkisessä tasossa.

"Suomen ulkoilumahdollisuuksien katselmus" (Suomen Ladun SULKA-projekti) osoitti, että Suomessa on runsaasti erilaisia ulkoilu- ja palvelupaikkoja ja palveluita, mutta niiden taso on usein heikko tai korkeintaan tyydyttävä. Ulkoilumahdollisuuksien kehittäminen sekä ylläpito on jäänyt muun liikuntapaikkarakentamisen jalkoihin. Vain noin 5-6 % kuntien liikuntabudjetin varoista suunnataan maastoliikuntapaikkojen hoitoon. (Hirvonen 1999.)

Muutosta parempaan suuntaan on kuitenkin ollut havaittavissa mm. useiden uusien ulkoilureittisuunnitelmien perusteella. Eri asia on, kuinka suunnitelmat tullaan toteuttamaan. Suurimmat puutteet ulkoilu- ja virkistyspalveluissa ovat opastuksessa ja tiedottamisessa. Alueista puuttuvat usein kartat ja opasteet ja viitoitus on joko vanhentunutta tai niitä ei ole lainkaan. Muutamia poikkeuksia lukuunottamatta vain kansallispuistoissa ja muutamissa muissa matkailukohteissa opastetilanne on hyvä. Myös palvelurakenteet ovat usein vanhentuneita ja huonossa kunnossa. (Hirvonen 1999)

3.3 Suomalaiset luonto- ja virkistysliikkujiina

Historialtaan suomalaisten retkeily ja luonnon virkistyskäyttö ei juurikaan eroa muista maista. Kuten useimmissa maissa, niin myös Suomessa luontoretkeily on saanut alkunsa yläluokan virkistysmuodosta, "herrasväen kesäretkistä" (Sievänen 1995b, 14). Omien retkiensä ohessa herrasväki järjesti myös rahvaalle kesäjuhlia, joiden tarkoituksena oli retkeilyn ja liikunnallisten harrastusten tuominen lähelle kansaa (emt.).

Kuitenkin mielipiteet siitä, kenelle luonnossa liikkumisen oikeudet kuuluvat ovat poikenneet esimerkiksi Britannian luontoliikunnan historiasta. Teollistumisen aikoihin Britanniassa metsästäjien ja rikkaan väestön lisäksi myös tavalliset ihmiset alkoivat hakeutua vapaa-ajallaan maaseudulle puhtaaseen luontoon kurjien työ- ja asuinolosuhteiden vastapainoksi. Wordsworthin, joka oli ensimmäisiä englantilaisia ulkoilun edistäjiä, näkemyksen mukaan luonto ei kuitenkaan kuulunut rahvaalle vaan sinne saattoi päästää ainoastaan siistin ja sivistyneen eliittiväestön. Paremmiin suomalaista käsitystä vastaa Amerikan kansallispuistojen perustajana pidetyn Olmsteadin mielipide, jonka mukaan

luonnossa liikkumisen pitää olla luokkaan katsomatta kaikkien kansalaisten oikeus. (Curry, 1994, 3.) Amerikassa ylimystö oli kuitenkin jo hävittänyt alkuperäisväestön erämaasta, jotta rikkaat valkoihoiset uskalsivat ryhtyä nauttimaan erämaan tarjoamasta virkistyksestä ja pääsivät maistamaan "villiyttä", jota toisaalta pelkäsivät, mutta myös kovasti ihannoivat (Taylor 2000, 174). Taylorin mukaan epävarmoja virkistäytyjiä rohkaistiin seuraavasti; "*The Indians are dead now...Arrows, bullets, scalping-knives, need no longer be feared; and all the wilderness is peacefully open*".

Suomessa ulkoilu ja luonnossa liikkuminen ovat aina olleet olennainen osa suomalaista kulttuuria. Metsää on hyödynnetty elannon hankinnassa sekä virkistyskäytössä monin eri tavoin. Jokamiehenoikeudet ovat taanneet Suomessa vapaan luonnossa liikkumisen oikeuden kaikille varallisuuteen tai kansallisuuteen katsomatta. Luonnon virkistyskäyttö on lisääntynyt 1900 -luvun puolivälin jälkeen voimakkaasti niin Suomessa kuin maailmallakin. Clawsonin ja Knetschin (1966, 5) mukaan tärkeimpiä syitä tähän ovat yleisesti ottaen olleet liikenneyhteyksien kehittyminen sekä lisääntynyt vapaa-aika (lyhyempi työviikko, pidemmät lomat, alentunut eläkeikä), joiden ansiosta matkailu yleensäkin on lisääntynyt räjähdysmäisesti. Myös parantunut koulutustaso sekä terveystietoisuus ovat lisänneet ulkoiluharrastusten määrää. Säännölliset lomat ja yleinen tulojen kasvu ovat myös osaltaan edesauttaneet kehitystä.

3.3.1 Jokamiehenoikeudet

Perinteiset suomalaiset jokamiehenoikeudet tarjoavat suomalaisille, kuten myös Suomessa asuville ja vieraileville ulkomaalaisille erinomaiset mahdollisuudet luonnossa liikkumiseen ja virkistämiseen. Laaja luonnonkäyttöoikeus selittää suurelta osalta sen, että kansainvälisissä vertailuissa suomalaiset ovat olleet aktiivisimpia luontoliikunnan ja ulkoilun harrastajia (ks. Vuolle & Oittinen 1994, 9). Jokamiehenoikeudet ovat harvinaislaatuinen maantapa, sillä vastaavanlainen käytäntö on voimassa vain Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa, joiden kulttuuriin se on kuulunut jo vuosisatojen ajan (Mäntymaa 1998, 169).

Jokamiehen oikeuksista ja niihin liittyvistä velvoitteista ei ole säädetty yhtenäisesti Suomen lainsäädännöllä, vaan ne perustuvat osin vuosien saatossa muotoutuneeseen kirjoittamattomaan maantapaan, osittain lainsäädäntöön ja osin rikoslain säännöksiin (Vuolle & Oittinen 1994, 15). Perusoikeuskomiteanmietinnön (1992) 14§:n oikeus ympäristöön katsotaan perusoikeudeksemme. Pykälässä on säännös jokaisen "perinteisestä" oikeudesta liikkua luonnossa, millä viitataan juuri jokamiehen oikeuksiin (emt, 16).

Oikeudet antavat mahdollisuuden käyttää luontoa alueen omistajasta riippumatta. Jokamiehen oikeuksiin perustuvassa luonnon virkistyskäytössä on periaatteena se, että oikeudet ovat voimassa niin kauan kun käyttö ei aiheuta maanomistajalle vähäistä suurempaa haittaa tai häiriötä (Sievänen 1998a, 63). Oikeudet koskevat omatoimista liikkumista maa- ja vesialueilla. Sen sijaan organisoitu ulkoilutoiminta sekä erilaisten tilaisuuksien järjestäminen vaativat maanomistajan luvan, mikäli toiminnan laajuus voi aiheuttaa maaston kulumista tai muuta vahinkoa ympäristölle (Kinnunen & Riekkinen 1985, 42).

Jokamiehen oikeuksista käytiin viimeksi keskustelua urheiluseuran ryhtyessä perimään latumaksua Ulvilan kunnassa, kun kunta ei myöntänyt sille tarpeeksi tukea latujen ylläpitoa varten. Latumaksun perintä todettiin jokamiehen oikeuksien vastaiseksi ja vilkkaan julkisen keskustelun avulla seura pääsi kunnan kanssa sopimukseen latujen hoidon tuesta (Jantunen 2001). Toinen esimerkki ajankohtaisesta jokamiehen oikeuksiin liittyvästä keskustelusta on viime vuosina huomattavasti lisääntynyt rantarakentaminen. Rantarakentaminen rajoittaa jokamiehen oikeuksien nojalla tapahtuvaa liikkumista heikentäen rantautumismahdollisuuksia sekä yleensäkin uinti- ja rannallaolomahdollisuuksia (Sievänen 1998a, 63).

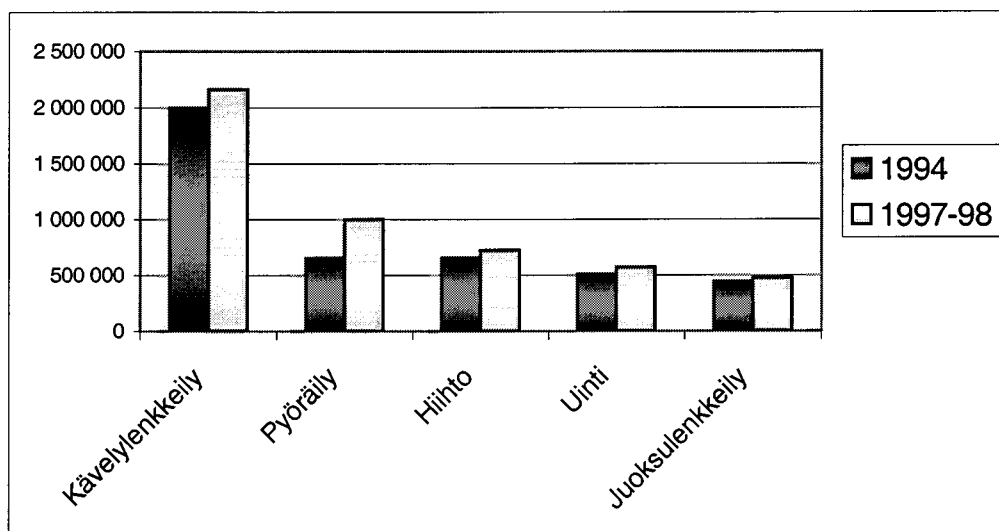
3.3.2 Suosituimmat ulkoilumuodot

Vuoden 2000 Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttätymistutkimuksen mukaan 59 % miehistä ja 63 % naisista harrastaa vapaa-ajanliikuntaa vähintään 30 minuuttia vähintään kahdesti viikossa (Helakorpi, Uutela, Prättälä & Puska 2000). Suomalaiset suosivat ulkoilun eri muotoja liikuntaharrastuksissaan. Poudan

& Sieväsen (2001, 32) mukaan koko väestöstä 97 % harrastaa ulkoilua. Liikuntapaikoista kuntopolut ja pururadat ovatkin kaikkein käytetyimpiä liikuntapaikkoja (Vuolle, Telama & Laakso 1986, 234). Suomen (2000, 182) mukaan väestöstä 60 % käyttää liikuntaharrastuksissaan maastoliikuntapaikkoja, kuten ulkoilureittejä, ulkoilualueita, hiihtolatuja ja pururatoja.

Vuosina 1997-1998 tehdyn väestön liikuntakäyttätymistutkimuksen mukaan suomalaisten suosituimpia liikuntamuotoja olivat kävelylenkkeily, pyöräily, hiihto, uinti ja juoksulenkkeily edellä mainitussa järjestyksessä (Nurmela & Pehkonen 1998, 6-10). Vuodesta 1994 vuosiin 1997-1998 kaikkien kyseisten lajien harrastajamäärät lisääntyivät (kuvio 2).

KUVIO 2. Suomalaisen aikuisväestön suosituimpien liikuntamuotojen harrastajamäärät vuosina 1994 ja 1997-98 (Nurmela & Pehkonen 1998, 6).

Myös Suomen (2000, 195) tutkimuksessa kävely- ja juoksulenkkeily, pyöräily ja uinti osoittautuivat suosituimmiksi liikuntamuodoiksi. Sen sijaan aikaisemmista tutkimuksista poiketen kuntosaliharjoittelu ja aerobic olivat seuraavaksi suosituimmat lajit hiihdon ollessa vasta kymmenenneksi suosituin. Tuoreinta tietoa väestön liikuntakäyttätymisestä saadaan kesällä 2002, jolloin julkaistaan "liikuntatutkimus 2001" väestökyselyn tulokset (Järvinen 2000).

Tuorein tieto suomalaisten ulkoilukäyttäytymisestä löytyy Luonnon virkistyskäyttö 2000 tutkimusraportista (Sievänen 2001). Raportin mukaan suomalaisista kolmannes ulkoilee lähes päivittäin ja joka viides kahdesta kolmeen kertaan viikossa (Pouta & Sievänen 2001, 32). Miehet ja naiset harrastavat lähes yhtä paljon ulkoilua, mutta naiset hieman enemmän kävelyä ja pyöräilyä ja miehet hieman enemmän hiihtoa (Sievänen 1995b, 29; Suomi 2000, 182, Pouta & Sievänen 2001, 34-37). Suomen (emt.) mukaan ulkoilualueita ja -reittejä käyttävät enimmäkseen hyvin koulutetut, aktiivisessa työiässä tai eläkeiässä olevat. Sievänen ei havainnut koulutuksen vaikuttavan kävelyaktiivisuuteen, mutta hiihtäjissä akateemisesti koulutettuja oli suhteellisesti eniten (Sievänen 1995b). Myös eräretkeilyn harrastaminen lisääntyy koulutustason noustessa (Pouta & Heikkilä 1998, 18). Poudan ja Heikkilän (emt.) mukaan korkeasti koulutetut harrastavat keskimäärin useampia ulkoilumuotoja kuin muut.

Kävelyä harrastavat keski-ikäiset nuorimpia ja vanhimpia ikäluokkia useammin (Pouta & Sievänen 2001, 34). Pyöräilyä harrastavat sen sijaan eniten nuoret ja hiihtoa yli 50-vuotiaat (Suomi 2000, 182; Pouta & Sievänen 2001, 34-37. Keski-ikäiset alle 50-vuotiaat ulkoilevat aktiivisemmin kuin nuoret ja vanhat ikäluokat (Pouta & Heikkilä, 1998, 17). Suomen Gallupin (2000) tekemän haastattelututkimuksen mukaan sauvakävelyharrastus on nousemassa suomalaisten eniten harrastamaksi liikuntamuodoksi kävelyn jälkeen (Suomen Latu 2000). Tutkimuksen mukaan 12 % suomalaisista harrastaa sauvakävelyä vähintään kerran viikossa. Aktiivisimpia sauvakävelijöitä ovat yli 50-vuotiaat. Naisista lajia harrastaa 14 % ja miehistä 9 %. Sauvakävelyä säännöllisesti harrastavien määrä kasvoi vuodesta 1999 vuoteen 2000 peräti 200 000:lla, 280 000:sta sauvakävelijästä 480 000:aan (emt.).

Myös useiden virkistysaluekohtaisten kyselyjen mukaan kävely- ja juoksulenkkeily sekä hiihto ovat suosituimpia ulkoilumuotoja (esim. Hallikainen 1998, 202; Ovaskainen ym. 1999b, 29). Lenkkeilyn ja hiihdon jälkeen tärkeimpiä ulkoilumuotoja ovat pyöräily, retkeily, marjastus, sienestys ja kalastus. Tiettyjen ulkoilumuotojen, kuten uinnin, metsästyksen ja kalastuksen harrastaminen vaihtelee aluekohtaisesti, riippuen siitä sijaitseeko ulkoilualue taajamassa vai taajaman ulkopuolella. Metsästys ja kalastus ovat perinteisesti olleet

miesvoittoisia harrastusmuotoja, kun taas tyypillinen marjastaja on keski-ään ohittanut nainen (Hallikainen 1998, 203).

3.3.3 Luontosuhteen syntyminen ja luontomotiivit

Luontosuhteen syntymisen edellytyksenä ovat yksilön omakohtaiset kokemukset luonnon ympäristöstä, kasveista, eläimistä ja maisemallisista tekijöistä. Kirjosen (1992, 32) mukaan kiinnostus luontoa kohtaan saadaan heräämään kun yksilön erilaiset toiminnalliset kokemukset luonnonympäristössä karttavat. Omien kokemusten tärkeyttä painottaa myös Lyytinen (1992, 47). Hän toteaa luonnossa syntyneiden tunteiden ja ajatusten viriämisen ympäristön kohtaamisessa edustavan perustavia näkökulmia ihmisen ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen ymmärtämisessä.

Omien luontokokemusten, yksilön luontotietoisuuden ja sen myötä luontokäsityksen kehittymisen kannalta on tärkeää minkälaisessa ympäristössä liikuntaa harrastetaan. Vuolteen (1992, 22-26) mukaan luontosuhteen kehittymisen kannalta olennaisimpia ovat liikuntaympäristöt, joissa voidaan liikunnan välityksellä aistia ja kokea luonnon ja ihmisen ykseys. Hänen mukaansa aidossa luonnonympäristössä olosuhteilla ja ympäristöllä on suurempi vaikutus harrastuksen viriämiseen kuin muissa liikuntaympäristöissä. Tätä käsitystä tukee myös Sieväsen (1995a, 13) havainto, jonka mukaan ulkoiluympäristön laadulla, kuten sen kauneudella, roskattomuudella ja meluttomuudella on suuri merkitys yksilön tulevaan käyttäytymiseen.

Telaman (1992, 62) mukaan luontoliikuntamotiiveja käsiteltäessä voidaan yhtyä behaviorististen motivaatioteorioiden käsitykseen motivaatiosta, joiden mukaan *motiivi on käyttäytymisen syy, joka saa ihmisen toimimaan*. Edellisessä kappaleessa korostettujen omien kokemusten merkitys on motivaation kannalta olennainen, sillä toiminnan teoreettiset näkemykset sekä kognitiiviset teoriat sisäisestä motivaatiosta korostavat itse toiminnan ja siitä saatujen elämysten ja kokemusten merkitystä motivaation synnyttäjinä (emt.).

Kotimaisissa tutkimuksissa luonnossa virkistäytymisen motiiveina korostuvat sekä esteettiset että psyykkiset tekijät (esim. Arminen 1997, 34; Erkkonen 1999, 11; Ovaskainen, Horne & Sievänen 1999b, 21; Sievänen 1993, 40-41). Luonnon rauha, kauneus ja hiljaisuus mainitaan lähes poikkeuksetta tärkeimpinä motiiveina. Näiden lisäksi tärkeä merkitys on mielenterveydellisillä tekijöillä rentoutumisen, virkistyneen, arjesta irtaantumisen sekä henkisen hyvinvoinnin ja tasapainon ylläpitämisen korostuessa niistä tärkeimpinä. Myös sosiaalisilla suhteilla on suuri merkitys. Fyysiseen kuntoon ja itsensä kehittämiseen liittyvät motiivit mainitaan nekin tärkeinä, muttei kuitenkaan yhtä tärkeinä kuin aikaisemmin mainitut motivaatiotekijät. Kuntopoluilla ja pururadoilla korostuvat aitoa luonnonympäristöä selvemmin fyysisen kunnan motiivit.

Telaman (1992, 62-68) mukaan *luonto itseisarvona* merkitsee luonnon kokemista elämän, jatkuvuuden ja pysyvyyden edustajana, mystisenä, ihmistä suurempana voimana. *Luonto havainto- ja elämisympäristönä* edustaa paitsi visuaalisesti, myös kuulo-, haju- ja makuaistien myötä koettuja elämyksiä, kuten metsän tuoksut, veden solina tai pehmeä sammal jalkojen alla. Luonnon kokeminen *toimintaympäristönä* merkitsee luonnonympäristön tarjoamia mahdollisuuksia toimintaan, joka liittyy olennaisesti ihmisen suhteeseen omaan itseensä sekä toisiin ihmisiin. Luonto tarjoaa ihmiselle mahdollisuuksia paeta arkea, kokea haasteita ja jännitystä joiden myötä minäkäsitys kehittyy. Luonto tarjoaa toimintaympäristön myös hyötyliikuntaan ja luontoharrastuksiin. Näissäkin toiminnoissa "hyöty" ei yleensä ole itseisarvo, vaan tärkeintä on luonnossa oleminen. Luonnossa liikkuminen koetaan usein *uusintajana ja virkistäjänä*. Tämä johtunee fyysisen aktiivisuuden psykofysiologisista vaikutuksista sekä kaikista edellä kuvatuista luontoelämyksistä. Luonnon virkistävä voima syntyy toiminnan ja ympäristöstä saatujen elämysten summana. (Telama 1992, 62-68)

4 KONFLIKTIT LUONNON MONIKÄYTÖSSÄ

4.1 Virkistyskäytön sisäiset konfliktit

Saastamoisen ja Kajalan (1995, 54) mukaan luonnon virkistyskäytön konflikteilla on omat ajalliset, paikalliset ja institutionaaliset ulottuvuutensa jotka vaikuttavat siihen, minkä tyyppisinä ja kuinka voimakkaina konfliktit ilmenevät ja kuinka niitä kyetään hallitsemaan. Huomattavasti laajentuneen metsien virkistyskäytön sekä tehostuneen metsätalouden myötä ristiriitojen monitahoisuus on ollut viimeisen vuosikymmenen aikana laajempaa kuin koskaan aikaisemmin (Saastamoinen & Kajala 1995, 54). Manningin (1999, 194) mukaan konfliktit lisääntyvät ja moninaistuvat sitä mukaa kun uudet ulkoilumuodot yleistyvät virkistysalueilla. Teknologisen kehityksen myötä useat uudet ulkoilumuodot ja välineet ovat tulleet perinteisten rinnalle pysyvästi. Suomessa esimerkiksi lumikenkäily on yksi viimeisimmistä voimakkaasti lisääntyneistä "uusista" luonnon virkistyskäyttömuodoista.

Jacob ja Schreyer (1980) tarjoavat teoreettisen mallin virkistysalueilla tapahtuvien konfliktien perustaksi. Yleisesti ottaen konflikti-käsitteen määrittelystä ei olla täysin yksimielisiä, mutta ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön alalla tehdyt tutkimukset ovat yleisesti pitäytyneet Jacobin ja Schreyerin (emt.) määritelmässä, jonka mukaan konfliktit ovat ristiriitatilanteita, joissa yksilö kokee ulkoilukokemukselleen asettamiensa tavoitteiden saavuttamisen vaikeutuvan toisen yksilön käyttäytymisen vuoksi. Tavoitteena voi esimerkiksi olla hiljentyminen ja luonnonrauhasta nauttiminen, jonka saavuttamista vaikeuttavat metelöivät ulkoilijat. Syyt konflikteihin eivät ole lainkaan yksiselitteiset, sillä konfliktin syntyminen ei ole objektiivinen tila, vaan se on subjektiivista yksilön tulkintaa ja arviointia sosiaalisista kontakteista (emt.). Sosiaalinen kontakti on konfliktin syntymisen edellytys.

Sosiaaliset kontaktit voivat olla joko suoria tai epäsuoria. Suoralla kontaktilla tarkoitetaan kasvotusten kohtaamista, kun taas epäsuora kontakti voi olla

esimerkiksi toisen osapuolen näkeminen kauempaa tai edellisen kävijän maastoon jättämien roskien näkeminen. Epäsuora kontakti voi olla myös asenteellista, kuten esimerkiksi yleinen kielteinen suhtautuminen maastopyöräilyyn sekä yksilön sosiaalisiin arvoihin liittyvää (Jackson & Wong 1982; Manning 1999, 202).

Konfliktit voidaan jakaa symmetrisiin ja epäsymmetrisiin (Manning 1999, 194). Symmetrisessä konfliktissa tyytymättömyys on molemminpuolista, kun taas epäsymmetrinen (yksipuolinen) konflikti syntyy vain toisen osapuolen kokiessa tyytymättömyyttä. Epäsymmetrisessä konfliktissa toinen osapuoli saattaa kokea kohtaamisen erittäin myönteisestikin. Epäsymmetrisyyttä on havaittu olevan muun muassa melojien ja moottoriveneilijöiden (Ivy, Stewart & Lue 1992) sekä hiihtäjien ja moottorikelkkailijoiden (Jackson & Wong 1982) välisissä konfliktissa. Hiihtäjät ja melojat suhtautuivat motorisoituihin ulkoilumuotoihin kielteisesti. Jacksonin ja Wongin (1982) tutkimuksessa 74 % hiihtäjistä torjui väittämän "moottorikelkkailijat ja hiihtäjät voidaan sijoittaa samalle alueelle, kunhan molemmat käyttävät maalaisjärkeä". Moottorikelkkailijoista peräti 87 % oli samaa mieltä väittämän kanssa. Naskali (1995, 47) toteaakin moottoriajoneuvojen käytön ja erämaavaelluksen yhteensovittamisen olevan usein lähes mahdotonta ilman ristiriitoja.

Samana suuntaisia piirteitä osoittaa myös telemark-hiihtäjien arvostuksia ja mielipiteitä selvittänyt tutkimus, jossa telemark-hiihtäjien todettiin hyväksyvän vaeltamisen, maastohiihdon, koiravaljakot ja leirytyksen kansallispuistoon sopivina virkistysmuotoina, mutta moottorikelkkailun, helikopteriturismin sekä metsästyksen he kokivat ilmeisiksi konfliktin aiheuttajiksi ja siten sopimattomiksi toiminnoiksi puistoon (Erkkonen 1998, 102 -107). Myös ratsastajien ja jalan vaeltajien välillä ilmenneiden konfliktien on havaittu olevan epäsymmetrisiä ratsastajien suhtautuessa kohtaamisiin vaeltajia myönteisemmin (Watson, Niccolucci & Williams 1994).

Konfliktit voivat olla alueella paikan päällä (on-site) tai sen ulkopuolella (off-site) ilmeneviä. Esimerkiksi hiihtäjät kokevat Jacksonin ja Wongin (1982) mukaan moottorikelkkailijat kielteisinä nimenomaan suorissa, alueella tapahtuvissa kontakteissa kun taas moottorikelkkailijat eivät useinkaan koe hiihtäjiä kielteisesti

paikan päällä, vaan konflikteja aiheuttavat esimerkiksi alueen ulkopuolella tapahtuvat ryhmien väliset kohtaamiset ja moottorikelkkailuun kohdistuvat kielteiset asenteet.

Konflikteja ei synny ainoastaan eri aktiviteettimuotoja harjoittavien yksilöiden tai ryhmien välillä (out-group), vaan myös samaa aktiviteettimuotoa edustavien yksilöiden ja ryhmien välillä (in-group) (esim. Vaske, Carotes, Donnelly & Baird 2000). Esimerkiksi Suomessa jokamiehenoikeuksiin liittyvä ongelma on paikallisten ja ulkopaikkakuntalaisten marjanpoimijoiden väliset kiistat marjastuspaikoista (Saastamoinen & Kajala 1995, 57). Monille Pohjois-Suomen asukkaille marjanpoiminta on tärkeä tulonlähde ja ulkopaikkakuntalaiset saatetaan sen vuoksi kokea uhkana. Ryhmän sisäisiä konflikteja herättää myös esimerkiksi koirien irtipitäminen ulkoilualueilla.

4.2 Konfliktien syntyyn vaikuttavat tekijät

Jacobin ja Schreyerin (1980) mukaan virkistysalueilla tapahtuvien konfliktien syntyä selittävät tekijät voidaan jakaa neljään eri pääluokkaan; a) ulkoilun merkitys yksilölle (activity style) b) paikan merkitys yksilölle (resource specificity) c) suhtautuminen luonnonympäristöön (mode of experience) ja d) suvaitsevaisuus (lifestyle tolerance).

Ulkoilun merkityksellä yksilölle Jacob ja Schreyer (1980) tarkoittavat toiminnan intensiteettiä. Olennaista ei ole kuinka kauan tai paljon kyseistä ulkoilumuotoa on harrastettu, vaan kuinka tärkeä kyseinen aktiviteetti on yksilölle. Intensiiviselle harrastajalle kyseinen aktiviteetti voi olla keskeinen elämänsisältö ja toiminta on pitkälle erikoistunutta. Tällainen harrastaja saattaa muodostaa omia käyttäytymisnormejaan muille harrastajille ja on siten herkkä ajautumaan konfliktiin vähemmän intensiivisten harrastajien kanssa. "Mitä intensiivisempi ulkoilija yksilö on, sitä suuremmalla todennäköisyydellä hän kokee ristiriitoja vähemmän intensiivisten ulkoilijoiden kanssa" (Jacob & Schreyer 1980, 371).

Ulkoilu voi olla väylä yksilön statuksen korostamiseen. Tämä näkyy esimerkiksi laadukkaiden varusteiden tai oman eksperttiyden ja kokemuksen korostamisena.

Konflikteja voi aiheutua statushierarkiassa eri tasoisten sekä samalla tasolla olevien kesken sekä statuksen korostajien ja sitä korostamattomien kesken. Konfliktiin johtavat myös yksilöiden erilaiset käsitykset ulkoilukokemuksen laadusta. Paljon ulkoileville muodostuu selkeät käsityksensä laadukkaasta ulkoilukokemuksesta ja he ovat siten herkempiä ajautumaan konfliktiin kuin ulkoilijat, joille ei ole vielä muodostunut selkeää tavoitetta. (Jacob & Schreyer 1980; ks. myös Watson ym. 1994).

Paikan merkitys yksilölle tarkoittaa yksilön kiintymystä tiettyyn alueeseen. Kiintymys voi liittyä alueen tiettyihin fyysisiin ominaisuuksiin, alueeseen liittyviin muistoihin ja niiden myötä alueen kokemiseen keskeisenä elämänsisältönä ja edelleen alueen omistamishaluna. Ristiriitoja syntyy, kun omistamishaluiset kävijät kokevat muiden kävijöiden uhkaavan alueen perinteisiä käyttömuotoja sekä käyttäytymisnormeja (Jacob & Schreyer 1980). Mitä tärkeämpi paikka on yksilölle, sitä herkemmin hän ajautuu konfliktiin muiden alueen käyttäjien kanssa (Williams, Patterson & Roggenbuck 1992).

Luonnonympäristöön suhtautumisella Jacob ja Schreyer (1980) tarkoittavat ihmisten erilaista tapaa suhtautua ulkoiluympäristöön. Toisille luonnontarkkailu kaikkine sen yksityiskohtineen on tärkeä osa ulkoilukokemusta kun toisessa ääripäässä luonto ja maisemat edustavat yksilölle vain eri aktiviteettien toimintaympäristöä. Ensin mainittu tyyppi tutkii kävellessään kasveja ja ihmettelee luonnonilmiöitä, kun taas toiselle tyypille olennaista on vauhti ja liike. Todennäköisyys konflikteille on korkea, kun kaksi ääripään tyyppiä kohtaa toisensa. Jacobin ja Schreyerin määrittelemien tyyppien lisäksi Williams (1988) mainitsee kolmannen tyypin, jolle ulkoilukokemuksissa tärkeintä ovat sosiaaliset kontaktit ja yhdessäolo luonnon ollessa lähinnä kulissina. Mitä kauempana yksilöiden luonnossa liikkumisen motiivit ovat toisistaan, sitä herkemmin syntyy mahdollisuus konfliktiin (Jacob & Schreyer 1980).

Neljäs konfliktien syntyä selittävä päätekijä on suvaitsevaisuus, eli yksilön tapa hyväksyä tai paheksua elämäntyylejä jotka poikkeavat hänen omasta elämäntavastaan. Tavallinen esimerkki on konfliktit motorisoitujen tai muuten teknisten ulkoilumuotojen ja perinteisten ulkoilumuotojen, kuten esimerkiksi

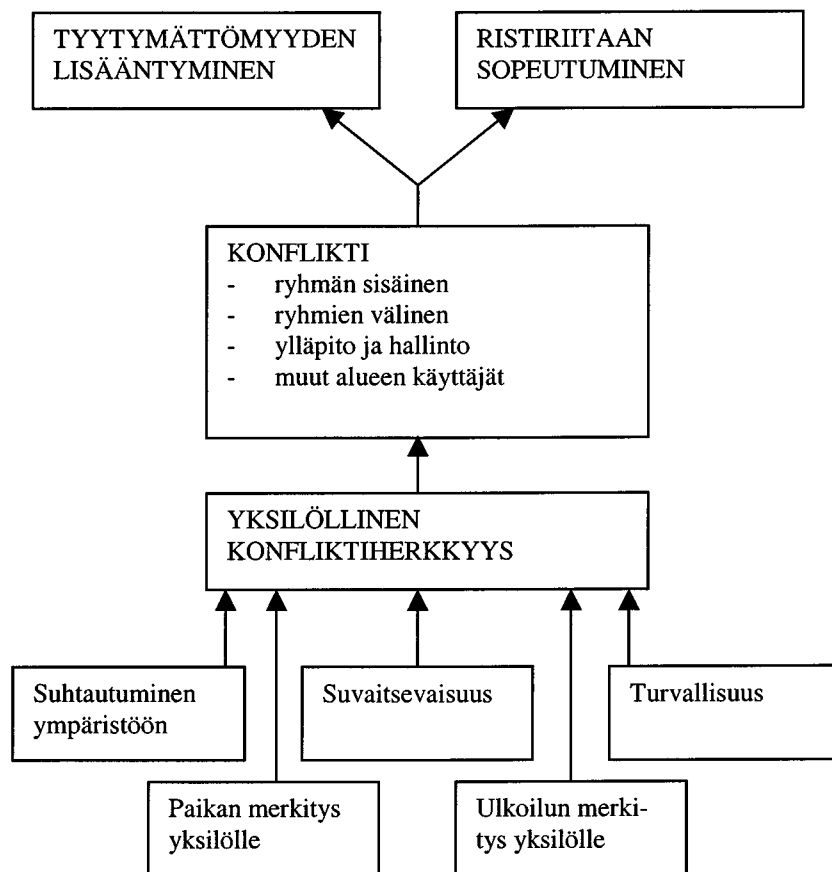
hiihdon, patikoinnin tai melonnan harrastajien välillä (Knopp & Tyger 1973; Jackson & Wong 1982; Iwy ym. 1992). Perinteisten lajien edustajat koetaan tavallisesti luontoa kunnioittaviksi ja moottorin avulla liikkuvat puolestaan luonnon rauhan rikkojiksi. Toisille rentoutuminen tarkoittaa luonnon hiljaisuutta, toisille vauhdikasta moottoriurheilua. Erilaisten elämäntapojen sietokyvystä riippuu, kokeeko yksilö erilaisuuden konfliktina vai yrittääkö sopeutua tilanteeseen parhaansa mukaan (Iwy ym. 1992). Tähän pääluokkaan sisältyy myös eri sosiaaliluokkien, kulttuurien sekä vammaisuuden sietokyky (ks. Taylor 2000).

Vaske, Carother, Donnelly & Baird (2000) ovat lisänneet Jacobin ja Schreyerin luokitukseen turvallisuuden. Usein konfliktitilanteet ulkoilualueilla saavat alkunsa juuri turvallisuuskysymyksestä. Esimerkkinä mainittakoon hiihtäjien ja moottorikelkkailijoiden (Jackson & Wong 1982), laskettelijoiden ja lumilautailijoiden (Vaske ym. 2000), melojien ja moottoriveneilijöiden (Iwy ym. 1992) sekä jalan liikkujien ja maastopyöräilijöiden tai ratsastajien väliset konfliktit (Hoger & Chavez 1998; Watson ym. 1994). Hitaampi liikkumistapa on usein turvattomampi nopeiden liikkumismuotojen joukossa.

Ruddel ja Gramann (1994) osoittivat tutkimuksessaan, että ulkoilijoiden henkilökohtaiset normit vaikuttavat konfliktien syntymiseen. Normit liittyvät yksilön henkilökohtaiselle ulkoilukokemukselleen asettamiin odotuksiin ja päämääriin (Jacob & Schreyer 1980; Ruddell & Gramann 1994). Yksilön normit vaikuttavat esimerkiksi siihen, mitä ulkoilumuotoja ja kuinka paljon muita ulkoilijoita alueelle hyväksyy. Kuten motivaatiot ja päämäärät, vaihtelevat myöskin yksilöiden käsitykset yleisesti hyväksyttävästä käyttäytymisestä, eli sosiaalisista normeista ulkoilualueilla. Jos yksilön asettamat normit ovat tiukemmat kuin yleiset normit alueella, aiheutuu tilanteesta herkästi ristiriitoja (Ruddell & Gramann 1994).

Edellä mainittujen konfliktin syntyyn vaikuttavien tekijöiden suhteita toisiinsa havainnollistaa kuvio 3. Lisääkö konflikti ulkoilijan tyytyväisyyttä vai sopeutuuko hän ristiriitaan riippuu yksilöllisistä konfliktiherkkydestä, eli siitä kuinka suhtautuu omien tavoitteiden saavuttamiseen vaikeutumiseen. Mallissa yhdistyvät

Jacobin ja Schreyerin teoreettisen taustan sekä eri tutkijoiden tuomat empiiriset näkökulmat konflikteista luonnon virkistyskäytössä.

KUVIO 3. Malli luonnon virkistyskäytön yhteyksissä tapahtuvista konflikteista (mukaiillen Manning 1999, 202; Vaske ym. 2000).

4.3 Luonnon virkistyskäyttö ja metsätalous

Virkistysalueilla esiintyvät ristiriidat eivät ole ainoastaan eri virkistyskäyttömuotojen välisiä. Erimielisyyksiä voi syntyä esimerkiksi metsätalouden toimenpiteiden sekä virkistyskäytön välillä. Kun tuttu metsä muuttuu voimakkaiden metsänkäsitelymenetelmien (esim. uudistushakkuut) tai maankäyttömuutosten (pellonmetsitykset) seurauksena herättää se usein kielteisiä tunteita (ks. Tyrväinen, Nousiainen & Tahvanainen 1996, 199). Metsänhoitotoimenpiteet aiheuttavat erilaisia vaurioita maisemaan ja heikentävät siten luonnossaliikkujien maisemakokemuksia. Vanhoja polkuja katoaa hakkuiden

ja maanmuokkausten seurauksena ja ojitukset vaikeuttavat metsissä kulkemista (Sievänen 1998, 64). Metsänhoidon jäljet näkyvät metsässä hakkuujätteinä ja uusina metsäteinä.

Monimutkaiseksi tämän kysymyksen tekee se, että näkemys ihannemetsästä on hyvin subjektiivinen ja mielipiteet voivat vaihdella huomattavasti. Toisille ihannemetsä tarkoittaa luonnontilaista lähes hoitamatonta metsää, kun taas toisen silmää miellyttää eniten siisti ja hyvin hoidettu metsä. Esimerkiksi huonokuntoisten jättöpuiden säästäminen ja pienpuuston käsittely ovat herättäneet ristiriitoja metsäsuunnittelussa (Löfström & Tyrväinen 2000, 139). Jättöpuilla ja tuulenskaadoilla on omat ekologiset tehtävänsä metsässä, mutta monet eivät ole niistä tietoisia. Yleensä parhaaksi ulkoilumetsäksi koetaan mielenkiintoinen ja vaihteleva metsä, jossa on sekä vanhaa ja nuorta metsää sekä muutenkin vaihtelua (Arminen 1997; Karjalainen & Verhe 1995).

Maaseutuväestön ja kaupunkiväestön näkemykset maisemasta ja sen arvostettavista piirteistä poikkeavat usein toisistaan. Maata viljelevät ihmiset ovat perinteisesti arvostaneet ihmisen muokkaamaa tuotantomaisemaa ja sen viljavuutta (Kajala 1996, 104), eivätkä he sen vuoksi hätkähdä metsänhoidon jälkiä. Arminen (1997, 66) on havainnut, että ihmisillä ei useinkaan ole selvää käsitystä mitä metsänhoidollisilla toimenpiteillä tarkoitetaan. Arminen (emt.) kyselytutkimukseen vastanneista moni sanoi suhtautuvansa myönteisesti metsänhoitoon ja mielsi metsänhoidon maisemalliseen käsittelyyn kuuluvaksi, mutta kysyttäessä mielipiteitä toimenpiteistä, jotka todellisuudessa ovat metsänhoitoa, suhtautuminen olikin kielteistä. Toisin sanoen informaation puute vaikuttanee huomattavasti kyseisten ristiriitojen syntymiseen.

Uusien metsänkäsittelyohjeiden mukainen, luonnon monimuotoisuutta entistä paremmin huomioon ottava ja pienimuotoisempi metsänkäsittely on vähentänyt esimerkiksi marjastuksen ja hakkuiden välisiä ristiriitoja. Lievempien metsänkäsittelymenetelmien jäljet eivät juurikaan heikennä ulkoiluympäristöä. Metsähallitus on osaltaan kyennyt lieventämään puuntuotannon ja virkistyskäytön välisiä ristiriitoja lopettamalla auraukset ja vähentämällä metsäojituksia. (Kajala 1996, 104.)

4.4 Luontomatkailu

Luonto on yksi tärkeimmistä matkailun yleisistä vetovoimakohteista (Silvennoinen, Tahvanainen & Tyrväinen 1998, 122). Matkailijat haluavat virkistäytymään kohteisiin, joiden luonto on puhdasta ja siistiä ja ympäröivät maisemat kauniita. Silvennoisen ym. mukaan suomalaiset kokevat luonnonympäristön selvästi kaupunkiympäristöä mieluisammaksi lomailukohteeksi. Luontomatkailukohteen vetovoimatekijöistä tärkeimpiä ovat puhdas luonto, kauniit maisemat, vesistöjen läheisyys, metsäalueiden vaihtelevuus, iäkäs, rehevä ja järeä puusto (emt, 118-119).

Luontomatkailun ja metsätalouden väliset konfliktit ovat vastaavia edellä kuvattujen virkistyskäytön ja metsätalouden toimenpiteiden kanssa. Luontomatkailu perustuu kauniiseen luonnonympäristöön ja on sen vuoksi erittäin herkkä luonnonympäristössä tapahtuville muutoksille. Jos matkailukohteen luonnonympäristö heikkenee tai tuhoutuu alue ei enää kiinnosta matkailijoita (Borg 1998, 7).

Esteettisten tekijöiden lisäksi matkailuelinkeino voi olla ristiriidassa paikallisväestön kanssa. Paikalliset asukkaat ja matkailijat käyttävät samoja metsiä erilaisissa toiminnoissaan ja varsinkin resurssien ollessa niukat paikalliset voivat kokea jokamiehen oikeuksien nojalla liikkuvat matkailijat uhkana (Kajala 1996, 103-104). Matkailijoiden luonnonkäyttötavat poikkeavat usein paikalliskulttuurista ja se voi aiheuttaa väärinkäsityksiä ja ristiriitoja matkailijoiden ja paikallisen väestön välillä. Osapuolten kohtaamista vähentää osittain matkailijoiden liikkuminen virkistysalueiksi tarkoitetuilla alueilla, joilla liikkumista paikalliset voivat halutessaan välttää (emt.). Virkistysalueet ohjaavat matkailijoiden liikkumista, mikä on hyvä paikallisten kannalta, mutta toisaalta uusien virkistysalueiden perustaminen lisää aina ulkopaikkakuntalaisten tietämystä alueesta ja tuo siten yhä enemmän matkailijoita alueelle (emt.).

Jotta paikallisväestön, luonnon ja matkailuelinkeinon tulevaisuus olisi turvattu, on tärkeää noudattaa kestävän matkailun periaatteita. Kestävällä matkailulla tarkoitetaan ekologisten, kulttuuristen, sosiaalisten sekä ekonomisten tavoitteiden

kestävää toteuttamista ja kehittymistä siten, että tulevien sukupolvien elinolosuhteita ei vaaranneta. (Borg 1998, 10). Kestävän matkailun periaatteisiin ei kuulu nopea taloudellinen kasvu, vaan taloudellisella kasvulla pyritään sellaisiin toimenpiteisiin, jotka johtavat kasvuun pitkällä aikavälillä (emt, 10). Kestävän matkailun suunnittelun on lähdettävä paikallisen väestön kiinnostuksesta ja halukkuudesta sekä matkailijoiden tarpeista (emt, 10)

4.5 Konfliktien ehkäisy ja lieventäminen

On syytä huomauttaa, että luonnon eri käyttömuodot eivät suinkaan aina kilpaile toistensa kustannuksella, vaan kuten Saastamoinen ja Kajala (1995, 54-55) ovat todenneet, eri käyttömuodot voivat jopa olla riippuvaisia toisistaan tai ainakin hyötyä toisistaan, eli niiden suhde voi olla synerginen. Esimerkiksi virkistyskäytössä hyödynnetään metsätalouden käyttöön rakennettuja metsäteitä ja lisäksi käytetään myös metsätalouden tuotteita esimerkiksi polttopuuna sekä rakennusmateriaalina.

Useissa luonnon virkistyskäytön sisäisiä konflikteja käsittelevissä tutkimuksissa (Manning 1999, 204; Ivy ym. 1992, 358; Jackson & Wong 1982, 60; Vaske ym. 2000, 311; Karjalainen & Verhe 1995, 180) on tultu johtopäätökseen, että parhaiten eri käyttömuotojen välisiä konflikteja kyetään välttämään erottamalla eri käyttömuodot toisistaan ja kohdistamalla ne omille reiteilleen tai alueilleen (separation, zoning). Erottaminen voi tapahtua ajallisesti tai fyysisesti (ks. Recreation Opportunity Spectrum, Manning 1999, 183). Toimintojen alueellisella kohdistamisella, eli vyöhykkeistämällä, pystytään välttämään erityisesti eri käyttäjäryhmien välisiä konflikteja. Yhdeksi ratkaisukeinoksi Silvennoinen ym. (1998, 122) ehdottavat moottorikelkkareittien ohjaamista maisemallisesti vähemmän arvokkaille kohteille ja reiteille, koska moottorikelkkailijoiden on todettu pitävän maisemia vain kohtalaisen tärkeänä tekijänä lomakohtetta valitessaan kun yleensä ihmiset pitävät kaunista luonnonmaisemaa hyvin tärkeänä tekijänä.

Toinen konfliktien ehkäisykeino on tiedottaminen (Hallikainen 1990, 104; Manning 1999, 204; Vaske ym. 2000,311; Ivy ym. 1992). Kun ihmisiä

informoidaan hyvissä ajoin alueella sallituista toiminnoista ja järjestyssäännöistä sekä mahdollisesti käyttökapasiteetista, heidän odotuksensa virkistäytymistä kohtaan eivät ehkä ole niin ylimitoitettut ja heidän on helpompi suhtautua mahdollisiin konfliktitilanteisiin niiden sattuessa kohdalle. Tiedottamisella pystytään ehkäisemään etenkin epäsuoria konflikteja sekä konflikteja jotka aiheutuvat erilaisista sosiaalisista normeista (Manning 1999, 204). Tiedottamisella myös parannetaan alueella liikkujien turvallisuutta (Karjalainen & Verhe 1995).

Konflikteja pystytään vähentämään myös virkistyskäyttäjien asenteita ja käyttäytymistä muokkaavalla ympäristökasvatuksella muita kävijöitä ja luontoa kunnioittavampaan suuntaan (Saastamoinen & Kajala 1995, 60). Osallistavalla suunnittelulla, johon tässä tutkimuksessa perehdytään, pyritään monesti kaikkia edellä mainittuja menetelmiä hyväksikäyttäen ehkäisemään ja lieventämään konflikteja.

5 LUONNONSUOJELUALUEIDEN TEHTÄVÄT JA KÄYTTÖ

5.1 Luonnonsuojelualueiden tavoitteet

Metsähallituksen määritelmän (Metsähallitus 1999, 7) mukaan luonnonsuojelualueella käsitetään seuraavaa:

"Luonnonsuojelualue on luonnonsuojelulain nojalla perustettu erityisalue, jonka tarkoituksena on joko alkuperäisen luontokokonaisuuden suojele sellaisenaan taikka tiettyjen luonnonpiirteiden, kehitysprosessien, lajien, maisemien tai kulttuuriperäisen ympäristön säilyttäminen ja ylläpitäminen tai palauttaminen. Suojele on pysyvä ja tähtää tulevaisuuteen. Alueen mahdollinen muu käyttö on sovitettava sellaiseksi, ettei se vaaranna suojelutarkoituksen toteutumista."

Suomessa luonnonsuojelualueita ovat kansallispuistot, luonnonpuistot ja muut luonnonsuojelualueet.

Luonnonsuojelualueiden tarkoituksena on ennen kaikkea säilyttää alkuperäistä, suomalaista luontoa sekä häviämisaarassa olevia luontotyyppisiä, luonnon muodostumia ja piirteitä. Tähän päätehtävään liittyen suojelun kohteina ovat luonnon geeniperimä ja monimuotoisuus, eliölajit sekä geologiset ja geomorfologiset muodostumat, kulttuuriperimä, eliöyhteisön luonnollinen sukessio, luonnonkauneus ja erämaisuus. Suojelutehtäviensä sallimissa rajoissa suojelualueet palvelevat ympäristötutkimusta ja -kasvatusta, opetusta ja yleistä luonnontuntemusta ja -harrastusta sekä luonnossa tapahtuvaa virkistyskäyttöä. (Metsähallitus 1999, 6-7)

Luonnonsuojelualueiden tarkoituksena on myös tarjota ihmisille mahdollisuuksia nähdä ja kokea alkuperäistä suomalaista luontoa. Suuret kävijämäärät eivät ole luonnonsuojelualueiden tavoitteena. Metsähallituksen (1999, 30) mukaan virkistysmuodoista luonnonsuojelualueille hyväksyttäviä ovat "sellaiset kevyet ulkoilu- ja retkeilymuodot, jotka eivät oleellisesti muuta luonnontilaa tai edellytä teitä, leveitä uria taikka muita luontoa pysyvästi muuttavia palvelurakenteita. Retkeilyyn pyöräillen, ratsastaen ja porolla tai koiravaljakolla ajaen on suhtauduttava harkiten. Mikäli näitä retkeilymuotoja sallitaan, ne ohjataan omille reiteilleen niin, että alueen muulle käytölle ei koidu häiriöitä tai polkujen kulumista."

5.2 Hoito- ja käyttösuunnitelma

Virkistys- ja luonnonsuojelualueiden tulevaa hoitoa ja käyttöä varten on laadittava erityinen hoito- ja käyttösuunnitelma (HKS). Runkosuunnitelmassa eritellään alueen luonnonsuojelulliset arvot ja alueen suojelun tavoitteet, alueen suojelun tavoitteiden toteutumista varten noudatettavat hoidon ja käytön toimenpiteet sekä alueella sallitut toiminnot. Suunnitelmaan liittyvät myös tiedot alueen hallinnosta ja huollosta, mahdollisesta tutkimus- ja opetuskäytöstä, yhteistyöstä eri tahojen kanssa sekä jatkossa toteutettavien toimenpiteiden aikataulusta. Hoito- ja

käyttösuunnitelman yksityiskohtia voidaan tarkentaa erityissuunnitelmin.
(Luonnonsuojelualueiden hoito...)

Luonnonsuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen noudattaa tavallisesti tiettyä työjärjestystä (kuvio 4). Ensimmäiseksi suunnittelutyöstä informoidaan sidosryhmiä ja määritellään tarvittavat perusselvitykset alueen suunnittelua varten. Alueen suunnitelman tavoitteet määritellään yhdessä sidosryhmien kanssa (osallistava suunnittelu). Seuraavaksi tehdään suunnitelmavalmistelut. Kun kaikki kohdat on käyty läpi, viimeistellään suunnitelma julkaisua ja jakelua varten ja aloitetaan käytännön toteutus. Suunnitelman toteutumista arvioidaan luonnonsuojeluviranomaisten suorittamalla seurannalla. (emt.)

KUVIO 4. Luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen
(Luonnonsuojelualueen hoito...)

6 SOIPEROISEN LUONNONSUOJELUALUE

6.1 Sijainti

Soiperoisen luonnonsuojelualue sijaitsee Syötteen kansallispuiston välittömässä läheisyydessä, Taivalkosken kunnan pohjoisosassa Oulun läänissä (kuvio 5). Luonnonsuojelualue on laajuudeltaan 514 ha. Alue sijaitsee Taivalkosken keskustaajamasta 21 km pohjoiseen. Taivalkoskelta on matkaa Ouluun 170 km, Kuusamoon 80 km ja Helsinkiin 777 km. Taivalkosken kunnan väkiluku vuoden 2000 lopussa oli 5127.

KUVIO 5. Soiperoisen luonnonsuojelualan sijainti.

6.2 Alueen luonto ja historia

Soiperoisen luonnonsuojelualueen suurimpia vesiä ovat Rääpysjärvi, Soiperoinen, Valkeisenlampi sekä Saarilampi, joiden lisäksi alueella on useita pienempiä lampia (liite 1). Järvet ja lammet ovat erittäin kirkasvetisiä harjujärviä, lukuun ottamatta Valkeisenlampea joka on muita humuspitoisempi. Rannat ovat pääosin luonnonkauniita hiekkarantoja.

Rääpysjärven ja Soiperoisen erottaa toisistaan kapea ja terävälakinen Soiperoisenharju, joka on osa yli 60 kilometriä pitkää Loukusan harjujaksoa, joka yhtyy Pudasjärveltä Taivalkosken kautta Hossaan kulkevaan suureen saumaharjuun. Harjun selänteet ovat melko luonnontilaista, kuivaa tai kuivahkoa erirakenteista mäntykangasta. Pohjois- ja itäsuuntaisilla varjorinteillä, suppakuopissa ja harjualueen liepeillä on myös kuusivaltaisia tuoreita kankaita. Alueen vanhoissa metsissä on paikoitellen erittäin runsaasti lahopuuta. Harjualueen kuivahkon maaston pintakerros on paikoin kulunutta sekä porojen laiduntamisen että alueella tapahtuneen virkistyskäytön vuoksi. (Lehtonen, Pakarinen & Viikinen 2000)

Alueen metsät tarjoavat otollisen elinympäristön erilaisille kääpälajeille. Alueelta on löydetty valtakunnallisesti vaarantuneita uhanalaisia kääpälajeja, kuten hentohaprakääpä ja sirppikääpä sekä silmälläpidettäviä lajeja, kuten korpiludekääpä ja louhennahka. Silmälläpidettävät lajit eivät ole uhanalaisia, mutta niiden tarkkailu on aiheellista kannan kehityksen tai koon perusteella. (Lehtonen ym. 2000)

Soiperoisen luonnonsuojelualueen maisemassa on nähtävissä jääkauden aikaan saamia maaperän muodostumia. Alueen järvet ja lammet ovat syntyneet aikoinaan jäätiköistä irronneista jäälohkareista, jotka ovat hautautuneet irtaimeen maahan ja sittemmin sulaneet muodostaen niin sanotun suppakuopan. Harjujaksot puolestaan syntyivät noin 10 000 vuotta sitten perääntyvän mannerjään uomiin ja tunneleihin sulamisvesien kasaamasta irtonaisesta maa-aineksesta. (Lehtonen ym. 2000)

Alueelta löytyy yhä jäänteitä vanhasta ihmisasutuksesta. Suhteellisen pieneen kokoonsa nähden alueella harjoitettu toiminta on ollut monimuotoista. Alueelta löytyy vielä tänä päivänä vanhoja tervahautoja, hiilimiiluja, sekä miilunpolttajan mökin rauniot. Myös alueen kalastusperinteestä löytyy jäänteitä aina 1700-luvulta saakka. Niiltä ajoilta ovat nykypolvia muistuttamassa Rääpysjärven rannassa asuneen kalastajan vaatimattoman torpan, verkkoladon sekä kalasaunan jäänteet. Saarilammen pohjoispuolella on puolestaan aikoinaan ollut kaskimaata ja Saarilammen itärannan läheisyydessä sijaitsevalta suoniityltä on niitetty heinää kotieläimille. Soilla on vieläkin pystyssä heinien varastointiin käytettyjä pielipuita. Lisäksi eri puolilla alueen metsiä on pitkälle lahonneita kantoja sekä harsintajätemaapuustoa merkkeinä vanhasta harsintametsätaloudesta. (Lehtonen ym. 2000). Alueen maankäytön historian selvitys on laadittu Syöte Life -projektin yhteydessä (Aarnio 2000).

6.3 Tehtävä suojelualueverkossa

Soiperoisen luonnonsuojelualue kuuluu Suomen esitykseen Euroopan Unionin Natura 2000 verkostoon. Alueen harjut kuuluvat harjijensuojeluohjelmaan. Ne on suojeltu Metsähallituksen omalla päätöksellä aarnialueeksi jo vuonna 1955. Alueen rannat kuuluvat vuonna 1992 vahvistettuun rantojensuojeluohjelmaan. Lisäksi suurin osa metsistä kuuluu vanhojen metsien suojeluohjelmaan. (Lehtonen ym. 2000)

Soiperoisen luonnonsuojelualueen tärkeimpiä tehtäviä suojelualueverkossa ovat harvinaisen kauniin, erämaisen luonnonmaiseman sekä harvinaisen luonnonmuodostuman suojelu, uhanalaisten ja silmälläpidettävien kääpäälajien sekä useiden alueella sijaitsevien kulttuurikohteiden suojelu. Suojelualue tarjoaa hyvän mahdollisuuden tutkimustyöhön sekä erityisesti valistus- ja opetuskäyttöön sen helpon saavutettavuuden vuoksi. Muun muassa kohdeopasteiden avulla edistetään luontokasvatusta sekä luonnossa liikkujien omatoimisuutta esimerkiksi jätehuollon osalta. Alue tarjoaa monipuolisia luonto- ja retkeilyelämyksiä ja tekee siten osaltaan suojelualueita suurelle yleisölle tunnetuksi. (Lehtonen ym.)

6.4 Nykytila ja ongelmakohdat

Alueen käyttöä ei ole aikaisemmin selvitetty. Karkeita arvioita käyttäjäkunnasta on pystytty tekemään vieraskirjamerkintöjen perusteella. Soiperoisen alueesta ei ole tiedotettu laajemmin, joten kävijöiden voi olettaa olevan pääasiassa paikallista väkeä.

Alueen poikki kulkevaa harjua on käytetty kulkuväylänä vuosikausia. Nykyisinkin harjun päällä kulkeva polku on vieraskirjamerkintöjen sekä polun kuluneisuuden perusteella alueen suosituin kulkureitti. Lisäksi reittejä on muodostunut erilaisten luonnonvarojen hyödyntämismuotojen, kuten kalastus, metsästys, marjastus ja sienestys, seurauksena eri puolille aluetta. Reittejä ei ole lainkaan merkitty opastein. Jätehuolto-opasteet ovat alueen ainoat opasteet.

Alueen tämänhetkiset palvelurakenteet on rakennettu 1980-luvun lopulla (kuvio 6). Soiperoisen rannassa on kaksi taukopaikkaa ja Rääpysjärven rannassa veneranta. Alueella ei ole varsinaisia pysäköintialueita.

<p><u>Taukopaikka 1</u></p> <p>kota</p> <p>pirttipöytä ja penkit</p> <p>polttopuuvarasto</p> <p>käymälä</p>	<p><u>Taukopaikka 2</u></p> <p>grillikatos</p> <p>pirttipöytä ja penkit</p> <p>polttopuuvarasto</p> <p>käymälä</p>	<p><u>Veneranta</u></p> <p>16 venepaikkaa</p> <p>varastorakennus</p>
---	--	--

KUVIO 6. Soiperoisen luonnonsuojelualan palveluvarustus

Tämänhetkisen palveluvarustuksen ylläpito vaatii vuodessa 20-30 huoltokertaa. Alueen käyttö on ollut täysin ohjaamatonta. Sen seurauksena veneitä on säilytetty "villisti", pitkin rantoja. Vanhoja veneitä on jätetty rannoille lahoamaan ja muovikanistereita, köysiä ja muita tarvikkeita ympäristöä rumentamaan. Keittopaikkoina eivät ole toimineet ainoastaan sitä varten merkityt taukopaikat, vaan kulkijat ovat pystyttäneet omia nuotiopaikkojaan rannoille. Polttopuuta on silloin todennäköisesti kerätty ympäristöstä. Autolla pääsy alueen rannoille on

ollut erittäin helppoa tasaisen kangasmaaston vuoksi. Sen vuoksi alueelle on muodostunut useita pikku teitä ja niiden myötä asuntovaunupaikkoja, jotka ovat aiheuttaneet voimakasta maaperän kulumista. Autoilla suoraan taukopaikoille pääseminen on aiheuttanut lisääntyvää rakenteiden ei-toivottua käyttöä joka on puolestaan vaikeuttanut alueen kunnossapitoa.

6.5 Matkailunäkökulma

Ulkoilu ja luonto ovat Taivalkosken, kuten myös sen lähikuntien matkailuvaltti. Taivalkosken tärkeimpiä yksittäisiä matkailukohteita ovat muun muassa kirjailija Kalle Päätalon koti, Jalavan kauppa, Taivalvaaran hiihtokeskus ja kesällä 2000 rakennettu melontakeskus, joka sijaitsee aivan kuntakeskuksessa. Hiihtokeskus tuo kuntaan matkailijoita talvisin ja melontakeskus muina vuodenaikoina. Melontakeskus on ainutlaatuinen Suomessa ja sekä kotimaisten että ulkomaalaisten matkailijoiden määrän odotetaan lisääntyvän voimakkaasti melontatapahtumien myötä. Taivalkosken vaellusreitit yhteydet ovat erinomaiset. Taajamasta on yhteydet useille pidemmille reiteille ja kauempana keskustasta (50 km) sijaitsee Kylmäluoman retkeilyalue. Soiperoisen alue toimii lähiretkeilyalueena, jonne on sekä sen sijainnin että maaston puolesta helppo lähteä ulkoilemaan esimerkiksi perheen kanssa.

6.6 Alueen hoidon ja käytön yleistavoitteet

Kaiken Soiperoisen luonnonsuojelualueella tapahtuvan toiminnan lähtökohdaksi on luonnonsuojelun tavoitteiden toteutuminen, jota muut alueen toiminnat eivät saa vaarantaa. Hoidon ja käytön tavoitteena on ottaa huomioon luonnonsuojelun, retkeilyn, luontovalistuksen, opetuksen, tutkimuksen, perinteisen luonnonkäytön sekä luontomatkailun yritystoiminnan tavoitteet ja sovittaa ne kestäväällä tavalla yhteen. Suojelualan hoito ja käyttö toteutetaan Metsähallituksen ympäristö- ja laatujärjestelmän periaatteiden mukaisesti. (Lehtonen ym. 2000)

7 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

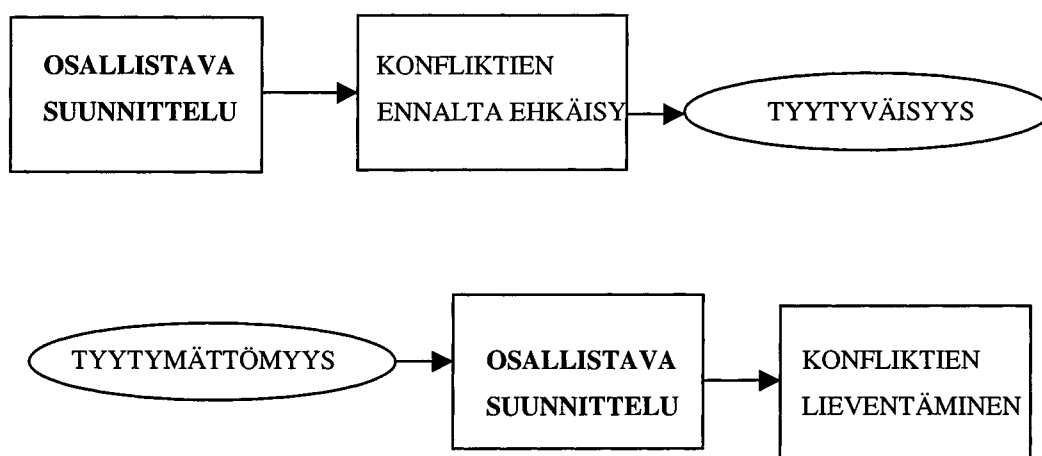

Tämän tutkimuksen päätavoitteet voidaan jakaa empiiriseen tutkimusongelmaan ja evaluoivaan tutkimusongelmaan. Empiirisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää Soiperaisen luonnonsuojelualueen nykyinen käyttö ja kävijäprofiili, alueeseen kohdistuvat mielipiteet ja kehittämistoiveet sekä alueella esiintyneet mahdolliset konfliktit. Alueen käytöstä tai kävijätyytyväisyydestä ei ole tehty aikaisemmin selvityksiä, joten tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa Metsähallituksen Pohjanmaan-Kainuun luontopalveluille alueen hoito- ja käyttösuunnitelman laadintaa ja EU -rahoitteista Syöte Life -projektia varten. Alatavoitteena selvitetään myös Taivalkosken väestön yleistä ulkoiluaktiivisuutta ja suosituimpia ulkoilumuotoja, että saataisiin kuva Soiperaisen luonnonsuojelualueen tehtävästä kuntalaisten tarpeita ajatellen.

Tutkimuksen evaluoivan osan tarkoituksena on arvioida empiirisen tutkimustiedon sekä Soiperaisen luonnonsuojelualueelle laaditun hoito- ja käyttösuunnitelman perusteella, kuinka suunnitelmassa pystyttiin vastaamaan kuntalaisten toiveisiin ja kuinka siinä on huomioitu alueella ilmenneet konfliktit ja niiden vähentäminen sekä ennalta ehkäiseminen. Samalla saadaan kuva osallistavan suunnittelun toimivuudesta käytännössä, eli oliko kuntalaisten osallistamisella todellista merkitystä lopullisen suunnitelman kannalta ja tuottivatko valitut menetelmät riittävästi tietoa alueen kehittämiseen kohdistuvista näkemyksistä. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa osallistamisesta virkistysaluesuunnittelussa, sillä aikaisemmin virkistysaluekohtaiset kävijätutkimukset ja osallistavan suunnittelun kokeilut on raportoitu erillisinä tutkimuksina, eikä aikaisemmin ole siten voitu tarkastella kysely- ja haastattelumenetelmin hankitun tiedon huomioimista ja hyödyntämistä hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnassa.

Luonnon virkistyskäytön yhteydessä syntyvien konfliktien mallissa (ks. kuvio 3) yksilön konfliktiherkkyys vaikuttaa lopulta siihen, aiheuttaako koettu konflikti

tyytymättömyyden lisääntymisen vai sopeutuuko yksilö konfliktiin antamatta sen vaikuttaa merkittävästi ulkoilukokemuksensa laatuun. Koska Soiperoisen luonnonsuojelun käyttö ja palvelurakenne on vielä suhteellisen pienimuotoisia, voidaan osallistavalla suunnittelulla sekä tuottaa tietoa mahdollisista tulevista konflikteista, että jo ilmenneistä konflikteista. Molemmissa tavoitellaan lopputuloksena kävijöiden sekä alueen hoitoviranomaisten tyytyväisyyttä (kuvio 7).

KUVIO 7. Osallistavan suunnittelun tehtävät konfliktien ennalta ehkäisyn ja jo olemassa olevien konfliktien lieventämisen kannalta.

8 TUTKIMUSMENETTELY

Tutkimuksessa päätettiin käyttää kahta eri aineistohankintamenetelmää, kyselyä ja teemahaastattelua eli kvantitatiivista ja kvalitatiivista aineistoa. Useiden menetelmien rinnakkaista käyttöä kutsutaan menetelmätriangulaatioksi (Eskola & Suoranta 1999, 70). Eskolan ja Suorannan (emt.) käytännön kokemuksen mukaan kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen aineiston yhteiskäytöllä voidaan parhaimmillaan tuottaa varsin mielenkiintoisia tutkimuksia. Triangulaatio periaatteen käyttöä voidaan perustella tutkimuksen luotettavuuden lisääntymisellä sekä kattavamman

kuvan saamisella tutkittavasta kohteesta (emt.). Triangulaatiolla on sekä puolesta puhujia että vastustajia. Eskolan ja Suorannan mukaan (emt, 71-72) käytännön empiriaa ajatellen triangulaatio on toimiva tutkimustapa, mutta jos sitä ajatellaan tieteenfilosofisesti, voidaan sen katsoa johtavan käsitteellisiin sekaannuksiin ja eri menetelmien tulkitsevan eri tavalla tutkimuskohdetta.

Tässä tutkimuksessa päädyttiin kahden aineistohankintamenetelmän käyttöön, sillä siten haluttiin saada kattavampi kuva tutkittavasta kohteesta. Pelkällä kyselyllä saadaan tarpeellista yleisluontoista tietoa, mutta haastatteluilla tietoa voidaan syventää ja saada selville asioita, jotka eivät tulisi ilmi strukturoidussa kyselylomakkeessa. Koska tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa käytännön tietoa, ei triangulaatio periaatteen hyödyntämisen katsota aiheuttaneen minkäänlaisia tieteenfilosofisia ongelmia.

8.1 Postikysely

Kyselytutkimuksen perusjoukon muodostivat 15 vuotta täyttäneet Taivalkoksen kunnan asukkaat. Otoksen koko oli 500 ($n = 500$), joka poimittiin satunnaisotannalla väestörekisteristä. Otantaan valittiin sama lukumäärä kumpaakin sukupuolta. Vuoden 2000 lopussa Taivalkosken väkiluku oli 5 127 asukasta, joten kyselylomakkeen sai noin 10 % kunnan asukkaista. Vastauksia palautettiin yhteensä 301 kappaletta, mikä oli 60 % otoksesta ja noin 6 % kunnan asukasmäärästä (Taulukko 1).

TAULUKKO 1. Kyselytutkimuksen perustiedot.

Perusjoukko	Taivalkosken kunta, 5 127 asukasta
Otos	$n = 500$ (9,8 % kunnan asukkaista)
Kyselyyn vastanneita	$n = 301$ (60,2 % otoksesta, 5,9 % kunnan asukkaista)

Aineisto kerättiin postikyselyinä. Kyselylomakkeiden lähettämisen jälkeen paikallislehdessä julkaistiin artikkeli (liite 2) tekeillä olevasta Soiperöisen luonnonsuojelun alueen hoito- ja käyttösuunnitelmasta sekä siihen liittyvästä

kysely- ja haastattelututkimuksesta. Artikkelin toivottiin aktivoivan kyselyyn vastaajia. Lopulliseksi vastausprosentiksi, yhden karhunnan jälkeen, muodostui 60. Muistutuskirje lähetettiin kahden viikon kuluttua kyselyiden postittamispäivästä. Karhuamisen jälkeen vastausprosentti nousi 48:sta 60 %:iin. Vastausprosentti on korkea postikyselyksi, mitä voidaan pitää osoituksena siitä, että vastaajat ovat kokeneet asian ja kysymykset itselleen tärkeiksi ja mielekkäiksi (Erkkonen 1998, 81).

Otoshenkilöille postitettiin kirjekuoressa saatekirje, kyselylomake, tutkimusalueen kartta, esite Syöte Life -projektista sekä arpalippu. Arpalippu lisättiin kirjeeseen vastaajien motivoimiseksi. Vastaajien kesken arvottiin kaksi Suomen Retkeilyopas -kirjaa sekä kolme Metsähallituksen t-paitaa. Mukaan liitettiin myös palautuskuoret postimerkkeineen. Vastaamatta jättäneet henkilöt pystyttiin selvittämään karhuamista varten palautuskuoriin merkittyjen järjestysnumeroiden avulla

Kyselylomake (liite 3) jakaantui kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa selvitettiin vastaajien yleistä ulkoiluaktiivisuutta sekä suosituimpia ulkoilumuotoja. Seuraava osa käsitteli Soiperaisen luonnonsuojelualuetta. Kysymykset oli kohdistettu erikseen Soiperoisella vierailleille ja niille, jotka eivät olleet vierailleet alueella. Kyselylomakkeen viimeinen osa koski vastaajan taustatietoja. Alkulan, Pöntisen ja Ylöstalon (1994) mukaan demografiset kysymykset kannattaa sijoittaa lomakkeen alkuun, jotta ensimmäisiin kysymyksiin vastaaminen koettaisiin helppoina. Sen sijaan Erkkosen näkemyksen mukaan demografiset kysymykset kannattaa sijoittaa lomakkeen loppuun, sillä vastaaja saattaa kokea henkilökohtaisten tietojen utelun heti alussa työkeäksi, eikä näin ollen halua vastata koko kyselyyn. Kun vastaaja on ”lämmitellyt” muihin kysymyksiin vastaamalla, ei henkilökohtaisten tietojen anto tunnu välttämättä enää niin vaikealta (henkilökohtainen tiedonanto 3.8.2000). Tässä tutkimuksessa päätettiin käyttää samaa käytäntöä, kuin yleensä virkistysalueiden kävijäkyselyissä, eli Erkkosen suosittelemaa järjestystä. Ratkaisu osoittautui oikeaksi, sillä vain kahdessa lomakkeessa 301:stä oli jätetty vastaamatta taustatietoja koskeviin kysymyksiin.

Kyselylomakkeen kysymykset olivat strukturoituja viimeistä lukuunottamatta, joka oli avoin vapaille kommentteille. Kyselylomakkeita testattiin pilottitutkimuksella ennen varsinaista tutkimusta. Pilottitutkimus suoritettiin Metsähallituksen henkilökunnan keskuudessa 15 lomakkeella ja sen perusteella lomakkeeseen tehtiin pieniä tarkennuksia.

8.2 Haastattelut

Haastattelut suoritettiin strukturoimattomina teemahaastatteluina (liite 4) elo- ja syyskuussa 2000. Haastateltaviksi valittiin yhteensä 24 henkilöä, joista varsinaiseen haastatteluun valittiin kaksikymmentä, joilla oli riittävästi tietoa alueesta tai muuten kiinnostusta sitä kohtaan. Kolme haastattelua suoritettiin haastateltavien työpaikoilla ja loput puhelinhaastatteluina. Haastateltaviksi valittiin paikallisten ja myös ei-paikallisten yhdistysten, järjestöjen ja seurojen edustajia, koulujen, kylätoimikuntien sekä kunnan ja seurakunnan edustajia, yrittäjiä ja Metsähallituksen henkilöstöä (ks. lähteet). Tarkoituksena oli saada mahdollisimman kattavasti mielipiteitä aluetta käyttäviltä sekä siitä kiinnostuneilta tahoilta.

Osa haastatteluista suoritettiin jo ensimmäisen yhteydenoton aikana, mutta useimpien haastateltavien kanssa sovittiin aika myöhemmin tapahtuvalle puhelinhaastattelulle, jolloin he saivat aikaa pohtia asiaa etukäteen. Puhelinhaastattelu osoittautui toimivaksi useissa tapauksissa, sillä teemat tuli käydyksi melko nopeasti läpi, ellei haastateltava tai hänen edustamansa yhdistys tms. ollut käyttänyt aluetta kovin usein. Tällaisissa tapauksissa haastatteluista tuli suhteellisen lyhyitä eikä siten olisi ollut tarkoituksenmukaista sopia henkilökohtaisesta tapaamisesta. Henkilökohtaiseen tapaamiseen päädyttiin sellaisten haastateltavien kanssa, jotka olivat käyttäneet aluetta runsaasti, tai joilla muuten oli mielenkiintoa osallistua suunnitteluun aktiivisemmin. Kaikki haastateltavat suhtautuivat aiheeseen erittäin myönteisesti ja olivat kiinnostuneita osallistumaan parhaansa mukaan.

8.3 Tutkimuksen toteutus

Kyselylomakkeen laatiminen aloitettiin heinäkuussa 2000. Kysely toteutettiin elosyyskuun aikana kuten myös haastattelut. Samanaikaisesti suoritettiin maastokäyntejä Soiperaisen luonnonsuojelualueelle, perehdyttiin alueen yleispiirteisiin sekä luonnonsuojelullisiin tavoitteisiin ja kirjattiin ne hoito- ja käyttösuunnitelmaan. Kyselyvastausten suorien jakaumien sekä sidosryhmien haastattelujen perusteella tehtiin välittömästi kartoitus alueen nykykäytöstä ja kävijöiden sekä muiden kuntalaisten toiveista ja mielipiteistä alueen kehittämiseksi. Hoito- ja käyttösuunnitelmaa laadittaessa yksityiskohdat päätettiin Metsähallituksen Pohjanmaan-Kainuun luontopalvelujen Pudasjärven yksikön henkilökunnan sisäisissä palaverissa. Soiperaisen luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelman käsikirjoitus valmistui lokakuussa 2000 (Lehtonen ym. 2000). Suunnitelman valmistuttua aloitettiin kirjallisuuteen perehtyminen tutkimusta varten sekä kysely- ja haastatteluvastausten tarkempi analysointi.

Kyselytutkimuksen aineiston analysoinnissa käytettiin SPSS 8.0 for Windows tilasto-ohjelmaa. Tilastollisina menetelminä käytettiin suoria jakaumia ja ristiintaulukointia. Kyselylomakkeen avoimen kysymyksen vastaukset sekä haastatteluaineisto analysoitiin laadullisin menetelmin luokittelemalla vastaukset teemoittain. Tutkimusraportin tulokset -osiossa raportoidaan aineiston perusteella saadut tulokset ilman analysointia. Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset -osiossa keskitytään analysoimaan ja kommentoimaan saatuja tuloksia ja vertaamaan niitä muissa tutkimuksissa saatuihin tuloksiin.

8.4 Aineiston luotettavuus

Otos ($n = 500$) edustaa määrällisesti hyvin perusjoukkoa, sillä otoksen henkilöiden lukumäärä oli peräti 10 % Taivalkosken asukasluvusta. Kunnan väestöstä miehiä on 53 % ja naisia 47 %, kun aineistossa 51 % oli miehiä ja 49 % naisia. Naiset vastasivat siis suhteellisesti miehiä ahkerammin. Aineiston ikäluokittainen edustavuus on erittäin hyvä (ks. kuvio 8). Yli 60-vuotiaiden osuus eroaa kunnan väestöstä eniten, mutta sekin ainoastaan 3 prosenttiyksikköä.

Tutkimuksen kato oli 40 %, mikä on postikyselyn kadoksi melko vähäinen. Vastauslomakkeista yksi jouduttiin hylkäämään puutteellisten tietojen vuoksi. Katoon on mahdollisesti vaikuttanut osaltaan vastaajien korkea ikä, sillä otoksessa ei asetettu yläikärajaa lainkaan. Lomakkeen vastaanottaneista 10 (kadosta 5 %) soitti Pohjanmaan-Kainuun luontopalvelujen toimistoon ja ilmoitti syyn, miksi ei voinut tai halunnut osallistua tutkimukseen. Kolme henkilöä ilmoitti syyksi korkean iän (huono näkö, ei käytä palveluja, ei halua enää osallistua), viisi henkilöä ilmoitti ettei halunnut vastata alueen vierauden tai kiinnostamattomuuden tai vaikean elämäntilanteen vuoksi. Yksi henkilö oli muuttanut pois Suomesta ja yksi ei halunnut muuten vaan vastata. Kadossa on todennäköisesti enemmänkin paikkakunnalta poismuuttaneita sekä varusmiespalveluksessa olevia.

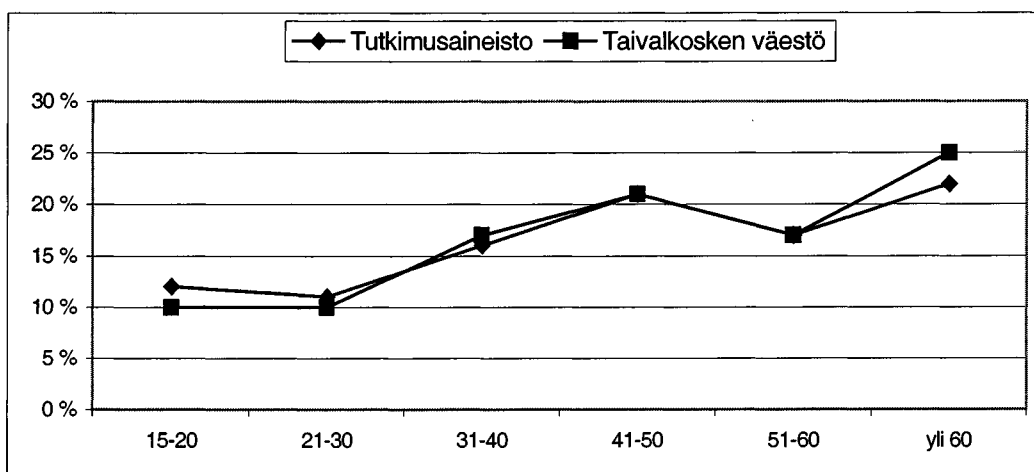
Ajankohta ei oletettavasti ole heikentänyt vastausprosenttia, sillä kyselyt lähetettiin parhaaseen ulkoilu-aikaan, elo-syyskuussa. Luultavasti vastaamatta jättäneet eivät ole olleet tarpeeksi kiinnostuneita ulkoilusta tai tutkimuskohteesta. Siinä tapauksessa kyselyyn vastanneet ovat olleet ulkoilusta kiinnostuneita henkilöitä, joita varten palveluja juuri halutaan kehittää ja joiden mielipiteet ovat siksi tärkeitä. Kuten Alkula, Pöntinen ja Ylöstalo (1994, 67) toteavat, ihmiset antavat mielellään tietoja asioista, joita he pitävät mielekkäinä ja oman elämänsä kannalta tärkeinä. Jos asia koetaan yhdentekeväksi tai etäiseksi, siihen suhtaudutaan varauksellisesti (emt.).

Tutkimuksen aihepiiri ulkoilu on yleisesti hyväksytty ja hyvänä pidetty asia, joka saattaa aiheuttaa sen, että vastaaja liioittelee vastauksissaan. Survey-aineistoihin sisältyy myös aina virheen riski, sillä ihmisillä on tapana valita jokin vastausvaihtoehto, vaikka heillä ei olisi kysytystä asiasta tarkkaa käsitystä (Alkula ym. 1994, 121).

9 TUTKIMUKSEN TULOKSET

9.1 Kyselytutkimuksen aineisto

Kyselyyn vastanneista 51 % oli miehiä ja 49 % naisia. Vastaajien keski-ikä oli 44 vuotta. Vastaajista 15-20-vuotiaita oli 12 %, 21-30- vuotiaita 11 %, 31-40-vuotiaita 16 %, 41-50-vuotiaita 21 %, 51-60-vuotiaita 17 % ja yli 60-vuotiaita 22 %. Aineiston ikäluokittainen jakauma vastasi hyvin Taivalkosken väestöä (kuvio 8).

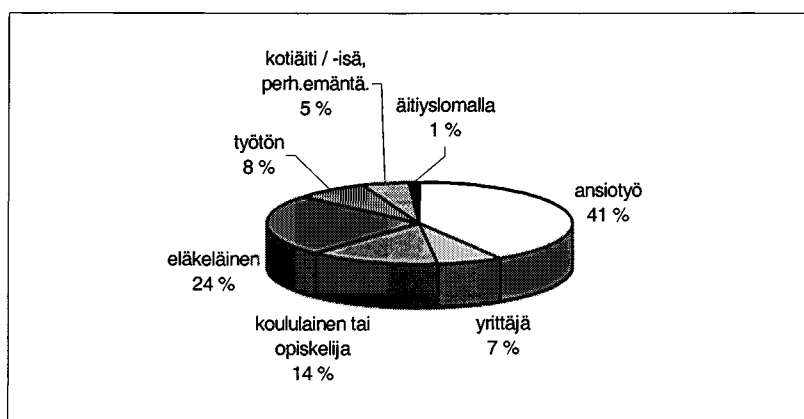
KUVIO 8. Tutkimusaineiston ikäjakauma sekä ikäluokittainen edustavuus, % - jakauma.

Vastaajista 43 % oli suorittanut ainoastaan peruskoulutuksen (kansa-, kansalais-, keski-, tai peruskoulu). Ammattikoulun ja keski- tai peruskoulupohjaisen ammatillisen tutkinnon suorittaneita oli yhteensä 42 %. Ylioppilastutkinnon ja ylioppilaspohjaisen ammatillisen tai akateemisen loppututkinnon suorittaneita oli yhteensä 13 % (taulukko 2).

TAULUKKO 2. Vastaajien koulutustaso.

Koulutus	Tutkimusaineisto %
kansa- tai kansalaiskoulu	30
keski- tai peruskoulu	13
ammattillinen koulu	22
keski- tai peruskoulupohjainen ammatillinen tutkinto	20
Ylioppilas	4
yo-pohjainen ammatillinen tutkinto	6
akateeminen loppututkinto	3

Vastaajista ansiotyössä käyviä oli 41 % (kunnan väestössä 38), eläkeläisiä 24 % (30), opiskelijoita ja koululaisia 14% (12), työttömiä 8 % (15), yrittäjiä 7 %, perheenemäntä, kotiäitejä tai -isiä 5 %, äitiyslomalla 1 % (muut 5) (kuvio 9).

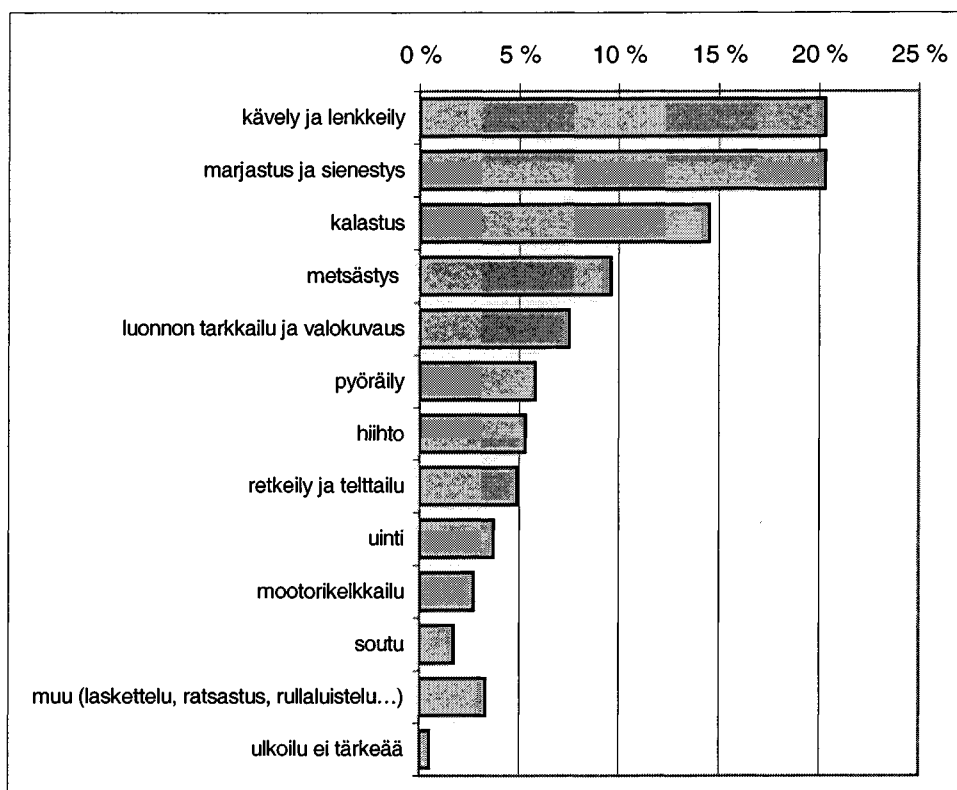

KUVIO 9. Vastaajien tämänhetkinen työtilanne.

9.2 Taivalkoskelaisten ulkoiluprofiili

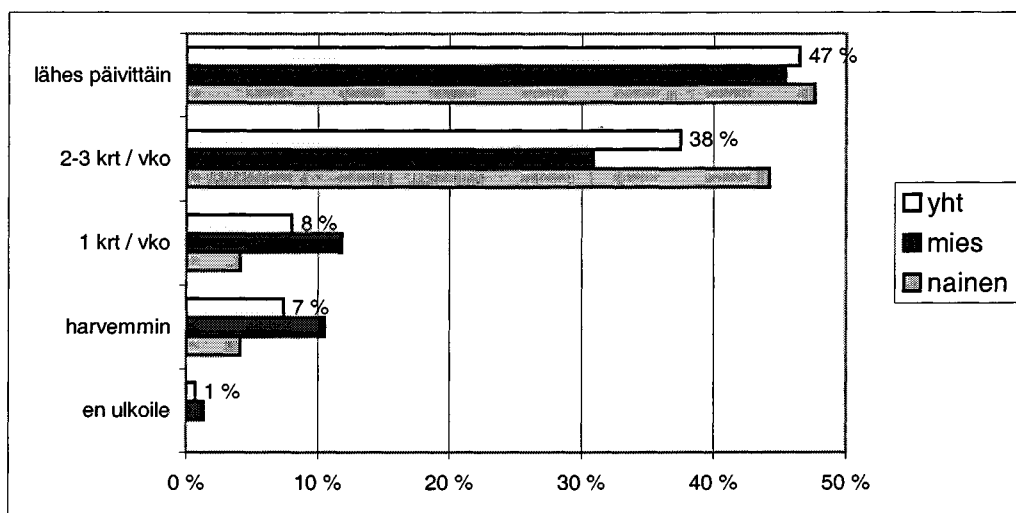
Vastaajia pyydettiin merkitsemään kolme itselleen tärkeintä ulkoilumuotoa valmiista vaihtoehdoista. Taivalkoskelaisten keskuudessa suosituimmiksi ulkoilumuodoiksi nousivat selkeästi kävely- ja juoksulenkkeily sekä marjastus ja sienestys. Lenkkeilyn sekä marjastuksen ja sienestyksen mainitsi 20 % vastaajista kuuluvan kolmen itselleen tärkeimmän ulkoilumuodon joukkoon. Näiden jälkeen tärkeimmiksi osoittautuivat kalastus (15 %) ja metsästys (10 %). Myös luonnon

tarkkailu ja valokuvaus (8 %), pyöräily (6 %), hiihto (5 %) ja retkeily (5 %) osoittautuivat suosituiksi ulkoilumuodoiksi, mutta huomattavasti lenkkeilyä ja luonnontuotteiden keräystä ja kalastusta vähemmän tärkeäksi (kuvio 10)

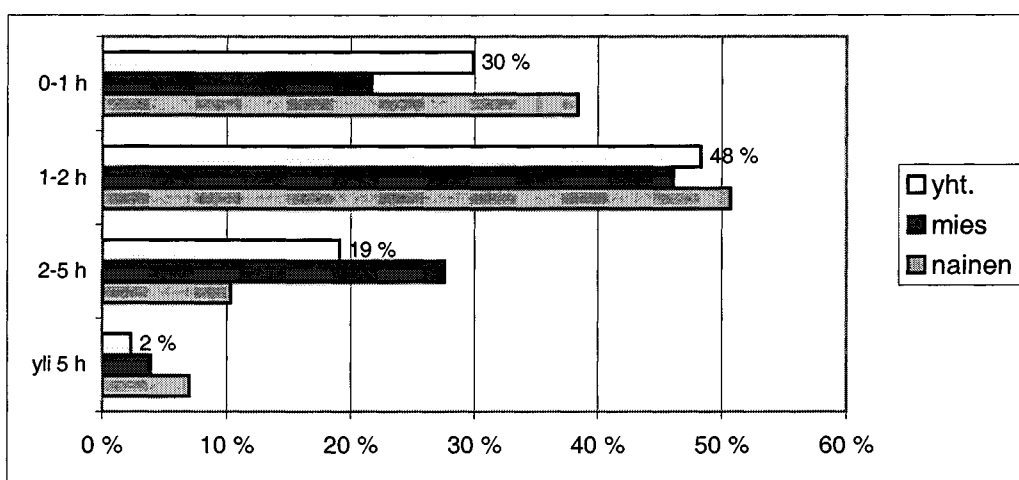
KUVIO 10. Taivalkoskelaisten suosituimmat ulkoilumuodot.

Taivalkosken asukkaat osoittautuivat erittäin aktiivisiksi ulkoilijoiksi, sillä peräti 85 % vastaajista ilmoitti harrastavansa ulkoilua kahdesta kolmeen kertaan viikossa tai useammin (kuvio 11). Kerran viikossa tai harvemmin ulkoilua harrasti 15 % vastaajista. Kaikista vastaajista (n = 301) ainoastaan kaksi ilmoitti, ettei harrasta lainkaan ulkoilua. Naiset olivat hieman miehiä aktiivisempia ulkoilijoita, sillä naisista peräti 92 % ilmoitti ulkoilevansa kahdesta kolmeen kertaan viikossa tai useammin, kun vastaava luku miehillä oli 76 %.

KUVIO 11. Taivalkoskelaisten viikoittainen ulkoiluaktiivisuus.

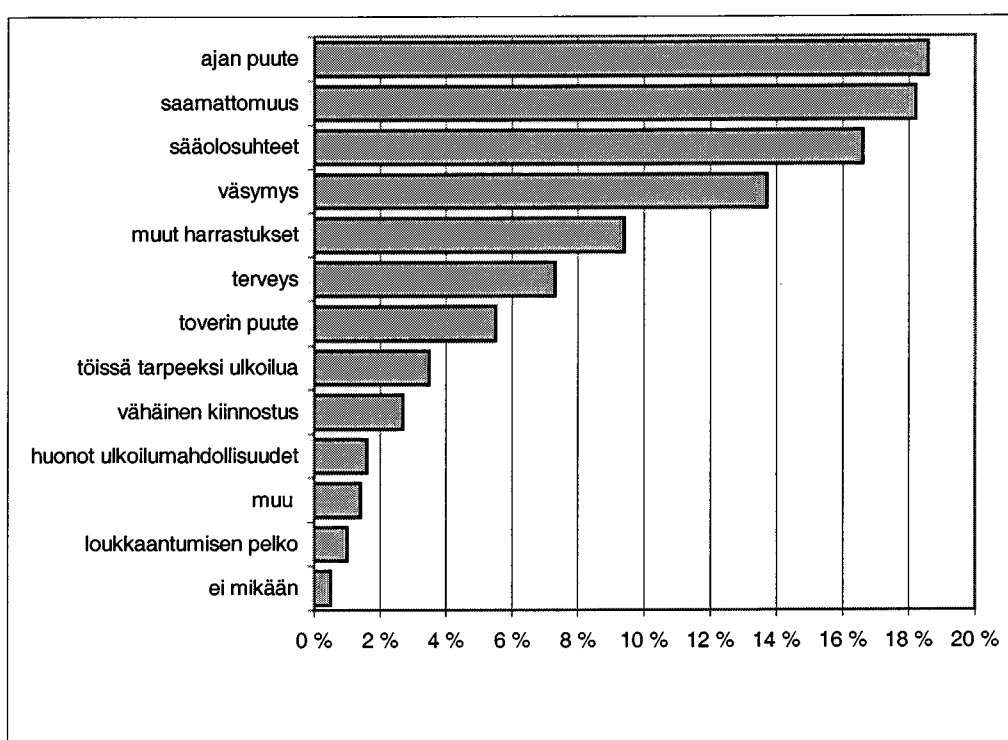
Vastaukset tavallisimman ulkoilukerran kestoista osoittavat, että taivalkoskelaisten ulkoilukerrat ovat yleensä melko pitkäkestoisia (kuvio 12). Puolet vastaajista ilmoitti tavallisimmaksi ulkoilukerran kestoksi yhdestä kahteen tuntiin. Tunnin kestävä tai sitä lyhyempi ulkoilukerta oli tyypillisin noin kolmasosalle vastaajista. Kahdesta viiteen tuntiin kerrallaan ulkoilevia oli vielä viidesosa vastaajista, mutta sitä pidempään ulkoilevia enää 2 %. Sekä miehille että naisille tyypillisin ulkoilukerta on kestoaltaan tunnista kahteen tuntiin. Kahdesta viiteen tuntiin ulkoilevista selvä enemmistö oli miehiä, mutta yli viisi tuntia ulkoilevista enemmistö oli naisia.

KUVIO 12. Tavallisin ulkoilukerran kesto.

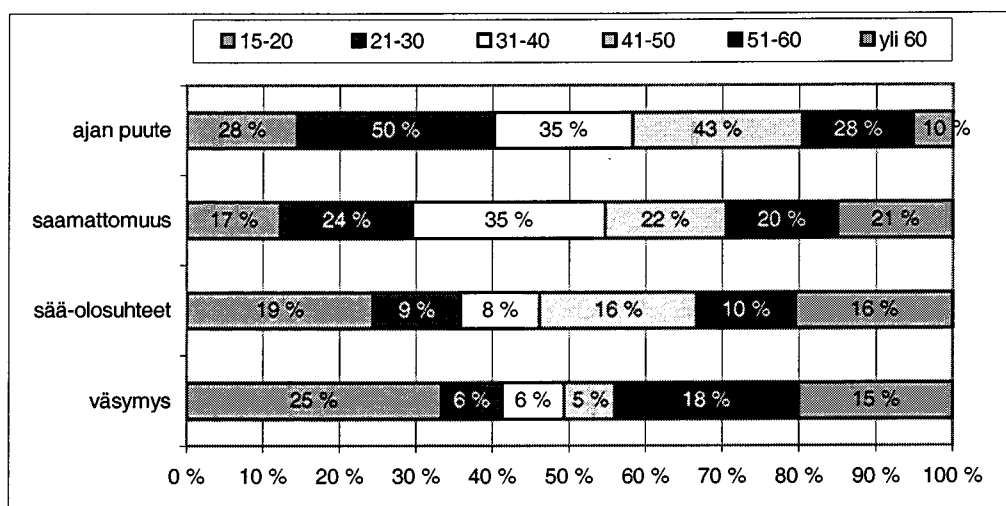

Vastaajia pyydettiin valitsemaan luetelluista tekijöistä kolme seikkaa, jotka estävät ulkoilun harrastamista useimmin (kuvio 13). Kaikkein eniten ulkoilua haittavaksi tekijäksi vastaajat kokivat ajan puutteen (19 %). Myös oma saamattomuus (18 %) ja väsymys (14 %) olivat yleisimpiä syytä ulkoilemattomuuteen. Itsestä riippumaton tekijä, sääolosuhteet, koettiin myös tavalliseksi ulkoilua haittaavaksi tekijäksi (17 %). Ainoastaan neljä henkilöä oli sitä mieltä, että ei ole olemassa yleistä syytä, mikä estäisi ulkoilemasta.

KUVIO 13. Tavallisimmat ulkoilun esteet.

Kuvio 14 kertoo tavallisimpien ulkoilun esteiden jakaantumisen ikäluokittain. Erityisen mielenkiintoinen havainto taulukossa on nuorimman ikäluokan (15-20) väsyneisyys verrattuna muiden ikäluokkien vastaavaan lukuun. Nuorista 28 % ilmoitti ajan puutteen yhdeksi suurimmista ulkoilun esteistä ja peräti 25 % väsymyksen, kun yli 60-vuotiaistakin vain 15 % ilmoitti väsymyksen yhdeksi tärkeimmäksi syyksi ja 21-30-vuotiaista sekä 31-40-vuotiaista ainoastaan 6 %. Kaikissa ikäluokissa ajan puute oli suurin ulkoilun este ja muissa paitsi nuorimmassa ikäluokassa saamattomuus oli toiseksi suurin.

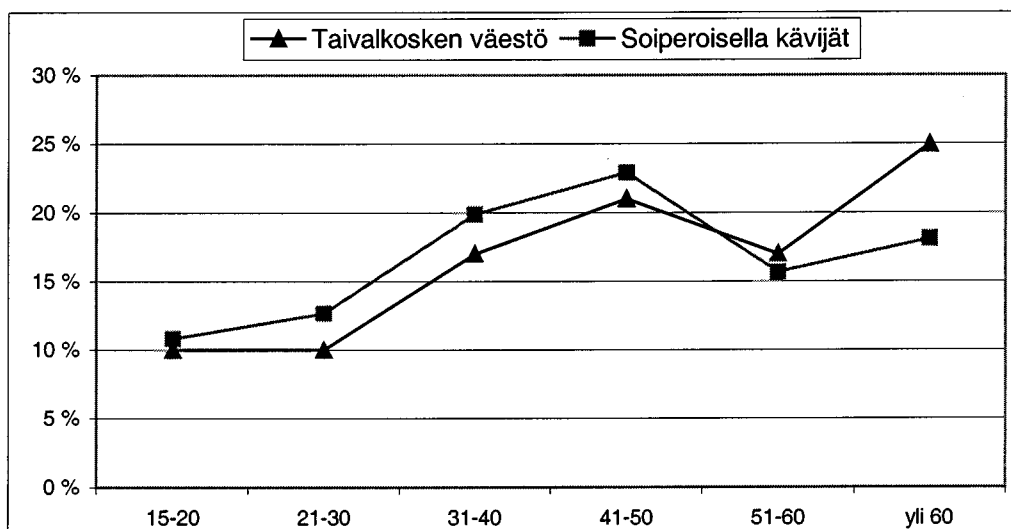

KUVIO 14. Tavallisimmat ulkoilun esteet ikäluokittain, %-jakauma.

9.3 Soiperoisen luonnonsuojelualan käyttö

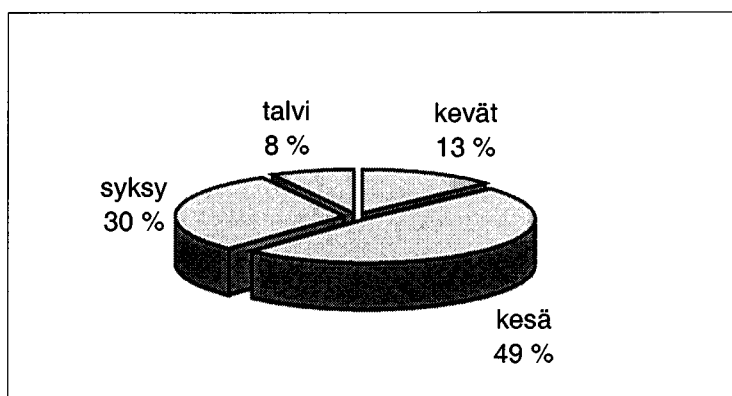
Vastaajista hieman yli puolet (55 %) oli joskus käynyt Soiperoisen luonnonsuojelualueella. Miehistä 55 % ja naisista 50 % oli käynyt alueella. Kerran alueella käyneitä oli 14 %, kahdesta viiteen kertaan käyneitä neljäsosa (24 %) ja yli viisi kertaa alueella oli käynyt vajaa viidesosa (17 %) vastaajista. Aktiivisimmin alueella olivat käyneet miehet. Yli kaksi kertaa Soiperoisella oli käynyt 47 % miehistä, kun vastaava luku naisilla oli 36 %. Tarkasteltaessa alueen kävijöitä koulutustaustan ja työtilanteen mukaan, ei johdonmukaisia eroja ollut löydettävissä. Koulutuksen tason laskun ja nousun sekä työtilanteen ja alueella käyntien suhteet olivat sattumanvaraisia.

Ikäluokittain tarkasteltuna Soiperoisen luonnonsuojelualutta käyttävät eniten 41 - 50 -vuotiaat (kuvio 15). Alueella viimeisen viiden vuoden aikana vierailleista heitä oli 23 %. Vähiten alueella olivat vierailleet 15 - 20 -vuotiaat, joita oli 11 % alueella käyneistä. 15 - 60 -vuotiaiden osuudet kävijöistä vastaavat melko hyvin samojen ikäluokkien osuutta koko Taivalkosken väestöstä. Sen sijaan yli 60 -vuotiaiden osuus kävijöistä on selvästi pienempi kuin väestössä.

KUVIO 15. Soiperoisen luonnonsuojelualueella vierailiiden ikäluokittainen %-jakauma verrattuna Taivalkosken väestöön.

Vastaajia pyydettiin merkitsemään, mihin vuodenaikaan tai vuodenaikoihin alueella vierailut ovat pääasiassa ajoittuneet (kuvio 16). Merkinnöistä kevääseen kohdistui 13 % , kesään 49 % , syksyyn 30 % ja talveen 8 %. Alueen käyttö painottuu siis hyvin selkeästi kesään ja syksyyn. Talvikäyttöä vähentäne hiihtolatujen puute sekä alueelle johtavien teiden heikko kunnossapito. Kesä- ja syyskäyttöön puolestaan vaikuttaa marjastus- ja sienestyskausi, sekä kalastus ja metsästys.

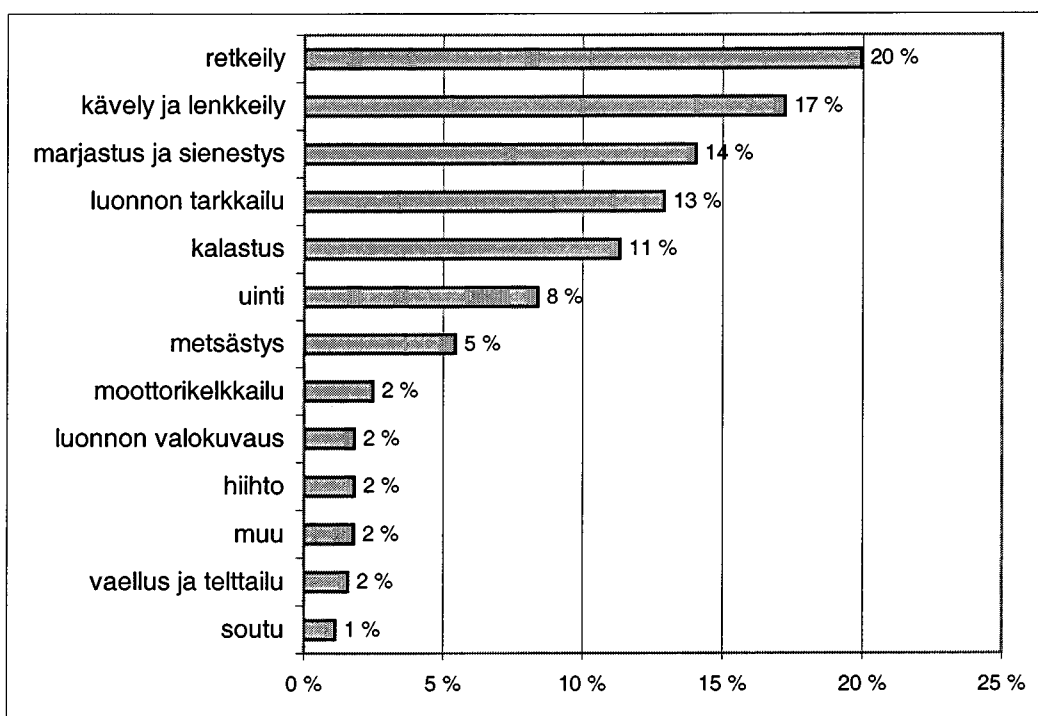

KUVIO 16. Käyntikertojen ajoittuminen eri vuodenaikojalle Soiperoisen luonnonsuojelualueella.

Puolet vastaajista ilmoitti vierailleensa alueella pääasiassa perheenjäsentensä kanssa. Kolmasosalla vastaajista oli ollut seuranaan ystäviä ja sukulaisia. 7 % ilmoitti käyvänsä alueella tavallisesti yksin. Muita seurueita (yhteensä n. 10 %) olivat työtoverit, koulu- ja opiskeluryhmät sekä kerhot ja seurakunnat.

Soiperoisen luonnonsuojelualueella vietetään tavallisimmin yhdestä kolmeen tuntia kerrallaan (60 %). Hieman yli kolmannes (35 %) ilmoitti alueella vierailun kestävän yleensä puolesta päivästä yhteen päivään ja noin 5 % viettää alueella yhden tai useamman yön.

Kyselylomakkeessa pyydettiin merkitsemään annetuista vaihtoehdoista kolme itselleen tärkeintä ulkoilumuotoa, joita vastaaja on harrastanut Soiperoisen luonnonsuojelualueella viimeisen viiden vuoden aikana. Vastaukset kertovat erittäin selkeästi, mitä ulkoilijat tulevat alueelle pääasiassa tekemään (kuvio 17). Viidesosa vastaajista pitää retkeilyä kolmen tärkeimmän Soiperoisella harrastamansa aktiviteetin joukossa. Lähes yhtä moni (17 %) mainitsi joukkoon kuuluvan kävelyn ja lenkkeilyn. Vastausvaihtoehdoista ei käynyt ilmi, mitä retkeilyllä käsitetään, mutta todennäköisesti retkeily, kävely ja lenkkeily ovat ainakin osittain yhdistettävissä. Marjastuksen ja sienestyksen asetti kolmen tärkeimmän aktiviteetin joukkoon 14 % ja luonnon tarkkailun 13 %. Myös kalastus (11 %) ja uinti (8 %) ovat melko tärkeitä aktiviteetteja Soiperoisen alueella. Uinti kuulunee todennäköisesti useiden alueella vierailleiden oheistoimintoihin, mutta sitä ei välttämättä nähdä kuuluvaksi alueelle tulon tärkeimpiin syihin. Alueelle saavutaan myös metsästämään, hiihtämään, moottorikelkkailemaan (vaikka alue ei sijaitse moottorikelkkareittien varrella) ja soutelemaan, mutta nämä aktiviteetit ovat tärkeimpiä alueelle tulon motiiveja vain parille prosentille vastaajista.

KUVIO 17. Suosituimmat ulkoilumuodot Soiperoisen luonnonsuojelualueella.

Haastatteluaineiston perusteella alueen tyypillisimmät käyttäjät ovat paikallisia ihmisiä, jotka tulevat viettämään muutaman tunnin Soiperoisen luonnonsuojelualueelle. Suurin osa kävijöistä saapuu paikalle omatoimisesti;

"...semmoisia retkiporukoita. Eilen oli kirkonkylältä lähtenyt autoporukoita...siinä oli leskirouvia ja muita...retkelle ja makkaranpaistoon..."

"...makkaranpaistajia ja meidän kylältä käy siellä paljon miehiä kalassa..."

"Kuntalaisia käy kirkonkylältä retkeilemässä ja makkaranpaistossa..."

"Paljon alueella tuntuu käyvän paikallista väkeä makkaranpaistossa ja harjuja kävelemässä ja maisemia ihailmassa."

"Siellähän on niin kirkasvetinen järvi ja ihmiset käy siellä uimassa..."

Haastatteluaineisto tuki kyselyaineistoa; retkeily on tärkein alueelle saapumisen motivaatiotekijä. Useista haastatteluista kävi ilmi, että tavallisimpia aktiviteetteja alueella ovat makkaran paisto ja uinti. Myös "harjun lenkki", eli noin kaksi ja puoli kilometriä pitkä Soiperoisen järven kiertävä polku kuuluu tärkeimpiin aktiviteetteihin. Harjun päältä avautuvat kauniit maisemat, joita käydään ihailmassa. Alue on myöskin kalastajien ahkerassa käytössä. Pääosin alueelle tullaan muutamaksi tunniksi, mutta yön yli majoittuviakin on;

"Kävijöitähän on siellä joskus ihan tungokseen saakka. Kesällä näyttää olevan paljon asuntovaunuja..."

"Teltoissa ollaan majoitettu...Matkailuvaunuilla tuntuu alueella käyvän paljonkin porukkaa."

Haastatelluista kuuden yhdistyksen edustajista ainoastaan kaksi ilmoitti aluetta käytetyn yhdistyksen toiminnassa. Suunnistajat eivät ole käyttäneet Soiperoisen aluetta, koska alueesta ei ole ollut suunnistuskarttaa. Latuyhdistyksen toiminta on ollut muutoinkin hiljaista, joten yhteisiä retkiä ei ole Soiperoiselle tehty. Myöskään kyläyhdistykset eivät ole tehneet yhteisiä retkiä alueelle. Partiolaiset ovat sen sijaan käyttäneet aluetta ahkerasti;

"Ollaan käyty aikaisemmin useita kertoja alueella leireilemässä...Kävijät on lähinnä olleet sudenpentuja. Yhteensä leirillä on ollut noin 20-30 lasta."

"Soiperoisella olemme käyneet päiväretkillä tai sitten ollaan pidetty taukopaikkana pidemmällä reissulla. Yleensä mukana on ollut bussilastillinen porukkaa per reissu tai joskus ihan pikkubussillakin...Omat kanoitit mukana, joilla ollaan melottu Soiperoisella ja melonnan lisäksi ollaan käyty kävelemässä harjun lenkki."

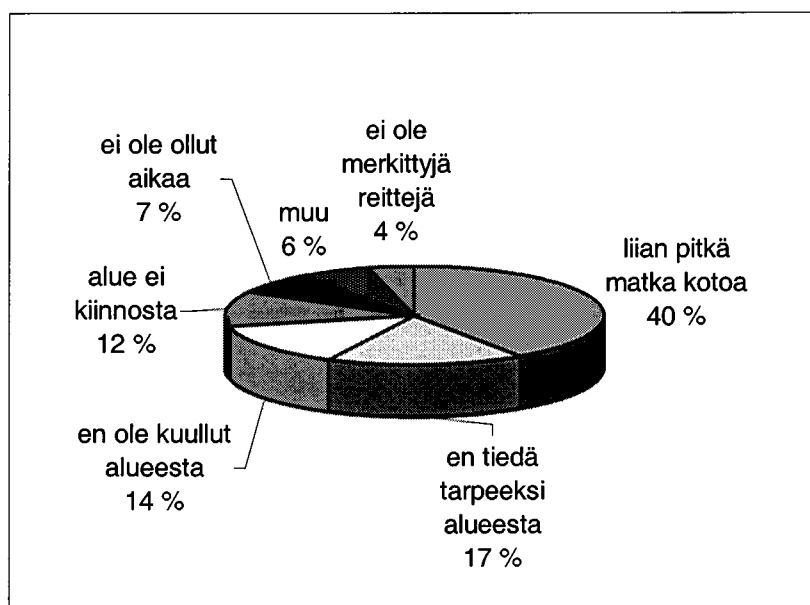
Myös työpaikat ja koulut ovat käyttäneet aluetta virkistys- ja liikuntapäivinä. Vaikka suurin osa alueen kävijöistä onkin paikallista väkeä, ovat alueelle löytäneet myös turistit huolimatta siitä, että alueelle ei ole ollut opasteita eikä siitä ole tiedotettu laajemmin.

"Ollaan käyty koulun liikuntapäivinä ja ihan liikuntatunneillakin. Liikuntapäivänä yhtenä aiheena on ollut vaellus ja silloin ollaan tehty reissu Soiperoiselle...kävelty sen lammen ympäri (Soiperoinen) ja sitten pidetty taukoa siinä kodalla ja paistettu siinä makkaraa ja syöty eväitä. Liikuntatunneilla aina kerralla noin 10-20 lasta ja liikuntapäivinä jotain 50."

"...paljon tuntuu käyvän turisteja ja varsinkin juhannuksena molemmat paikat (kota ja grillikatos) on miehitettynä."

"Vähän aikaa sitten tulivat linja-autolastilla...jäivät harjun toiseen päähän ja linja-auto tuli hakemaan toisesta päästä...kovasti on kävijöitä."

Hieman alle puolet (45 %) kyselyyn vastanneista ei ollut koskaan käynyt alueella. Tärkeimmäksi syyksi tähän osoittautui liian pitkä matka kotoa (39 %). (Muistutettakoon, että alueelle on matkaa 21 km Taivalkosken keskustaajamasta.) Peräti 29 % ei ollut kuullut alueesta lainkaan tai ei ollut tarpeeksi tietoinen alueesta. 11 % ilmoitti, ettei alue ollut kiinnostanut ja 7 %: lla ei ollut ollut tarpeeksi aikaa tutustua alueeseen (kuvio 18).

KUVIO 18. Syyt, miksi ei ole käynyt Soiperoisen luonnonsuojelualueella.

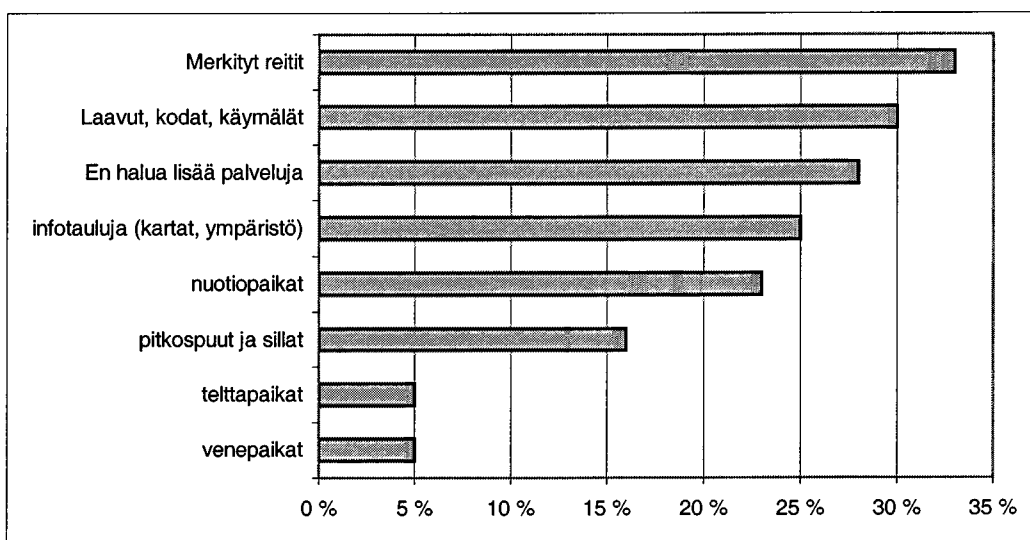
Vastaajilta jotka eivät olleet vierailleet Soiperoisen luonnonsuojelualueella kysyttiin, ovatko he yleensä kiinnostuneita paikkakuntansa ulkoilumahdollisuuksista. Vastaukset osoittivat, että mielenkiinnon puute ulkoilumahdollisuuksista kohtaan ei ole ollut syy siihen, ettei ole vierailut alueella. Vastanneista 46 % oli joko melko tai hyvin kiinnostunut ulkoilumahdollisuuksista. Kymmenesosa ei ollut lainkaan kiinnostunut ja viidesosa oli vähän kiinnostunut. Viidesosa ei osannut sanoa mielipidettään asiasta. Alueella vieraillemattomista 40 % oli melko tai hyvin kiinnostunut tutustumaan Soiperoisen luonnonsuojelualan luontoon tulevaisuudessa. Kolmannes vastaajista oli vähän kiinnostunut ja kymmenesosa ei ollut lainkaan kiinnostunut.

9.4 Alueen palvelujen käyttö ja kehittämistoiveet

Alueella vierailleista 79 % oli käyttänyt alueella sijaitsevia Metsähallituksen ylläpitämiä palveluja. Peräti 82 % palveluja käyttäneistä oli joko erittäin (27 %) tai melko (55 %) tyytyväinen alueen sen hetkisiin palveluihin. 4 % ei ollut erityisen tyytyväinen tai oli tyytymätön palveluihin ja 15 %:lla vastaajista ei ollut asiasta mielipidettä. Todennäköisesti "en osaa sanoa" vastausten suurehkoa prosenttia selittää se, että mikäli vastaaja ei ollut käyttänyt alueen palveluja, ei hän myöskään osannut sanoa, oliko niihin tyytyväinen vai ei. Kysymyslomakkeessa olisi pitänyt toistaa vaihtoehto "en ole käyttänyt palveluja".

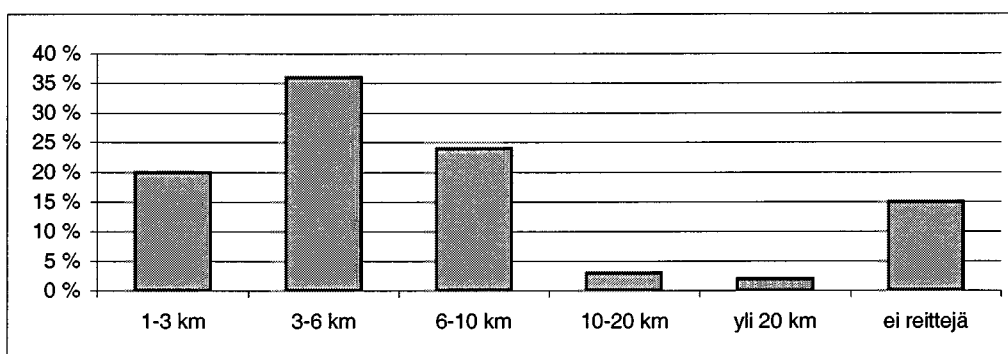
Vastaajia pyydettiin merkitsemään luetelluista palveluvaihtoehtoista mitä he haluaisivat alueelle lisää (kuvio 19). Vaihtoehtoista sai valita useamman. Vaihtoehtona oli myös "en tahdo lisää palveluja". Peräti 28 % alueella vierailleista oli sitä mieltä, että palvelujen nykyinen määrä on riittävä, eikä halua alueelle lisää palveluita. Lisäpalveluja toivottiin melko vähän, joista kuitenkin eniten haluttiin merkittyyjä reittejä (33 %). Lisää erilaisia rakenteita, kuten laavuja ja kotia, halusi yhteensä 30 % vastanneista. Myös infotauluja (25 %) ja nuotiopaikkoja (23 %) kaivattiin alueelle lisää.

KUVIO 19. Palvelut, joita Soiperaisen luonnonsuojelualueella vierailleet haluaisivat lisää.

Vaikka alueilla vierailleista (n = 166) jopa 47 henkilöä ilmoitti, ettei halunnut alueelle lainkaan lisää palveluja, ainoastaan 25 henkilöä (15 %) ilmoitti reittien pituuksia koskevassa kysymyksessä, ettei halunnut alueelle merkittyjä reittejä. Tästä voi tehdä johtopäätöksen, ettei reittien merkkausta välttämättä koeta palveluiden lisärakentamisena ja siten merkkaukseen todennäköisesti suhtauduttaisiin positiivisesti niidenkin taholta, jotka muuten haluaisivat alueen säilyvän entisellään. Suuri enemmistö (80 %) alueella vierailleista toivoi alueelle 1-10 km:n mittaista merkittyä reittiä (kuvio 20). Ainoastaan 5 % toivoi yli 10 km:n retkeilyreittiä. Kaikkein eniten toivottiin 3-6 kilometrin mittaista reittiä (36 %).

KUVIO 20. Toivotuimmat merkittyjen reittien pituudet Soiperoisella.

Myös haastatteluista sekä kyselylomakkeiden vapaista kommentteista kävi ilmi, että ennen kaikkea alueelle halutaan merkittyjä reittejä. Paikalliset ihmiset tuntevat "harjun reitin", mutta he olisivat halukkaita tekemään alueella muitakin kävelyretkiä, jos alueella olisi opasteita. Eniten haluttiin lyhyehköjä, alle viiden kilometrin lenkkejä, mutta myös pidempiä yhdysreittejä esimerkiksi Syötteelle ja Pyhitysvaaralle toivottiin. Vastajat eivät tunteneet oloaan turvalliseksi pelkän kartan kanssa kulkiessa ja toivoivat siksi valmiita, merkittyjä reittejä;

"Yhtenä tärkeimmistä palveluista pidän merkittyjä polkuja. Niillä on turvallista kokemattomankin reippailla. Merkitä voi vaikka maaläiskällä. Ei näkyviä merkkejä."

"...ja merkittyjä reittejä olisi hyvä olla. Ei kuitenkaan tarvitse olla pitkiä, noin kolmen kilometrin pituinen olisi riittävä."

"Olisi tosi hyvä olla merkittyjä reittejä, kun ei luota täysin kartan mukana kulkemiseen. Poikia käy paljon itsekseenkin, joten olisi hyvä, kun voisivat kulkea merkittyjä reittejä pitkin."

"Kyllähän siellä merkittyjä reittejä pitäisi olla, niin sinne olisi helpompi lähteä ja ettei sinne eksyisi. Sellainen neljä viisi kilometriä olisi hyvä, niin että huonompikuntoinenkin jaksaisi...eikä liian vaikeakulkuista, että pientenkin kanssa voisi kulkea."

"Merkittyjä reittejä pitää nykyään olla, kun ei nykyuoret lähde metsään suunnistamaan."

"Olisi hyvä olla joku pitempikin reitti, kun lammen ympäri on varmaan sellainen viisi kilometriä...joku kymmenen olisi aika hyvä."

Merkittyjen reittien lisäksi alueelle kaivattiin erilaisia opasteita, ensinnäkin opastamaan alueelle päätieltä ja mahdollisesti myös kuntakeskuksesta saakka. Myös yleinen tiedottaminen alueesta koettiin puutteelliseksi. Tällä hetkellä alueelle on miltei mahdoton löytää ilman karttaa, jos ei ole käynyt alueella

aikaisemmin. Tieviittojen lisäksi alueelle toivottiin erilaisia infotauluja, joissa kerrottaisiin esimerkiksi alueen luonnosta ja alueella noudatettavista säännöistä sekä karttaa luonnonsuojelualueesta.

"Ja opasteita pitäisi ehdottomasti olla ja kyltit alueelle tieltä, kun sinne outona menee, niin ei meinaa löytää koko aluetta eikä tiedä minne päin lähteä kulkemaan."

"Erilaisia opasteita, ne on tosi hyödyllisiä, tietoa maankäytöstä ja luonnosta ja maantiedosta. Kuvia siitä mitä alueella oli ja on tapahtunut ennen ja mitä on nyt tällä hetkellä...hyvä olla ihan opetusmielessä."

Haastattelut (n = 20) ja kysymyslomakkeiden vapaat kommentit (n = 46) kertoivat samaa, kuin suljettu kysymys lisäpalveluista; alueelle ei haluta kovinkaan paljon lisärakentamista opasteita lukuunottamatta. Sen sijaan ehdotettiin vanhojen rakenteiden kunnostamista tai vaihtamista parempiin sekä teiden kunnostamista ja parkkipaikan leventämistä. Erittäin selkeästi vastauksista kävi ilmi, että kävijät arvostavat aluetta sellaisena kuin se on nyt, eikä alueesta haluta liian "rakennettua" turistikohdetta. Vapaista kommentteista 17 % koski alueen säilyttämistä entisellään;

"Eihän sinne kannata ruveta suuria rakenteita tekemään, sehän muuttaa maisemaa..."

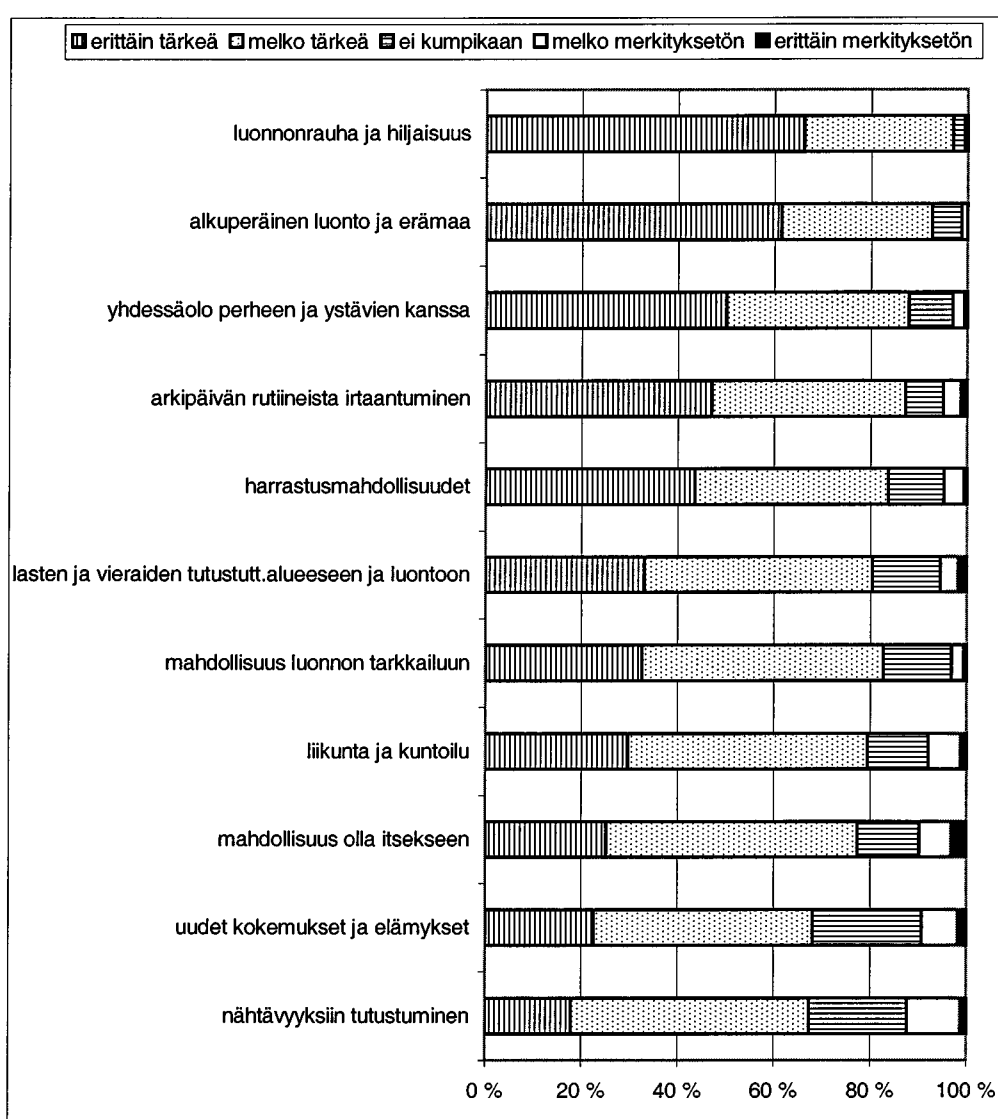
"Luonto säilytettävä puhtaana. Liika rakentaminen haittaa luonnon rauhaa. Kohtuudella kaikkea."

"Soiperoinen on luonnon helmi, jota on arvostettava, vaalittava ja löydettävä. Ei tuoda matkailumassoja pilaamaan hyvää asiaa."

"Ei saisi rakentaa kovin paljon kiinteitä rakenteita. Paloturvalliset nuotion pohjat riittäisi."

9.5 Vastaajien luonnossa liikkumisen motiivit

Kyselyssä selvitettiin vastaajien tärkeimpiä motivaatiotekijöitä luonnossa liikkumista kohtaan. Valmiiksi annetuista vaihtoehdoista pyydettiin merkitsemään, oliko kyseinen tekijä vastaajalle erittäin tärkeä, hyvin tärkeä, melko merkityksetön, erittäin merkityksetön vai ei mikään annetuista vaihtoehdoista (kuvio 21). Kuviossa kunkin virkistysmotiivin palkki on jaettu osiin sen prosenttisuuden mukaan, kuinka tärkeänä kyseistä motivaatiota pidettiin.

KUVIO 21. Luonnossa ulkoilun motiivit ja niiden tärkeys vastaajille, % jakauma.

Lisäksi kysyttiin yhtä, kaikkein tärkeintä motivaatiotekijää (taulukko 3). Miehistä 25 % mainitsi alkuperäisen luonnon ja erämaan olevan kaikkein tärkein luontomotiivi. Luonnon rauhaa ja hiljaisuutta piti kaikkein tärkeimpänä 22 % ja luonnon tarjoamia harrastusmahdollisuuksia 21 % miehistä. Naisista 29 % piti rauhaa ja hiljaisuutta tärkeimpänä, alkuperäistä luontoa ja erämaata 15 % ja yhdessäoloa perheen ja ystävien kanssa 13 % naisvastaajista.

TAULUKKO 3. Soiperoisen alueella vierailleiden tärkein luonnossa liikkumisen motiivi.

	osuus % vastaajista	
	miehet	naiset
luonnonrauha ja hiljaisuus	22	29
alkuperäinen luonto ja erämaa	25	15
harrastusmahdollisuudet	21	11
yhdessäolo ystävien ja perheen kanssa	8	13
liikunta ja kuntoilu	2	10
arkipäivän rutiineista irrottautuminen	7	7
lasten ja vieraiden tutustuttam.	3	3
Alueeseen		
mahdollisuus olla itsekseen	3	3
luonnon tarkkailu	-	3
nähtävyyksiin tutustuminen	1	-
mahdollisuus kokemuksiin ja elämyksiin	1	-
en osaa sanoa	8	7
yhteensä	100	100

9.6 Alueella koetut konfliktit

Kyselylomakkeessa ei kysytty suoraan, olivatko ulkoilijat havainneet alueella liikkeussaan mahdollisia epäkohtia ja ristiriitoja. Sen sijaan lomakkeen loppuun sijoitettu vapaille kommentteille osoitettu kysymys toi esille ulkoilijoiden havaitsemia ongelmakohtia. Lisäkommenteista 41 % koski koettua ristiriitaa tai

konfliktia. Havaitusta ristiriidasta kommentoi siis 6 % kaikista vastanneista. Haastatteluaineiston avulla kyettiin tarkastelemaan ristiriitoja ja konflikteja hieman perusteellisemmin.

9.6.1 Alueen muut virkistyskäyttäjät

Kyselyn vapaiden kommenttien perusteella merkittävin ristiriitaa aiheuttava tekijä alueella olivat alueen muut virkistyskäyttäjät. Alueella vierailevat tuntuvat oletettavan, ettei taukopaikoilla ole muita ihmisiä, kun he saapuvat paikalle. Vaikka taukopaikoilla olisi tilaa useammallekin, ihmiset eivät tahdo liittyä vieraaseen seuraan ja pettyvät suunnitelmien mennessä pieleen. Tyypillinen vastaus oli seuraavanlainen;

"Varauslista sinne kodalle. Yritettiin viisi kertaa viikon sisällä päästä sinne, mutta aina oli jo joku muu."

Ulkoilijat kokivat muiden alueelle jättämät jäljet epämiellyttävänä. Roskaisuus, kirjoitukset seinissä, rikotut tai vahingoitetut rakenteet olivat tyypillisimpiä koettuja ristiriitoja. Odotukset rauhallisesta luonnon ympäristöstä ovat monella alueella vierailevalla korkealla, ja nautinnon saavuttamista haittaavat epäsiisti ympäristö ja jäljet tai äänet vähemmän rauhallisesta käytöksestä alueella. Vaikka suurin osa alueelle saapuvista arvostaa luonnon rauhaa ja hiljaisuutta kaikkein eniten, joukkoon mahtuu myös niitä, jotka nauttivat "rauhasta" äänekkäämmin kuin muut.

"Ei tee mieli yöpyä, kun kota on epäsiisti ja haiseva. "

"...että retkeily- ja luonnossaoleilualueet säilyisivät siisteinä ja rauhallisina. Ja että säännösten ja hyvien tapojen rikkojia poistettaisiin aina joskus alueelta. Velvoitettaisiin korvaamaan heidän aiheuttamansa siivottomuus ja vahingonteko."

Soiperoisen luonnonsuojelualueen huoltomiehen mukaan alueen ei-toivottu käyttö on lisääntynyt viime vuosina. Ennen kota oli pääasiassa retkeilijöiden käytössä, mutta viime aikoina käyttö on muuttunut koko ajan huonompaan suuntaan. Kodan

ei-toivottua käyttöä edesauttaa suoraan kodalle vievä tie. Huoltomiehen lisäksi moni muu vastaaja ehdotti tien katkaisemista, ettei autolla pääsisi aivan kodan viereen. Myös grillikatokselle johtava tie haluttaisiin katkaista, sillä esimerkiksi asuntovaunuja on parkkeerattu aivan katoksen viereen, joka ei ole miellyttänyt muita taukopaikalle saapuvia. Asuntovaunuille toivottiin merkittyjä paikkoja, etteivät ne kuluttaisi maastoa laajoilta alueilta.

"Kesällä näyttää olevan paljon asuntovaunuja, jotka parkeeraa vaunut mihin sattuu kankaille. Niille olisi hyvä olla merkittyjä paikkoja, niin ei kuluttaisi maastoa ympäriinsä."

Alueen puistomestari toi kuitenkin esille ongelman teiden katkaisemisessa; autoilla taukopaikoille pääsy on estettävä, mutta on kuitenkin huomioitava, että taukopaikoille pääsevät liikuntarajoitteisetkin pyörätuolilla.

9.6.2 Ympäristö ja luonnonhoito

Ulkoilijoiden näkemykset alueen luonnonhoidosta poikkesivat toisistaan. Tyypillinen luonnonpiirre alueella ovat tuulen kaatamat kelopuut harjulla. Luonnonsuojelualueella ei ole sallittua korjata kaatuneita puita pois maastosta, kuin ainoastaan polkujen päältä tarvittaessa ja silloinkin vain alueen viranomaisen suorittamana (Metsähallitus 1999). Jotkut ulkoilijat kokevat tuulenskaadot maisemaa rumentavina ja kulkua hankaloittavina, kun taas toiset pitävät niitä olennaisena osana alueen luontoa. Seuraavat kommentit kuvaavat eri näkemyksiä tuulenskaadoista;

"Soiperoisesta tuulenskaatopuut raivattava hyötykäyttöön. Puut rumentavat maisemaa ja estävät liikkumista ja marjastamista."

"Soiperoisen tulisi säilyttää mahdollisimman luonnontilassa, tuulenskaadot saa olla maastossa ja muutenkin. "

Tässä kysymyksessä tulee ilmi ihmisten tiedonpuute esimerkiksi metsästä ja sen luonnontilaisuudesta, siitä, mitä luonnontila todella merkitsee. Ristiriitaisia

näkemyksiä kuvaa esimerkiksi seuraava kommentti, jossa toisaalta halutaan säilyttää luonnontila, mutta samalla muuttaa luonnontilaista maisemaa;

"Nuotiopaikoille voisi tehdä tuulenkaadoista halkoja, kuljetus lumen aikana, että ei rikota luonnontilaista maanpintaa."

Maaston kuluminen harmitti useita vastaajia. Kulutuksen aiheuttajiksi katsottiin turhat metsäautotiet eri puolilla aluetta sekä asuntovaunujen parkkeeraaminen minne sattuu. Jotkut kokivat myös taukopaikkojen ympäristöt epämiellyttäväksi;

"Eikö ne ole hirveitä aina nuo laavujen ja muitten ympärykset...ne on aina tehty kangasmaastoon kanvervikolle, joka kuuluu käytöstä ja on sitten hirveän näköistä mustaa pölyä tuhkasta ja hiekasta...Kanervikko ei uusiudu ja laavujen ympäristö on törkyisen näköistä. "

Yleisesti ottaen vastaajat suhtautuivat luonnonsuojelualueeseen positiivisesti. Metsähallituksen ulkoilupalveluja kiiteltiin ja alueen suunnittelusta oltiin kiinnostuneita. Kaikkia luonnonsuojelu ei kuitenkaan miellytä. Tässä tutkimuksessa ainoastaan yksi vastaaja osoitti suoraan kielteisen kantansa luonnonsuojelua kohtaan;

"Koska kaikki toteutuu? Kiitos, kun sain osallistua!"

"Kiitän Metsähallitusta jo rakennetuista laavuista ym. luontomatkailua edistävästä palveluista."

"Kaikki luonnonsuojelualueet ja Naturat rajottavat paikallisen väestön harrastuksia ja elämää. Vittumaisia rajoituksia."

9.7 Kuntalaisten toiveiden huomioiminen hoito- ja käyttösuunnitelmassa

Syy kuntalaisten osallistamiseen Soiperöisen luonnonsuojelualueen suunnitteluun oli tiedon hankkiminen alueen nykyisestä käytöstä, alueeseen kohdistuvista toiveista sekä mahdollisista alueella havaituista ongelmista ja ristiriidoista.

Suunnittelussa haluttiin kuulla kuntalaisten mielipiteitä alueen kehittämisestä ja antaa mahdollisuus erilaisten aluetta koskevien suunnitelmien julkituomiseen. Koska kyseessä on kuitenkin luonnonsuojelualue, jota koskevat luonnonsuojelulaki ja luonnonsuojelualueiden hoito- ja käytösäännökset, kuntalaisten toiveisiin vastaaminen hoito- ja käyttösuunnitelmaa laadittaessa tapahtui ensisijaisesti luonnonsuojelutavoitteita ajatellen. Seuraava analysointi perustuu Soiperöisen luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelmaan (Lehtonen ym. 2000).

Kyselytutkimukseen vastanneista, alueella vierailleista, 28 % oli sitä mieltä, ettei tahdo alueelle lisää palveluja. Tämä toive sopii hyvin luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteisiin, sillä luonnonsuojelualueilla pitäisi rakentaa uutta mahdollisimman vähän. Esimerkiksi uusia sisämajoitustiloja voidaan rakentaa vain poikkeustapauksissa (Metsähallitus 1999, 31). Tiettyjen palvelujen ylläpitäminen on kuitenkin tarpeellista alueen käytön ohjaamisen vuoksi. Kyselyn mukaan toivotuimpia lisäpalveluja olivat merkityt reitit, laavut, kodat ja käymälät, infotaulut ja uudet nuotiopaikat.

Alueelle toivottiin eniten kolmesta kuuteen kilometriä pitkää merkittyä reittiä. Hoito- ja käyttösuunnitelmaan päätettiin merkitä seuraavat pääosin vanhoja polkuja myötäilevät rengasreitit merkittäviksi; Soiperöisen järven kiertävä *Soiperöisen kierros*, jonka pituudeksi tulee kolme ja puoli kilometriä. Soiperöisen polulta harjun päältä erkanee *Pikkumyhkyrän polku*, joka yhtyy puolentoista kilometrin lenkin jälkeen takaisin Soiperöisen polulle harjulle. Edelleen Pikkumyhkyrän polusta erkanee *Miilunpolttajan polku*, jonka pituudeksi tulee kolme kilometriä. Alueelle toivottiin myös pidempiä yhdysreittejä esimerkiksi Pyhitysvaaralle ja Syötteelle. Hoito- ja käyttösuunnitelmaan ei vielä tässä vaiheessa merkitty enempää uusia reittejä, kuin mainitut kolme (liite 5), mutta jatkossa yhdysreitit ovat toteuttamiskelpoisia ideoita. Polkujen merkintä suoritetaan puisilla viitoilla, jotka ovat yhteneväisiä Metsähallituksen muiden viittojen kanssa (esimerkiksi Kellarlammen luontopolku Syötteellä). Merkinnässä ei käytetä lainkaan maalimerkkejä.

Polkujen merkitseminen helpottaa alueella liikkumista ja antaa suunnistustaidottomillekin mahdollisuuden kulkea metsässä. Lisäksi polkujen merkitsemisellä kyetään ohjaamaan alueella tapahtuvaa kulkua ja suojelemaan kulutusherkimpiä alueita. Soiperoisen alueella kulkua ohjaavia toimenpiteitä tulevat olemaan reittimerkkien ohella portaiden rakentaminen harjun päälle sekä pitkospuiden rakentaminen. Kyselyyn vastanneista 6 % toivoi alueelle kulkua helpottavia rakenteita, kuten pitkospuita, portaita ja siltoja. Kyselyn mukaan pyöräily ja ratsastus eivät olleet kovin tavallisia liikkumismuotoja alueella ja toiveita pyöräilyreiteistä olikin vain muutama. Pyöräily ja ratsastus tullaan sallimaan ainoastaan alueen halki kulkevilla maanteillä, jotta alueen kuiva kangasmaasto ei kuluisi entisestään.

Uusia rakenteita, kuten laavuja ja kotia alueelle toivoi 33 % vastaajista. Uusia nuotiopaikkoja toivoi 23 % vastaajista. Alueelle päätettiin rakentaa yksi uusi nuotiopaikka *Pikkumyhkyrän taukopaikka* Rääpysjärven rantaan Pikkumyhkyrän polun varteen (liite 5). Taukopaikalle rakennetaan laavu, puuvarasto sekä käymälä. Nuotiopaikka Rääpysjärven rannalla on erittäin tarpeellinen, sillä veneilijät pitävät joka tapauksessa omia nuotiopaikkojaan varsinaisen nuotiopaikan puuttuessa ja käyttävät polttopuina paikalta löytämiään puita. Muita uusia taukopaikkoja ei rakenneta, mutta negatiivista palautetta saanut grillikatso Soiperoisen länsirannassa puretaan ja tilalle rakennetaan uusi laavu. Myös itärannan vanha kota puretaan tai siirretään muualle ja tilalle rakennetaan uusi päivätupa vanhaan hirsirakennustyyliin.

Infotauluja toivoi 25 % alueella vierailleista. Infotaulujen sijoittaminen alueelle palvelee sekä alueella vierailijoita että luonnonsuojelualuetta ja sitä hoitavia viranomaisia. Yksi luonnonsuojelualueiden, kuten myös Soiperoisen luonnonsuojelualan, tärkeimmistä tehtävistä on edistää kansalaisten luonto- ja ympäristökasvatusta. Opastotoiminnalla on puolestaan kolme tehtävää; a) antaa tietoa alueella olevista rauhoitusmääräyksistä, ohjata kävijöiden käyttäytymistä sekä tiedottaa alueella olevista nähtävyyksistä ja kävijöiden tarvitsemista palveluista, b) kertoa yleisesti luonnonsuojelualueista ja niiden tarkoituksesta, luonnonsuojelusta ja ympäristöasioista, c) välittää alueesta ja sen luonnosta

sellaista tietoa, joka lisää yleistä luontotuntemusta sekä palvelee opetusta ja ympäristökasvatusta (Metsähallitus 1999, 27).

Soiperoisen luonnonsuojelualueelle rakennetaan neljä opastuspistettä, eli kaikille taukopaikoille. Opastuspisteissä kerrotaan alueen luonnon erityispiirteistä, alueen reitistöstä sekä käyttäytymisohjeista. Opastuspisteiden lisäksi eri kohteisiin sijoitetaan kohdeopasteita, kuten esimerkiksi jääkauden aikaansaamista luonnon muodostumista sekä miilunpoltosta. Kyselyn vapaissa kommentteissa sekä haastatteluissa ilmeni, että moni koki alueesta tiedotuksen sekä alueelle opastuksen puutteelliseksi. Alueelle tullaan laittamaan opastus Taivalkoski-Posio tieltä. Soiperoisen luonnonsuojelualueesta tehdään yleisesite eri kieliversioilla, johon tulee alueen kartta, yleistietoa alueen ominaispiirteistä sekä järjestyssäännöt.

Sekä haastatteluista että kyselystä ilmeni, että alueella on jonkin verran yöpyjiäkin, enimmäkseen asuntovaunuissa, mutta myös kodassa ja teltoissa. Taukopaikkojen yhteyteen tullaan merkitsemään joitain telttapaikkoja, mutta asuntovaunuilla alueella yöpymiseen ei kannusteta sitä varten osoitetuilla paikoilla. Pääsääntönä luonnonsuojelualueilla on, että suojelualueelle tulee vain sellaisia matkailupalveluja, jotka on tarkoitettu helpottamaan alueen luontoon tutustumista ja ainoastaan poikkeustapauksissa matkailuvaunuille voidaan järjestää paikoitusmahdollisuus (Metsähallitus 1999, 31). Alueelle rakennettava uusi päivätupa on tarkoitettu nimenomaan päivätuvaksi, mutta yöpyminen siinä on kuitenkin sallittu.

Kysely- ja haastatteluaineistossa lähes kukaan ei tuonut esille suurempia matkailullisia suunnitelmia Soiperoista kohtaan yhtä poikkeusta lukuunottamatta. Kyseisessä tapauksessa yrittäjä oli suunnitellut alueen kehittämistä matkailukohteena melko pitkällekin. Suunnitelmat edellyttivät lisärakentamista alueella, eikä teema suoranaisesti liittynyt alueen luontoon. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa ei voitu antaa sijaa tälle suunnitelmalle, sillä luonnonsuojelualueiden tavoitteena eivät ole suuret kävijämäärät ja kuten jo mainittiin, matkailupalvelujen tulisi liittyä suoraan alueen luontoon tutustumiseen (Metsähallitus 1999, 31).

9.8 Konfliktien ehkäisemisen ja lieventämisen toimenpiteet

Konfliktien ennaltaehkäisyn kannalta on olennaista tietää alueen kävijärakenne. Kysely- ja haastattelututkimuksin saatiin selville Soiperaisen luonnonsuojelun alueen tavallisimmat käyttömuodot, jotka olivat kävely ja retkeily, luonnontuotteiden poiminta, kalastus ja metsästys sekä uinti. Metsästystä piti kolmen tärkeimmän aktiviteetin joukossa ainoastaan 5 % vastaajista. Muita alueen aktiviteetteja olivat moottorikelkkailu, pyöräily, hiihto, soutu, joita kutakin piti tärkeimpinä ainoastaan noin 2 % vastaajista.

Hoito- ja käyttösuunnitelman mukaan liikkuminen jokamiehen oikeuksien nojalla on sallittu koko alueella. Pyörällä, ratsastaen ja moottoriajoneuvoilla liikkuminen on sallittu ainoastaan alueen halki menevällä maantiellä lukuunottamatta alueen huoltoviranomaisia. Moottoriveneily on kielletty Soiperaisen järvellä. Luonnon hyödyntämismuodoista marjastus ja sienestys ovat sallittuja koko alueella. Kalastus tapahtuu Villin Pohjolan sekä läänikohtaisilla luvilla lukuunottamatta onkimista ja pilkkimistä, joihin ei tarvita erillistä lupaa. Metsästys ja riistanhoito ovat metsästyslain (615/1993) 8§:n nojalla vapaata kunnan asukkaille ja Villin Pohjolan luvilla ulkopaikkakuntalaisille. Myös poronhoitotyöt sekä porojen laiduntaminen sallitaan alueella poronhoitolain (848/1990) mukaisesti. Luonnonsuojelun alueella ei harjoiteta lainkaan metsätaloutta. Alueelta ei saa kaataa puuta ja tuulenkaadot on jätettävä maastoon. Kaatuneita puuta ei saa käyttää polttopuuna.

Konfliktinäkökulmasta alueen eri käyttömuodot eivät ole huomattavasti ristiriidassa toistensa kanssa. Moottoriajoneuvoilla liikkuminen muualla kuin maantiellä on kielletty, joten luonnonrauhaa etsivien ei pitäisi joutua kohtaamaan meluisia liikkumismuotoja. Alueella noudatetaan vyöhykkeistämistä paitsi moottoriajoneuvojen myös polkupyörien ja ratsastajien osalta ohjaamalla nämäkin maantielle. Vyöhykkeistämisen ansiosta pystytään lieventämään maaston kulumista aroilla maa-alueilla sekä pitämään reitit turvallisina ja rauhallisina ja välttämään jalankulkijoiden ja nopeampien kulkuvälineiden välisiä konflikteja. Pyöräilyn kieltäminen poluilla saattaa aiheuttaa pyöräilijöiden parissa vastustusta,

mutta kiello on perusteltua yleisten luonnonsuojelualueiden periaatteiden mukaisesti.

Alueella ei sallita metsätalouden toimenpiteiden suorittamista, joten näiltä osin alueella ei pitäisi syntyä konflikteja virkistyskäytön ja metsätalouden toimenpiteiden välillä. Kyselyn ja haastattelujen perusteella tuulen kaatamat puut harjulla häiritsivät joitain ulkoilijoita. Alueen luontoinformaatiossa tullaan kertomaan tuulenskaatojen merkityksestä, jonka toivotaan edesauttavan myönteistä suhtautumistapaa. Kulkua haittaavat poluille kaatuneet puut voidaan korjata pois alueen hoitoviranomaisen toimesta, joten puiden ei pitäisi hankaloittaa alueella liikkumista kohtuuttomasti.

Luonnonsuojelualueiden tarkoituksena ei ole hankaloittaa paikallisten asukkaiden elämää ja heidän luontaiselinkeinojaan onkin syytä suojata kauempaa tulevilta luonnon hyödyntäjiltä (Metsähallitus 1999, 38). Tästä syystä Soiperoisen alueella ovat porotalouden harjoittaminen, metsästys ja kalastus sallittuja. Taivalkoski kuuluu niihin Metsästyslain (615/1993) 8§:n luettelemiin Lapin ulkopuolella oleviin kuntiin, joissa kunnan asukkailla on oikeus metsästykseseen valtion mailla. Alueen virkistyskäyttö ei ole niin vilkasta, ettei alueella voitaisi metsästä metsästyskaudella. Metsästystä ja kalastusta pystytään säätelemään lupien myöntämisellä siten, etteivät ne aiheuta haittaa alueen luonnon tasapainolle tai virkistyskäyttäjille.

Kysely- ja haastattelututkimuksissa ilmeni, että suurin syy konflikteihin olivat alueella liikkuvat muut ihmiset. Konflikteja aiheuttivat taukopaikkojen "varattuna" olo, epäsiisti käytös, roskien jättäminen luontoon sekä asuntovaunujen parkkeeraaminen mihin sattuu, jonka myötä myös maaperä on kulunut laajoilta alueilta. Tärkein toimenpide alueen ei-toivotun käytön vähentämiseksi on taukopaikoille johtavien teiden katkaiseminen. Tämän toivotaan tekevän esimerkiksi alueelle juhlimaan tulo vaikeammaksi. Taukopaikat on tarkoitettu retkeilykäyttöön ja sen vuoksi niiltä olisi kitkettävä alkoholin nauttiminen pois. Metsähallituksen luontopalvelujen kokemuksesta tiedetään, että taukopaikalle autolla pääsyn hankaloittaminen vähentää ei-toivottua käyttöä. Taukopaikkojen varattuna ololle ei käytännössä voi tehdä mitään. Ulkoilijoiden on vain

hyväksyttävä alueella liikkuvat muut ulkoilijat. Uuden taukopaikan rakentamisen toivotaan hajauttavan taukopaikkoihin kohdistuvaa käyttöpainetta. Taukopaikkojen etukäteen varaamismahdollisuus on mahdoton ajatus, sillä ne on tarkoitettu yleiseen käyttöön kaikille ulkoilijoille.

Alueen viihtyisyyttä parannetaan luonnontilan palauttamisen toimenpiteillä, joita ovat ympäristön kasvillisuuden leviämisen edistäminen sekä maisemointi. Taukopaikoille vievät tiet sekä muut turhat metsätiet ojitetaan tai niille asetetaan kulkuesteitä ja tielle pyritään levittämään alueen tyyppillistä kasvillisuutta mm. kanervaa istuttamalla. Samat toimenpiteet tehdään muillekin kuluneille alueille. Taukopaikkojen kulunutta maastoa pyritään lisäksi kaunistamaan tuomalla alueelle runsaasti metsätalouden sivutuotteena kerääntyneitä käpyjä.

10 TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Soiperoisen luonnonsuojelun alueen tämänhetkinen käyttö ja kävijöiden mielipiteet alueen palveluista sekä kartoittaa kävijöiden mahdollisesti alueella kokemia ristiriitoja. Lisäksi haluttiin selvittää kuinka osallistavan suunnittelun menetelmin selvitettyihin kehittämistoiveisiin kyettiin vastaamaan alueen hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnassa ja millaisin toimenpitein siinä pyrittiin reagoimaan esiin tulleisiin ristiriitoihin.

Soiperoisen luonnonsuojelun alueen käytön tarkastelun pohjaksi haluttiin selvittää Taivalkosken kunnan asukkaiden yleistä ulkoiluaktiivisuutta sekä suosituimpia ulkoilumuotoja. Kuntalaisten ulkoiluaktiivisuus osoittautui tulosten perusteella korkeaksi, sillä kyselyyn vastanneista 85 % ilmoitti ulkoilevansa kahdesta kolmeen kertaan viikossa tai useammin ja heistä noin puolet lähes päivittäin. Naiset olivat miehiä aktiivisempia ulkoilijoita. Koko väestöön verrattuna Taivalkoskelaiset olivat selvästi aktiivisempia ulkoilijoita, sillä Poudan ja Sieväsen (2001) mukaan koko väestöstä 55 % ulkoilee vähintään kahdesta

kolmeen kertaan viikossa. Hämeenlinnalaisista vain 49 % ulkoili vähintään kahdesti viikossa (Sievänen 1993). Taivalkoskelaisten tyytyväisyyttä paikkakunnan ulkoilumahdollisuuksiin osoittivat vastaukset kysymykseen tavallisimmista ulkoilun esteistä. Vain pari prosenttia ilmoitti ulkoilun esteeksi huonot ulkoilumahdollisuudet. Suurimmiksi esteiksi osoittautuivat ajan puute, saamattomuus ja väsymys.

Soiperoisen luonnonsuojelualue on vielä melko tuntematon kohde paikallisen väestön keskuudessa. Heistä hieman yli puolet oli vierailut alueella, miehet hieman naisia useammin. Yli kaksi kertaa Soiperoisella ilmoitti käyneensä 47 % miehistä ja 36 % naisista. Suurin käyttäjäikäluokka oli 41-50 vuotiaat, joita oli 23 % kaikista alueella viimeisen viiden vuoden aikana käyneistä. Myös Taivalkoskella sijaitsevan Kylmäluoman retkeilyalueen kävijöistä suurin osa kuului tähän ikäluokkaan (Arminen 1997). Sen sijaan Seitsemisen kansallispuiston vierailijoista valtaosa kuului ikäluokkaan 35-44 (Ovaskainen ym. 1999b). Tärkeimpiä syitä siihen, miksi vastaajat eivät olleet vierailleet Soiperoisen alueella olivat liian pitkä matka kotoa ja tietämättömyys alueesta. Pohjois-Suomen asukkailla keskimääräinen etäisyys retkeilyyn sopivalle alueelle on 4,9 km (Pouta & Sievänen 2001).

Soiperoisen käyttö painottuu hyvin selvästi kesään ja syksyyn, sillä alueen kaikista käynneistä 79 % ajoittui näihin vuodenaikoihin. Talvikäyttö oli erittäin satunnaista, muodostuen ilmeisesti pilkkijöistä ja hiihtäjistä. Soiperoisen käyttö on taajamien virkistysalueiden käyttöön verrattuna kesä- ja syksypainotteisempaa, sillä kaupunkiväestön ulkoilusta 40 % ajoittuu kevääseen ja kesään, neljäsosa syksyyn ja kolmasosa talveen (Pouta & Heikkilä 1998). Kesä- ja syksykäytön painottumisen syitä ovat alueen käytölle tyypilliset erilaiset luonnon hyödyntämismuodot.

Soiperoiselle ulkoilemaan tulijoiden pääaktiiviteetteja olivat retkeily, kävely ja lenkkeily, uinti sekä luonnon tarkkailu ja -kuvaus. Nämä kattoivat peräti 60 % alueen pääaktiiviteeteistä ja luonnon hyödyntämismuodot, kuten marjastus ja sienestys, kalastus ja metsästys kattoivat kolmanneksen aktiiviteeteista. Kävelylenkkeilyn suosio sekä liikunta että -ulkoilumuotona on todettu myös

lukuisissa muissa tutkimuksissa (esim. Sievänen 1993 ja 1995b; Nurmela & Pehkonen 1998, Pouta & Sievänen 2001). Kaksi kolmesta suomalaisesta harrastaa kävelyä (Pouta & Sievänen 2001). Edellä mainitut hyötyliikuntamuodot ovat taajamien ulkopuolella ja etenkin pohjoisemmassa Suomessa kävelyn joukossa suosituimpia ulkoilumuotoja. Pohjoissuomalaiset harrastavat eteläsuomalaisia enemmän marjastusta, kalastusta ja metsästystä (Sievänen 2001).

Tyypillisesti alueelle saavutaan perheenjäsenten, ystävien ja sukulaisten kanssa ja vietetään aikaa yhdestä kolmeen tuntia (60 %). Taajamien ulkopuoleisilla alueilla vietetään yleensä enemmän aikaa kuin taajamissa (Pouta & Heikkilä 1998). Esimerkiksi Nuuksion ja Seitsemisen kansallispuistoissa ja Teijon retkeilyalueella vain noin 15 % viettää alueella alle kolme tuntia (Ovaskainen ym. 1999b). Alueella viettoajan eroa Soiperoiseen selittää alueiden huomattava kokoero ja mahdollisuudet yöpymiseen. Soiperoinen koetaan selvästi lähiretkeilyalueena, jossa vietetään enemmän aikaa kuin kuntopoluilla, mutta vähemmän kuin retkeilyalueilla. Alueen vierailijoista kolmannes viettää alueella lähes koko päivän ja ainoastaan 5 % kävijöistä yöpyy alueella.

Alueen palveluja käyttäneistä 82 % oli tyytyväisiä sen hetkiseen palvelutarjontaan. Kävijätyytyväisyyttä ei ole järkevää verrata muilla virkistysalueilla saatuihin kävijätyytyväisyystuloksiin, sillä eri alueiden kävijät ovat erilaisia ja niin myös alueiden käyttötarkoitukset ja palveluvarustukset. Kävijätyytyväisyyttä kannattaa sen sijaan mitata samalla alueella eri ajankohtina sekä ennen ja jälkeen alueen kehittämisen ja vertailla tyytyväisyydessä tapahtuneita muutoksia. Soiperoisen palveluista eniten toivottiin kehitettävän reittejä. Alueelle toivottiin yhdestä kymmeneen kilometriä pitkää merkittyä reittiä, jotta suunnistustaidottomatkin voisivat kulkea alueella turvallisesti. Myös taukopaikkoja toivottiin lisää sekä parempaa opastusta päätieltä alueelle ja myös alueen sisälle. Erilaiset aluetta koskevat infotaulut olivat myös toivottuja. Huomionarvoista on, että peräti noin kolmannes alueella vierailleista ei halunnut alueelle lainkaan lisäpalveluja.

Alueella vierailleiden tärkeimpiä luonnossa liikkumisen motiiveja olivat luonnonrauha ja hiljaisuus, alkuperäinen luonto ja erämaa, yhdessäolo perheen ja

ystävien kanssa sekä arkipäivän rutiineista irtaantuminen. Suuri osa vastaajista arvosti aluetta sen luonnonkauneuden ja rauhallisuuden vuoksi ja se haluttiin säilyttää erämaisena ja luonnontilaisena. Tämä kertoo alueen luonteesta; Soiperaisen ei haluta olevan rakennettu retkeilyalue, vaan se halutaan säilyttää, kuten eräs vastaajista asian ilmaisi, "luonnon helmenä".

Kyselyyn vastanneista 6 % ilmoitti alueella koetusta epäkohdasta, mikä on erittäin vähän. Luku ei välttämättä kerro koko totuutta. Tämän tutkimuksen käsitys alueen ongelmakohdista perustuu kyselyyn vastanneiden vapaisiin kommentteihin, koska kyselylomakkeessa ei ollut erikseen konflikteja käsittelevää kysymystä. Kommenttien ja haastattelujen perusteella saatiin kuitenkin selville tyypillisimmät ongelmakohdat. Eniten konflikteja oli aiheutunut muista virkistyskäyttäjistä. Ristiriitoja oli aiheuttanut taukopaikkojen varattuna olo, roskien jättäminen maastoon ja paikkojen sotkeminen. Taukopaikoilla muutoin, kuin ulkoilu- ja retkeilytarkoituksessa aikaansa viettävät ja ennen kaikkea juopuneet kävijät koettiin ristiriitana. Alueen ympäristöön liittyviä konflikteja olivat maaston kuluneisuus, tuulen kaatamat puut, sekä turhat metsäautotiet. Ristiriidat ovat vastaavanlaisia, kuin Evon, Nuuksion ja Seitsemisen kansallispuistoissa on havaittu (Ovaskainen ym. 1999a ja 1999b). On tavallista, että edellä mainitut tekijät aiheuttavat ristiriitoja, sillä maaston roskattomuus ja kulumattomuus ovat virkistysaluiden tärkeimpiä viihtyisyyteen vaikuttavia tekijöitä (Arminen 1997).

Tarkasteltaessa kuntalaisten mielipiteiden ja toiveiden huomioimista Soiperaisen luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnassa voidaan todeta, että toiveet kyettiin huomioimaan hyvin. Palvelut, joita eniten toivottiin, tullaan myös toteuttamaan. Tällaisia palveluja ovat merkityt reitit, yksi uusi taukopaikka ja vanhojen taukopaikkojen parantaminen sekä opasteet ja infotaulut. Osallistavan suunnittelun näkökulmasta tarkasteltuna Soiperaisen alue on erityisessä asemassa, sillä alueen palveluvarustus on ollut niin pienimuotoista, että kunnan asukkaiden aluetta koskevat toiveet käsittivät pääasiassa peruspalvelujen luomista. Näihin toiveisiin on helppo vastata, sillä se palvelee molempia, sekä Metsähallitusta alueen hoidosta vastaavana viranomaisena että alueella ulkoilevia. Palvelut parantavat alueen ekologista ja sosiaalista kantokykyä ja yleensä samalla lisäävät ulkoilijoiden tyytyväisyyttä ja turvallisuutta (Sievänen 1995a, 41).

Osallistamalla kuntalaiset suunnitteluun saatiin tärkeää tietoa siitä, mitä palveluja ulkoilijat pitävät kaikkein tärkeimpinä Soiperoisen luonnonsuojelualueella sekä yleisestikin ottaen luonnonsuojelu- ja virkistysalueilla. Valtaosaan toiveista pystyttiin vastaamaan, mutta esimerkiksi toiveet matkailuirtyksestä ja kahviosta alueella, jouduttiin hylkäämään, sillä kyseessä on luonnonsuojelualue, jota koskevat huomattavasti retkeilyalueiden periaatteista poikkeavat luonnonsuojelualueiden periaatteet. Kaikkein tärkeintä on ottaa huomioon alueen luonnonsuojelulliset tavoitteet ja niiden perusteella voidaan hyväksyä tai hylätä alueelle rakennettavat palveluvarustukset. Alueen säilyttäminen rauhallisena ja palveluvarustukseltaan niukkana vastaa myös useiden kuntalaisten toiveeseen, sillä valtaosa vastaajista arvosti kaikkein eniten luonnon rauhaa ja hiljaisuutta ja lähes kolmasosa ei halunnut alueelle rakennettavan lisää palveluja.

Tärkeimpiä alueella suoritettavia toimenpiteitä konfliktien lieventämiseksi olivat teiden katkaisemiset sekä uuden taukopaikan rakentaminen. Maaston kuluneisuutta päätettiin lieventää edistämällä kasvillisuuden leviämistä kuluneilla alueilla ja teillä sekä maisemoimalla kuluneita alueita kävyillä. Konfliktien ennaltaehkäisyn toimenpiteitä olivat vyöhykkeistäminen, eli tässä tapauksessa pyöräilyn, ratsastuksen ja moottoriajoneuvoilla ajamisen salliminen ainoastaan alueen halki menevällä maantiellä, sekä tiedottaminen alueen luonnosta ja sen erityispiirteistä sekä yleisistä käyttäytymis- ja liikkumisohjeista luonnonsuojelualueella. Soiperoisen alueen konfliktit olivat sen verran vähäisiä ja lieviä, että näillä toimenpiteillä pystytään varmasti lisäämään alueen viihtyisyyttä entisestään. Konfliktien hallinnassa pyrittiin ratkaisemaan yleisimmät ongelmat, ei jokaista yksittäistä ongelmaa, sillä ihmiset kokevat ongelmat hyvin yksilöllisesti. Mitään suuria näkemysristiriitoja alueen käytöstä ei ilmennyt.

11 POHDINTA

Valituilla tutkimusmenetelmillä saatiin vastaukset asetettuihin tutkimusongelmiin. Soiperoisen luonnonsuojelualueen käyttö ja kävijäprofiili saatiin kartoitettua ja kävijätutkimuksen osalta saadut tulokset ovat vertailukelpoisia muiden kävijätutkimusten tuloksiin, sillä kyselylomake oli pääpiirteiltään yhtenevä muiden uusimpien kävijätutkimuslomakkeiden kanssa. Alueella ilmenneet tavallisimmat konfliktit saatiin myös selvitettyä, mutta kattavampaa tietoa olisi mahdollisesti saatu, jos kyselylomakkeessa olisi kysytty tarkemmin alueella kohdatuista ongelmista. Haastatteluilla saatiin toisaalta syvempää tietoa yksittäisistä ongelmakohdista. Osallistavan suunnittelun menetelmiä käyttäen laaditun hoito- ja käyttösuunnitelman vastaavuutta kuntalaisten toiveisiin pystyttiin tarkastelemaan vertaamalla alueen kehittämiseen kohdistuvia toiveita hoito- ja käyttösuunnitelmaan kirjattuihin kehittämistoimenpiteisiin. Vastaukset konfliktien ehkäisyä ja lieventämistä koskevaan tutkimusongelmaan saatiin vertaamalla aineiston tuomaa tietoa alueen käytöstä ja konflikteista hoito- ja käyttösuunnitelmassa mainittuihin toimenpiteisiin.

Osallistavan suunnittelun menetelmistä kysely ja haastattelut toimivat Soiperoisen luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnassa hyvin. Suunnittelussa ei toteutettu varsinaista vuorovaikutussuunnittelua, vaan siinä käytettiin kaksisuuntaista tiedotusta. Joku voi nähdä tällaisen osallistamisen liian suppeana. Usein yhteissuunnitteluprojekteja on kuitenkin moitittu liian suuritöisiksi ja monimutkaisiksi (Paldanius 1997). Vaihtoehtona tällaisille paljon aikaa ja resursseja vieville prosesseille Soiperoisen suunnittelu toimii esimerkkinä yksinkertaisesta, mutta paljon tietoa tuottavasta osallistavan suunnittelun käytännöstä. Koska suunniteltava alue oli kooltaan ja käyttöasteeltaan suhteellisen pieni, olivat valitut menetelmät riittäviä. Kuntalaisten näkemykset alueen käytöstä noudattivat samaa linjaa Metsähallituksen luontopalvelujen kanssa, eikä myöskään yksikään sidosryhmistä esittänyt eriäviä näkemyksiä. Siten olisi ollut turhaakin laajentaa osallistamista. Soiperoisen tapauksessa kuntalaisten toiveet oli kaiken lisäksi helppo ottaa huomioon, sillä aluetta ei oltu aikaisemmin varustettu

retkeilyyn sopivaksi taukopaikkoja lukuunottamatta, minkä vuoksi toiveet koskivat pitkälti virkistysalueiden peruspalveluja. Luonnonsuojelualueilla kävijöiden toiveet ovat kuitenkin toissijaisia luonnonsuojelutavoitteiden rinnalla, josta pitävät huolen hoito- ja käyttösuunnitelman hyväksymisestä sekä alueen seurannasta vastaavat viranomaiset.

Virkistys- ja luonnonsuojelualueet ovat hyviä kohteita osallistavalle suunnittelulle, sillä ne ovat helposti jäsennettävissä ja niistä tuotettava hyöty koskettaa usein suoraan suunnitteluun osallistujia. Osallistumismahdollisuuden tarjoaminen on tärkeää, sillä luonto virkistysympäristönä merkitsee yksilöille usein paljon enemmän kuin vain fyysistä toimintaympäristöä. Williamsia, Pattersonia ja Roggenbuckia (1992) mukailten, paikat eivät ole vain raakamateriaalia virkistyskäyttöön, vaan ensinnäkin paikkoja, joilla on historia, paikkoja, joista ihminen välittää ja joihin tuntee kuuluvansa ja jotka antavat elämälle merkityksen.

Luonnonsuojelualueet ovat siitä erityisessä asemassa virkistysalueena, että alueen käytön on tapahduttava ensisijaisesti luonnonsuojelutavoitteita noudattaen. Tämän vuoksi osallistavan suunnittelun käytössä suojelualueilla on omat erityispiirteensä. Kansalaisia osallistaessa olisi tiedotettava, mitkä ovat alueen luonnonsuojelulliset tavoitteet. Silloin suunnitteluun osallistujat osaisivat alusta alkaen pohtia esittämiään kehittämisehdotuksia siitä lähtökohdasta, edistävätkö ne luonnonsuojelullisten tavoitteiden saavuttamista. Kun lähialueiden asukailta kysytään toiveita alueen kehittämistä varten, saattaa toteutus aiheuttaa myöhemmin pettymyksen, jos he eivät ole käsittäneet luonnonsuojelualueen perimmäisiä tarkoituksia ja toivoneet alueelle palveluja, joita ei voida toteuttaa suojelullisten näkökohtien vuoksi. Alueen suojelutavoitteista tiedottaminen on tärkeää myös siksi, että yleensä tietoisuus alueen luonnonpiirteiden arvokkuudesta ja harvinaislaatuudesta lisäävät alueella ulkoilijoiden luonnonsuojeluhalua.

Osallistavan suunnittelun käytöstä jää usein raportoimatta sen lopulliset vaikutukset suunniteltavaan kohteeseen. Hoito- ja käyttösuunnitelmaa ei oltu vielä julkaistu tämän tutkimuksen valmistuttua, joten kuntalaisten kommentteja tehtyihin ratkaisuihin ei tässä vaiheessa voida tarkastella.

Soiperoisen luonnonsuojelun tilannetta tullaan jatkossa seuraamaan jo senkin vuoksi, että alueen luonnonsuojelutavoitteiden toteutumista on tarkkailtava säännöllisesti. Mielenkiintoinen tutkimustehtävä olisi tarkastella alueen käyttöä ja kävijätyytyväisyyttä parin vuoden päästä, kun alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaan kirjatut kehittämissuunnitelmat on toteutettu.

12 LÄHTEET

- Aarnio, J. 2000. Maankäytön historian perusselvitys Syöte LIFE –alueella.
Julkaisematon käsikirjoitus.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1994. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät. Werner Söderström Osakeyhtiö. Juva.
- Arminen, S. 1997. Virkistysympäristöön ja metsänhoitoon kohdistuvat odotukset -Tutkimuskohteena Kylmäluoman retkeilyalue. Kansantaloudellisen metsäekonomian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston Metsäekonomian laitos.
- Borg, P. 1998. Kestävyyden kriteerit matkailuelinkeinon palveluksessa.
Teoksessa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä. Pallas symposium 1997.
Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 671:5-14.
- Clawson, M. & Knetsch, J.L. 1966. Economics of Outdoor Recreation.
Resources for the Future, inc. The Johns Hopkins Press, Baltimore and London.
- Curry, N. 1994. Countryside Recreation, Access and Land Use Planning. E & FN Spon, London.
- Erkkonen, J. 1998. Käyttäytymistä selittävän teorian soveltaminen metsien virkistyskäytön tutkimiseen. Teoksessa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä. Pallas symposium 1997. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 671:75-87.
- Erkkonen, J. 1999. Syötteen alueen kävijätutkimus. Helsingin yliopisto, metsäekonomian laitos.
- Erkkonen, J. 2000. Kävijätutkimukset - mitä ja miksi? *Puistoväki* 2/2000.
Metsähallituksen luonnonsuojelun sisäinen tiedote.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä
- Hallikainen, V. 1990. Luonnon virkistyskäytön perusteet. VAPK-kustannus.
Ammattikasvatushallitus. Hki
- Hallikainen, V. 1998. The Finnish Wilderness Experience.

- Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 711.
- Helakorpi, S., Uutela, A., Prättälä, R. & Puska, P. 2000. Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2000. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 8/2000. Hki
- Heuru, K. 1995. Uusi kuntalaki. Painatuskeskus Oy. Hki
- Hirvonen, M. 1999. Raportti SULKA-projektista ja Suomen kuntien ulkoilumahdollisuuksista hankkeesta saatujen kokemusten perusteella, 15.12.1999, Suomen Latu ry.
- Hoger, J.L. & Chavez, D.J. 1998. Conflict and Management Tactics on the Trail. *Parks & Recreation*, vol. 33 issue 9, 41-51. Saatavissa EBSCO host.
- Huuskonen, J., Ijäs, N. & Lehtoranta, O. 1997. Julkisten palvelujen laadunarviointi. Arviointikehikko ja näkökulmia. Suomen Kuntaliitto. Tilastokeskus. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Iwy, M.I., Stewart, W.P. & Lue, C. 1992. Exploring the Role of Tolerance in Recreational Conflict. *Journal of Leisure Research* vol 24, 348-360.
- Jacob, G.R. & Schreyer, R. 1980. Conflict in Outdoor Recreation: a Theoretical perspective. *Journal of Leisure Research* vol 12, 368-380.
- Jackson, E.L. & Wong, R.A. 1982. Perceived Conflict Between Urban Cross-country Skiers and Snowmobilers in Alberta. *Journal of Leisure Research* vol 14, 47-62.
- Jantunen, T. 2001. Tuumat ja tuntumat. *Latu ja Polku* 2/2001, 3 ja 51.
- Jubenville, A., Twight, B.W. & Becker, R.H. 1987. Outdoor Recreation Management, Theory and Application. Revised and Enlarged. Venture Publishing Inc.
- Järviluoma, J. (1995) Vapaaa-ajan, virkistäytymisen ja matkailun määritelmistä. Teoksessa "Jos metsään haluat mennä nyt..." Näkökulmia luonnon virkistys- ja matkailukäyttöön. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 571: 5-15.
- Järvinen, H. [22.1.2000] Liikuntatutkimus 2001 tehdään kevään kuluessa. SLU, *Liikunnan ja Urheilun Maailma* 16/00.
<http://www.slu.fi/aikuiset.sähkeet.960>
- Kajala, L. 1996. Luonto lappilaisten virkistysympäristönä. Julkaisussa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619:93-106.

- Kangas, J. 1993. Lähestymistapa osallistuvaan metsäsuunnitteluun. Julkaisussa: Sulonen, S. & Kangas, J. (toim.). Näkökohtia metsien monikäyttöön. Metsien monikäytön tutkimusohjelman tutkimuspäivä Espoossa 1993. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 488:97-112.
- Karjalainen, E. & Verhe, I. 1995. Ulkoilureitti. Opas ulkoilureittien suunnittelijoille, rakentajille ja hoitajille. Rakennusalan kustantajat RAK. Suomen Latu.
- Kinnunen, A. & Riekkinen, L. (toim.) 1985. Liikunta ja ympäristö. Käsikirja ulkoilualan päättäjille, suunnittelijoille ja toteuttajille. Suomen Latu ry, Helsinki.
- Kirjonen, J. 1992. Leikisti tosissaan: ihmisen, luonnon ja liikunnan suhteen tarkastelua. Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.). Ihminen-luonto-liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81: 28-37.
- Knopp, T. & Tyger, J. 1973. A Study of Conflict in Recreational Land Use: Snowmobiling Versus Ski Touring. *Journal of Leisure Research* vol 5, 6
- Korhonen, K-M. & Savonmäki, S. (toim.) 1997. Metsätalouden ympäristöopas. Metsähallitus. Tuokinprint Oy, Helsinki
- Kraus, R. 1971. Recreation and Leisure in Modern Society. Meredith Corporation, New York.
- Lehtonen, H., Pakarinen, K. & Viikinen, A. 2000. Soiperoisen luonnonsuojelualan hoito- ja käyttösuunnitelma. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Loikkanen, T., Simojoki, T. & Wallenius, P. 1997. Osallistavan suunnittelun opas luonnonvara ammattilaisille. Metsähallitus. Suomen Graafiset Palvelut Oy, Kuopio.
- Luonnonsuojelualan hoito- ja käyttösuunnitelma (runkosuunnitelma). Metsähallitus
- Lyytinen, T. 1992a. Erävaeltajien suhde luontoon. Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.). Ihminen-luonto-liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81:47-60
- Löfström, I. & Tyrväinen, L. 2000. Maisemalliset ja ekologiset arvot taajamametsien osallistavassa suunnittelussa. Teoksessa: Saarinen, J. & Raivo, P. (toim.). Metsä, harju ja järvi: näkökulmia suomalaiseen maisematutkimukseen ja -suunnitteluun. Metsäntutkimuslaitoksen

- tiedonantoja 776:137-145.
- Manning, R.E. 1999. *Studies in Outdoor Recreation, Search and Research for Satisfaction*. 2nd ed. Oregon State University Press. Corvallis.
- Metsähallitus 1999. Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet:
Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat. Metsähallitus, luonnonsuojelu. Vantaa.
- Metsähallitus [11.5.2001] Luonnonsuojelualueet. <http://www.metsa.fi/luo>
- Mikkola, T. 1994. Osallistava suunnittelu Metsähallituksen henkilöstön kokemana. Helsingin yliopisto, metsänhoitotieteen pro gradu –tutkielma.
- Moore, R. & Graefe, A. 1994. Attachment to Recreation Settings: The Case of Trail Users. *Leisure Sciences* vol 16, 17
- Mäntymaa, E. 1998. Jokamiehen oikeuden arvo: voiko sitä mitata rahassa? Teoksessa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). *Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä*. Pallas symposium 1997.
Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 671: 151-174.
- Naskali, A. 1995. Kenelle luonto kuuluu? Luonnon matkailukäytön hyöty- ja kustannusvirrat. Teoksessa: Järviluoma, J., Saarinen, J. & Vasama, A. (toim.). "Jos metsään haluat mennä nyt..." Näkökulmia luonnon virkistys- ja matkailukäyttöön. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 571: 41-51.
- Nurmela, S. & Pehkonen, J. 1998. Liikuntagallup 1997-1998. Aikuisten liikuntatutkimus. SLU-julkaisusarja 1/98. Suomen Liikunta ja Urheilu ry, Suomen Kuntourheiluliitto ry. Multiprint.
- Ovaskainen, V., Horne, P. & Sievänen, T. 1999a. Evon ja Teijon retkeilyalueiden kävijät ja kävijätyytyväisyys kesäkaudella 1996. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 726.
- Ovaskainen, V., Horne, P. & Sievänen, T. 1999b. Nuuksion ja Seitsemisen kansallispuistojen virkistyskäyttö kesäkaudella 1996: kävijät ja kävijätyytyväisyys. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A No 107.
- Paldanius, J. 1997. Vuorovaikutteisen suunnittelun kokemuksia Suomessa. Suomen ympäristö 107. Ympäristöministeriö, Hki.
- Pouta, E. & Heikkilä, M. (toim.) 1998. Virkistysalueiden suunnittelu ja hoito. Ympäristöopas 40. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Helsinki
- Pouta, E. & Sievänen, T. 2001. Luonnon virkistyskäytön kysyntätutkimuksen

- tulokset. -Kuinka suomalaiset ulkoilevat? Teoksessa: Sievänen, T. (toim.).
Luonnon virkistyskäyttö 2000. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen
inventointi LVVI -tutkimus, 1997-2000 loppuraportti.
Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802:32-76.
- Ruddell, E.J. & Gramann, J.H. 1993. Goal Orientation, Norms, and Noise-
induced Conflict Among Recreation Area Users. *Leisure Sciences* vol 16,
93-104.
- Saastamoinen, J. ja Kajala, L. 1995. Konfliktit ja metsien virkistyskäyttö:
ajallisia, spatiaalisia ja institutionaalisia ulottuvuuksia. Teoksessa:
Järviluoma, J., Saarinen, J. & Vasama, A. (toim.). "Jos metsään haluat
mennä nyt..." Näkökulmia luonnon virkistys- ja matkailukäyttöön.
Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 571:53-62.
- Salmikangas, A-K. 1998. Osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa, -kokemuksia
osallisuushankkeista. Katsaus.
- Silvennoinen, H. Tahvanainen, L. ja Tyrväinen, L. 1998. Luonto ja maisema
lomakohteen vetovoimatekijöinä: maatila- ja luontomatkailun
erityisvaatimukset. Teoksessa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.).
Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä. Pallas symposium
1997. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 671:109-127.
- Sievänen, T. 1993. Kaupunkiväestön ulkoilukäyttäytyminen ja ulkoilualueiden
käyttö. Hämeenlinnan ulkoilututkimus. Folia Forestalia 824.
Metsäntutkimuslaitos.
- Sievänen, T. 1995a. Metsä ulkoiluympäristönä ja jokamiehen oikeudet.
Julkaisussa: Ulkoilupolitiikka 2000. III Ulkoilukonferenssi 22.-
23.11.1995. Konferenssiraportti. 13-14.
- Sievänen, T. 1995b. Reittiharrastaminen Suomessa. Metsäntutkimuslaitoksen
julkaisuja 577.
- Sievänen, T. 1998a. Luonnon virkistyskäyttö osana sosiaalisesti kestävä
metsien käyttöä. Teoksessa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.).
Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä. Pallas symposium
1997. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 671:61-68.
- Sievänen, T. (toim.) 1998b. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen
inventointi (LVVI-tutkimus 1997-2000) Esitutkimusraportti.
Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 702.

- Sievänen, T. (toim.) 2001. Luonnon virkistyskäyttö 2000. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi LVVI -tutkimus, 1997-2000 loppuraportti. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802.
- Suomen Latu [22.1.2000] Sauvakävelyllä jo lähes puoli miljoonaa harrastajaa. SLU, *Liikunnan ja Urheilun Maailma* 22/00, Suomen Ladun tiedote. <http://www.slu.fi/aikuiset.sähkeet.1211>
- Suomi, K. 1989. Liikuntasuunnittelun uudistaminen yhteissuunnittelulla. Raportti Liikunnan Mallikuntakokeilun ja SOFY-projektin yhteissuunnittelukokeilusta Jyväskylän Huhtasuon lähiössä. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 58. Espoo.
- Suomi, K. 1998. Liikunnan yhteissuunnittelumetodi: metodin toimivuuden arviointi Jyväskylän Huhtasuon lähiössä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Suomi, K. 2000. Liikuntapaikkapalvelut ja kansalaisten tasa-arvo. Jyväskylän yliopiston Liikunnan kehittämiskeskuksen julkaisu 1/2000. Rauma, Lainet Oy
- Taylor, D.E. 2000. Meeting the Challenge of Wild Land Recreation Management: Demographic Shifts and Social Inequality. *Journal of Leisure Research* vol. 32, 171-180.
- Telama, R. 1992. Luontoliikunnan motivaatio: luonto liikunnan harrastajan havainto-, elämys- ja kokemusmaailmana. Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.). Ihminen-luonto-liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81:61-77.
- Tikkanen, J. 1996. Taajamametsien osallistava suunnittelu. Kokemuksia MetsäRaahe –suunnitteluprojektista. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 603.
- Tilastokeskus [19.2.2001] Taivalkosken väestö 1990-1999 pääasiallisen toiminnan ja sukupuolen mukaan. <http://www.statfin.stat.fi/statweb>
- Tilastokeskus [20.2.2001] Taivalkosken väestö iän ja sukupuolen mukaan 31.12.1999. <http://www.statfin.stat.fi/statweb>
- Tyrväinen, L., Nousiainen, I. & Tahvanainen, L. 1996. Maatilamatkailu ja metsäsuunnittelu: matkailijoiden osallistuminen suunnitteluun. Julkaisussa Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619:197-213.
- Vaske, J.J., Carothers, P., Donnelly, M.P. & Baird, B 2000. Recreation Conflict

- Among Skiers and Snowboarders. *Leisure Sciences* vol 22, 297-313.
- Vuolle, P. 1992. Väestön liikuntakäyttäytyminen. Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.). Ihminen-luonto-liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81:11-27.
- Vuolle, P. & Oittinen, A. 1994. Jokamiehen oikeus. Perinteistä nykypäivää. Tutkimus jokamiehenoikeuden kulttuurisesta, oikeudellisesta ja luontoliikunnallista merkityksestä. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 92. Jyväskylä.
- Vuolle, P., Telama, R. & Laakso, L. 1986. Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön tutkimuslaitos. Valtion painatuskeskus. Hki.
- Vuorela, T. 2000. Sanoista tekoihin. Havaintoja osallisuushankkeen I vaiheen tuloksista. Teoksessa: Laiho, U-M. (toim.). Katse kansalaiseen. Osallisuudesta ja osallisuushankkeiden tuloksista. Katsaus, Hki.
- Watson, A.E., Niccolucci, M.J., & Williams, D.R. 1994. The Nature of Conflict Between Hikers and Recreational Stock Users in The John Muir Wilderness. *Journal of Leisure Research* vol 26, 372-385.
- Williams, D.R. 1988. Measuring perceived similarity among outdoor recreation activities: A Comparison of visual and verbal stimulus presentation. *Leisure Sciences*. vol 10, 153-166.
- Williams, D.R. , Patterson, M.E, Roggenbuck, J.W 1992. Beymathe Commodity Metaphor: Examining Emotional and Symbolic Attachment to Place. *Leisure Studies*. vol 14 no 1, 29-46.
- United Nations [20.5.2001] Sustainable development.
<http://www.un.org/esa/sustdev/>.

Helsingin sanomat 13.2.2001

Keskisuomalainen 4.11.2000

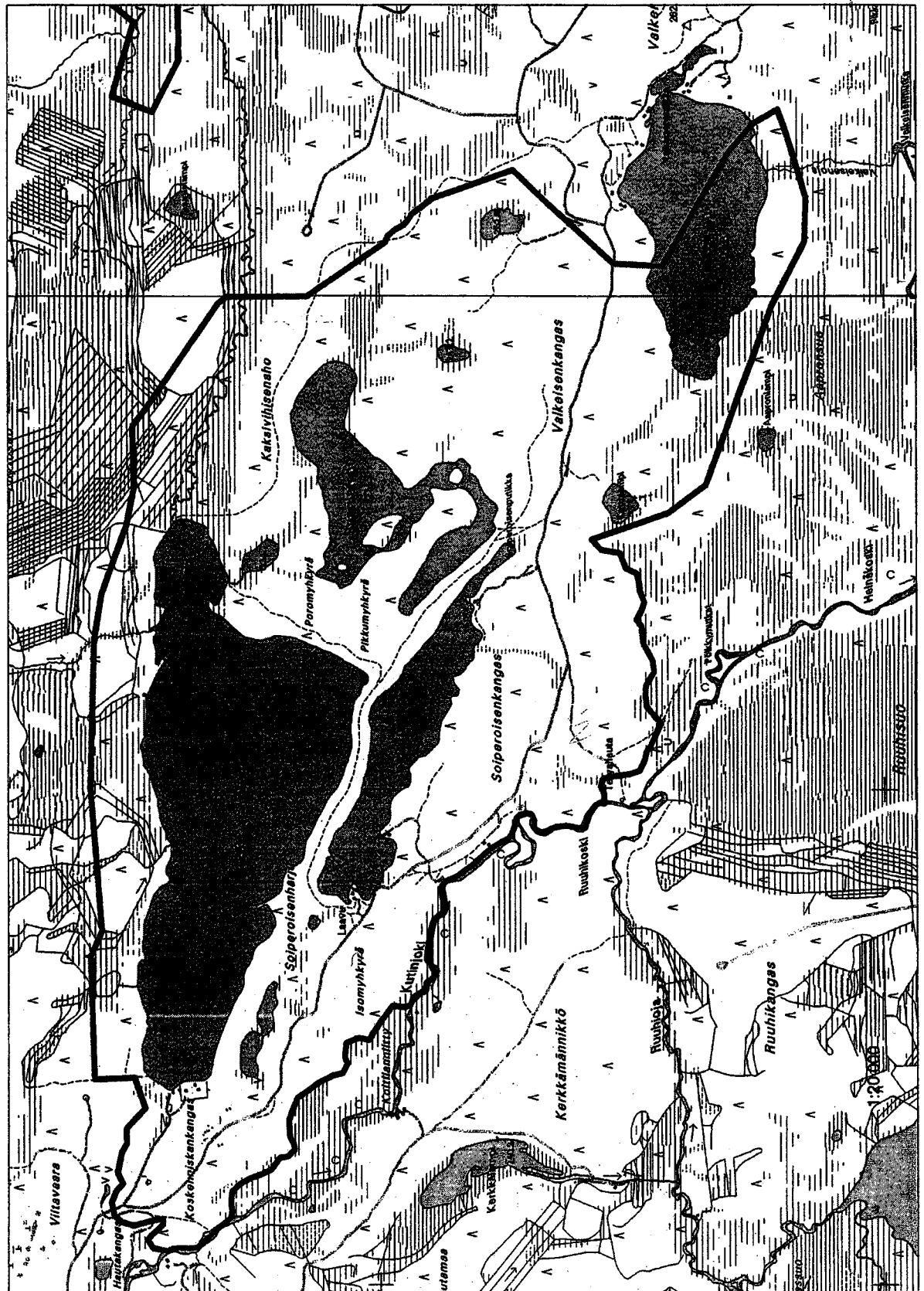
1054/1998	Liikuntalaki
365/1995	Kuntalaki
615/1993	Metsästyslaki
848/1990	Poronhoitolaki
606/1973	Ulkoilulaki

143/1973 Virkistysaluekomiteanmietinto

Haastatteluaineisto:

Armas Tyni	Vaarakylä	22.8.2000
Risto Sola	Metsäoppilaitos, luontomatkailun opettaja	22.8.2000
Raija Seppänen	Inkeen ala-aste	23.8.2000
Tuomo Tyni	Asutusalue Koitilan kylätoimikunta	23.8.2000
Piia Hietala	Kosken Kotkat, partio	24.8.2000
Sauli Holmström	ulkoilija, kunnan eläinlääkäri	25.8.2000
Erja Siilanen	kehitysvammaisten avohuoltovastaava	25.8.2000
Eeva Oikarinen	Taivalkosken Latu	25.8.2000
Tuija Tyni	Inget-Koston kyläseura	25.8.2000
Arja Virkkunen	Taivalkosken yläasteen liikunnanopettaja	28.8.2000
Martti Määttä	Taivalkosken Kuohu, suunnistajat	28.8.2000
Jorma Jokela	yrittäjä, Absolut Safaris	30.8.2000
Ulla Majava	projektivetäjä	30.8.2000
Raimo Kurtti	Metsähallitus, huoltomies	30.8.2000
Kari Sarajärvi	Villi Pohjola	31.8.2000
Jaakko Alaloukusa	Metsähallitus, puistomestari	31.8.2000
Jarkko Leinonen	vapaa-aikasihteeri	27.9.2000
Pirkko Tyni	yrittäjä, Koitijärven kahvila	27.9.2000
Veikko Pehkonen	Oulun ev.lut srk., partio	29.9.2000

LIITE 1. Soiperoisen luonnonsuojelualan karta

Soiperoisen luonnonsuojelualueelle tehdään hoito- ja käyttösuunnitelmaa

Kansalaisten mielipiteitä kartoitetaan kyselyllä

Auni Vääräniemi

Metsähallitus on tekemässä hoito- ja käyttösuunnitelmaa Soiperoisen luonnonsuojelualueelle Taivalkoskelle. Suunnitelma kuuluu olennaisena osana Syöte Life -projektiin.

Soiperoisen luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelmaa tehdessä otetaan myös paikkakuntalaisten mielipiteet huomioon. Alueen nykyistä käyttöä ja sen kehittämiseen kohdistuvia toiveita ja mielipiteitä kartoitetaan kyselytutkimuksella, jonka otanta on viisisataa taivalkoskelaista.

– Kyselyt lähtivät arvalla valituille henkilöille kulu-neella viikolla ja vastauksia on jo alkanut tulla. Tällä hetkellä vastaukset ovat olleet ihan hyviä, kertoo kyselytutkimusta tekevä **Kati Pakarinen** Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisestä tiedekunnasta.

Merkittävä luonnonarvoltaan

Pakarinen tekee kyselyä pro gradu -työnään ja laatii niiden perusteella Soiperoisen luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelman. Hänen ohjaajanaan toimii projektikoordinaattori **Hannu Lehtonen** Metsähallituksesta.

Lehtonen kertoo Soiperoisen alueen olevan sekä luonnonarvoltaan että virkistys-sellisiltä arvoiltaan merkittävä.

Soiperoinen kuuluu jo neljään eri suojeluohjelmaan. Ja jotta alue luonnon vahingoittumisen turvaamisen lisäksi edelleenkin toimisi monipuolisena virkistysalueena, on sen käytöstä ja hoidosta siis tehtävä suunnitelma.

– Tällä hetkellä Soiperoinen on suosioista huolimatta vielä hyvässä kunnossa, sanoo Lehtonen. Hänen mukaansa kysely antaa suuntaa sille, miten alueen käyttöä nyt voitaisiin alkaa ohjata.

– Yhtenä mahdollisuutena on esimerkiksi reittien osoittaminen ja pitköspuiden laitto

joihinkin kohtiin.

Pakarisen mukaan Soiperoisen luonnonsuojelualueen olevan esimerkiksi partiolaisten ja koululuokkien käytössä. Tavallisimpia kävijöitä ovat myös paikalla piipahtajat, jotka paistavat makkaraa ja nauttivat maisemista.

– Tämähän onkin ihanteellinen paikka retkeilylle, huomauttaa Pakarinen.

Maisemallisesti merkittävän kohde alueella on kapea Soiperoisenharju, joka erottaa muutoin vierekkäin olevat Soiperoisen järven ja laajemman Rääpysjärven toisistaan. Alueella on myös jäänteitä tervan- sekä miilunpoltosta, myöskin vanhasta kalastuskulttuurista aina 1700-luvulta saakka.

Hannu Lehtonen ja Kati Pakarinen tekevät hoito- ja käyttösuunnitelmaa Soiperoisen luonnonsuojelualueelle Taivalkoskelle. Suunnitelman avulla aiotaan yhteensovittaa alueen käyttö ja luonnonsuojelu.

METSÄHALLITUS

Pohjanmaan-Kainuun luontopalvelut

SOIPEROISEN LUONNONSUOJELUALUE

- KYSELY TAIVALKOSKEN KUNNAN ASUKKAILLE

LIITE 3. Kyselylomake

ULKOILUHARRASTUNEISUUTTA KOSKEVAT KYSYMYKSET

1. Merkitkää 3 teille tärkeintä ulkoiluun tärkeysjärjestyksessä numeroin 1., 2., ja 3. (1=tärkein)

- Marjastus ja sienestys
- Kalastus
- Metsästy
- Reikely/leikki
- Kävely ja lenkkeily
- Pyöräily
- Hiihto
- Rullaluistelu tai -hiihto
- Laskettelu
- Uiminen
- Soutaminen/melonta/venäily
- Ratsastus
- Suunnistus
- Luonnon tarkkailu/luontokohteisiin ja maisemiin tutustuminen
- Luonnon valokuvaus
- Moottoriurheilu
- muu, mikä _____
- ulkoilu ei ole minulle tärkeää

2. Kuinka usein harrastatte ulkoilua?

- Lähes päivittäin
- 2-3 kertaa viikossa
- Kerran viikossa
- Harvemmin kuin kerran viikossa
- En harrasta ulkoilua

3. Mikä on tavallisin ulkoilukertanne pituus?

- 0-1h
- 1-2h
- 2-5h
- yli 5h
- en ulkoile

4. Merkitkää tärkeysjärjestyksessä, numeroin 1., 2. ja 3., kolme tekijää, jotka useimmiten estävät teitä ulkoilemasta.

- väsymys
- ajan puute
- vähäinen kiinnostus
- oma "saamattomuus"
- loukkaantumisen pelko
- muut harrastukset
- huono ulkoilumahdollisuudet
- sääolosuhteet
- terveydelliset tekijät
- harrastustoivern puute
- töissä tulee tarpeeksi ulkoilua
- muu, mikä? _____

ULKOILU SOIPEROISEN LUONNONSUOJELUALUEELLA

5. Oletteko ulkoilleet Taivalkoskella sijaitsevilla Soiperoisen luonnonsuojelualueella viimeisen viiden vuoden aikana?

- en ole
- olen, kerran
- 2-5 kertaa
- yli 5 kertaa

Jos olette ulkoilleet alueella, siirtykää kysymykseen 7

12. Oletko tyytyväinen alueeseen ja alueen palveluihin?

- erittäin tyytyväinen
- melko tyytyväinen
- en osaa sanoa
- en kovin tyytyväinen
- tyytymätön

13. Millaisia palveluja kaipaisitte alueelle lisää? Voitte merkitä useamminkin vaihtoehtoon.

- rakennettuja tiloja (saavuja, kotia, käymälöitä)
- merkittyjä polkuja ja reittejä
- teittapaikkoja
- nuotiopaikkoja
- pitkospuita ja siltoja
- veneen vesilietelaskupaikkoja
- opastauluja karttoineen ja ympäristöinfoineen
- muuta, mikä _____
- en tahdo lisää palveluja

14. Kuinka pitkää merkittyjä reittejä olisitte halukas kulkemaan alueella?

- 1 - 3 km
- 3 - 6 km
- 6 - 10 km
- 10 - 20 km
- yli 20 km
- en halua kulkea merkittyjä reittejä pitkin

15. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat teille luonnossa ulkoillessanne? Ympyröi vaihtoehtoja 1 - 5.

1 = erittäin tärkeä 2 = melko tärkeä 3 = ei kumpikaan 4 = melko merkityksetön 5 = erittäin merkityksetön

a. Luonnonsuojelu ja hiihtaus	1	2	3	4	5
b. Akuperäinen luonto ja erämaa	1	2	3	4	5
c. Mahdollisuus luonnon tarkkailuun	1	2	3	4	5
d. Mahdollisuus olla itseksensä	1	2	3	4	5
e. Liikunta ja kuntoilu	1	2	3	4	5
f. Harrastamismahdollisuudet (kalastus, marjastus, retkeily jne.)	1	2	3	4	5
g. Alueeseen ja sen erikoiskohteisiin tutustuminen nähtävyytenä	1	2	3	4	5
h. Arkipäivän tulinneista irtaantuminen	1	2	3	4	5
i. Mahdollisuus uusiin kokemuksiin ja elämyksiin	1	2	3	4	5
j. Yhdessäolo perheen ja / tai ystäviensä kanssa	1	2	3	4	5
k. Lasten, vieraiden tms. tutustuttaminen alueeseen ja luontoon	1	2	3	4	5

Mikä on teille edellä mainituista asioista kaikkein tärkeintä (a-k)? _____

Siirtykää nyt kysymykseen 21

6. Jos vastasitte "en ollen" edelliseen kysymykseen, minkä koette olevan siihen tärkein syy?

- en ole kiinnostunut ulkoilusta kyseliseillä alueella
- liian pitkä matka kotiin
- en ole tutustunut koko alueeseen
- en ole tiennyt alueesta tarpeeksi
- ei ole ollut aikaa
- vaikeakulkuinen maasto
- en uskalla ulkoilla metsässä
- ei ole merkittyjä reittejä
- muu syy, mikä _____

Siirtykää kysymykseen 16

7. Minä vuodenaikana olette ulkoilleet alueella? Merkitkää vuodenaika tai vuodenaikat

- keväällä
- kesällä
- syksyllä
- talvella

8. Mitä olette harrastaneet Solpeteroisen luonnonsuojelun alueella viimeisen viiden vuoden aikana? Merkitkää 3 tärkeintä ja ympyröikää niistä kaikkein tärkein.

- marjastus ja sienestys
- kalastus
- metsästyys
- retkeily
- erävaellus/veittailu
- kävely ja lenkkeily
- pyöräily
- hiihto
- uiminen
- soudaminen/veneyily
- ratsastus
- suunnistus
- uiminen
- luonnon tarkkailu/luontokohteisiin ja maisemiin tutustuminen
- luonnon valokuvaus
- moottorikelkkailu
- muu, mikä _____

9. Ketä ulkoiluseurueeseenne on tavallisesti kuulunut viimeisen viiden vuoden aikana? Valitkaa vain yksi vaihtoehto

- minä ainostaan
- perheeni jäseniä
- ystäviä tai sukulaisia
- työtovereita
- koulukokous tai opiskeluryhmä
- kerron, yhdistyksen tms. jäseniä, minkä _____
- muita, ketä _____

10. Kuinka pitkän ajan olette viettäneet alueella keskimäärin yhtä ulkoilukertaa kohten viimeisen 5 vuoden aikana?

- 0-3 h
- puoli päivää
- yhden päivän
- yön yli
- useita öitä

11. Oletteko käytnäneet alueen palveluja (grillikatot, koto, käymälät, puuvarastot, vesilietelaskupaikka)?

TAUSTATIEDOT

21. Vastaajan sukupuoli
 mies
 nainen
22. Vastaajan syntymävuosi _____
23. Perheen koko (vastaaja mukaan luettuna)
 Aikuisia (yli 18v) _____ henkilöä alle 18-vuotiaita _____ henkilöä
24. Mikä on koulutuksenne?
 kansa- tai kansalaiskoulu
 keuki- tai peruskoulu
 ammatikoulu
 keuki- tai peruskoulupohjainen ammatillinen tutkinto
 ylöppilas
 ylöppilas-pohjainen ammatillinen tutkinto
 akateeminen loppututkinto
 muu, mikä _____
25. Mikä on tämänhetkinen työllänteenne?
 ansiotyö
 yrittäjä
 maanviljelijä
 perheenemäntä, kotirouva tai koti-isä
 opiskeilija tai koululainen
 eläkkeellä iän perusteella
 sairastomalla tai työkyvyttömyyseläkkeellä
 äitiyslomalla
 varusmiespalveluksessa
 muu, mikä _____
26. Onko taloudessanne auto?
 kyllä
 ei
27. Mikä on asuinpaikkanne postinumero?
 Postinumero _____

28. Mitä muuta haluaisitte lisätä koskien kyselyn aiheita?
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____

KIITOS OSALLISTUMISESTANNE!

VASTATKAA NÄIHIN KYSYMYKSIIN, JOS ETTE OLE ULKOILLEET SOIPEROISEN ALUEELLA:

16. Oletteko kiinnostunut paikkakuntanne ulkoilumahdollisuuksista?
 Ympyröi sopivin vaihtoehto
en lainkaan	vähän	en osaa sanoa	melko paljon	hyvin paljon
1	2	3	4	5
17. Oletteko kiinnostunut tutustumaan Soiperoseen luonnonsuojelualueeseen?
 en lainkaan vähän en osaa sanoa melko paljon hyvin paljon
1	2	3	4	5
18. Merkitkää alla olevista vaihtoehdoista ne palvelut, joita haluaisitte alueella olevan. Voitte merkitä useamman vaihtoehdon.
-		
--	--
☐ merkitty polkuverkosto	
☐ opastajaluja	
☐ kulkua helpottavia rakenteita (pikospuut, portaat, sillat...)	
☐ nuottopaikkoja	
☐ laavuja ja kotia	
☐ telttapaiikkoja	
☐ veneen vesileiaskupaikkoja	
☐ käymälöitä	
☐ jäteastioita ja jätehuolto	
☐ on tarvittave palveluja	
☐ muu, mikä _____	
19. Kuinka pitkiä merkittyjä reittejä olisitte halukas kulkemaan alueella?
☐ 1 - 3 km	1	2	3	4	5
☐ 3 - 6 km					
☐ 6 - 10 km	1	2	3	4	5
☐ 10 - 20 km					
☐ yli 20 km	1	2	3	4	5
☐ en halua kulkea merkittyjä reittejä pitkin					
20. Kuinka tärkeät seuraavat asiat ovat teille luonnossa ulkoillessanne? Ympyröi vaihtoehdoista 1 - 5.
 1=erittäin tärkeä 2=melko tärkeä 3=ei kumpikaan 4=melko merkityksetön 5=erittäin merkityksetön
a. Luonnonrauha ja hiljaisuus	1	2	3	4	5
b. Alkuperäinen luonto ja erämaa	1	2	3	4	5
c. Mahdollisuus luonnon tarkkailuun	1	2	3	4	5
d. Mahdollisuus olla itseksensä	1	2	3	4	5
e. Liikunta ja kuntoilu	1	2	3	4	5
f. Harrastamismahdollisuudet (kalastus, marjastus, retkeily jne.)	1	2	3	4	5
g. Alueeseen ja sen erikoiskohteisiin tutustuminen nähtävyytenä	1	2	3	4	5
h. Arkipäivän rutineista irtaantuminen	1	2	3	4	5
i. Mahdollisuus uusiin kokemuksiin ja elämyksiin	1	2	3	4	5
j. Yhdessäolo perheen ja / tai ystävien kanssa	1	2	3	4	5
k. Lasten, vieraiden tms. tutustuttaminen alueeseen ja luontoon	1	2	3	4	5
- Mikä on teille gdeillä mainituista asioista kaikkein tärkeintä (a-k) ? _____

LIITE 4. Haastattelujen rungot

SEURAT, JÄRJESTÖT, YHDISTYKSET

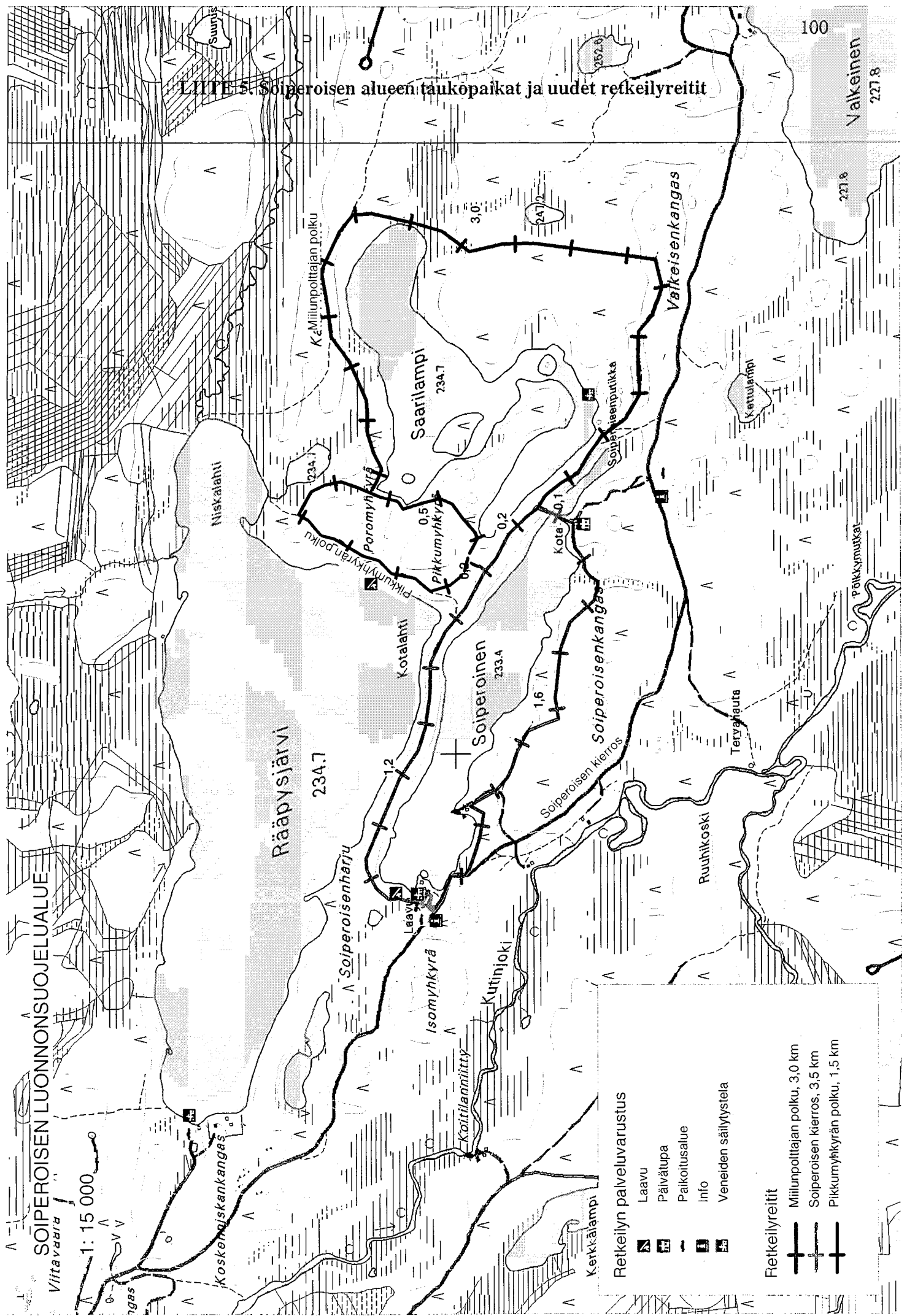
1. Seuran/yhdistyksen/tms. toimintamuodot
2. Seuran tms. jäsenrakenne
3. Tietämys Soiperoisen luonnonsuojelualueesta (esim. nykyinen käyttö)
4. Kuinka alue palvelee nykyisin seuran tms. toimintaa?
5. Mielipiteet alueen nykytilasta
6. Kuinka alue voisi palvella seuran tms. toimintaa tulevaisuudessa?
7. Mahdolliset toiveet ja ehdotukset alueen kehittämiseksi?

KUNNAN EDUSTAJAT

1. Tietämys Soiperoisen alueesta (esim. nykyinen käyttö)
2. Mahdolliset alueeseen kohdistuvat suunnitelmat
3. Mielipiteet alueen nykytilasta
4. Kehittämistoiveet ja ideat
5. Matkailulliset intressit
6. Suhde muihin kunnan matkailukohteisiin
7. Suhde muihin ulkoilualueisiin

YRITYKSET

1. Yrityksen toimintamuodot ja toimintaidea
2. Tietämys Soiperoisen alueesta (esim. alueen nykyinen käyttö)
3. Kiinnostus Soiperoisen alueen ja yrityksen toimintojen yhdistämistä kohtaan
4. Alueen kehittämistoiveet ja ideat

LIITE 5. Soiperoinen alueen taukopaikat ja uudet retkeilyreitit

SOIPEROISEN LUONNONSUOJELUALUE
Viitavaara

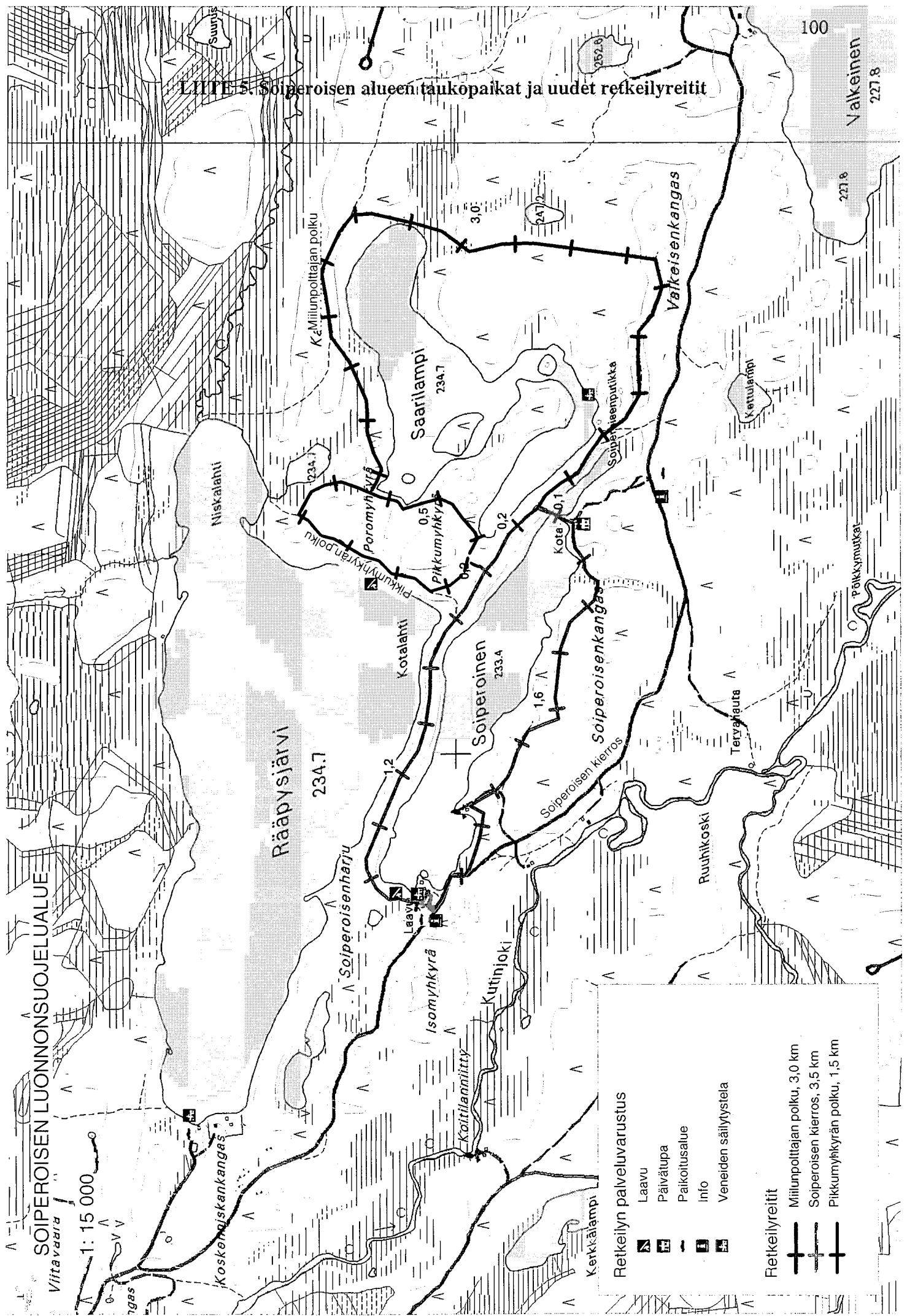
1: 15 000

100

Valkeinen
227,8

- Retkeilyn palveluvarustus**
- Laavu
  - Päivätupa
  - Paikoitusalue
  - Info
  - Veneiden säilytysalusta

- Retkeilyreitit**
- Miiilunpolttajän polku, 3,0 km
  - Soiperoinen kierros, 3,5 km
  - Pikkumykyrän polku, 1,5 km

LIITE 5. Soiperoinen alueen taukopaikat ja uudet retkeilyreitit

SOIPEROISEN LUONNONSUOJELUALUE
Viitavaara

1: 15 000

100

Valkeinen
227,8

- Retkeilyn palveluvarustus**
- Laavu
  - Päivätupa
  - Paikoitusalue
  - Info
  - Veneiden säilytysalusta

- Retkeilyreitit**
- Miiilunpolttajän polku, 3,0 km
  - Soiperoinen kierros, 3,5 km
  - Pikkumykyrän polku, 1,5 km